Matiyu
Matiyulo Mande Tabango

Matiyu ngu, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya, ngulomu gula, enengo oowooyi gula ngu Liwayi. Ngu ene, gabmanlo ko oni telo, ene oni simoo balenonggo digi beye yololuwolo. Ko uyisina, Yesusndo ene sunggi yetoni ngu, asa, enengo sulena oni gula tunootewolo.

Matiyundo nga bukga nga, ngu Yuda oni oone enengo soweni nenengo ngulo nakangowolo.

Yesus Kristuslo Osi Sembeni Ngulo Oowooyi (Luk 3:23-38)

1 Nga oni nga ngu, Yesus Kristuslo osi sembeni.
Yesus ngu ene Dewitlo sowe. Ko Dewit ngu ene
Ebarahamlo sowe.
2 Ebaraham ngu ene Ayisak eweyi, Ayisak ngu
ene Yekob eweyi. Yekob ngu ene Yuda, ko
konebobeyi ngulo awaye.
3 Yuda ngu ene Peres, Sira elaga awayali.
Namoyali ngu Tema. Peres ngu ene Hesalon
eweyi. Hesalon ngu ene Ram eweyi.
4 Ko Ram ngu ene Aminadap eweyi. Aminadap
ngu ene Nason eweyi. Nason ngu ene Sa-
lomon eweyi.
5 Ko Salomon ngu ene Bowas eweyi. Nemi ngu
Rehap. Bowas ngu ene Obet eweyi. Nemi ngu
Rut. Obet ngu ene Yesi eweyi.

6 Yesi ngu ene Yuda onilo sobosobo koleteyingo
oowooyi Dewit, ngulo eweyi. *
Dewit ngu ene Solomon eweyi. Nemi ngu kuli
Yurayiya baleyi oluwoli.
7 Solomon ngu ene Riyabowam eweyi.
Riyabowam ngu ene Abayisa eweyi. Abayisa
ngu ene Asa eweyi.
8 Asa ngu ene Yehosapat eweyi. Yehosapat ngu
ene Yoram eweyi. Yoram ngu ene Asayiya
eweyi.
9 Asayiya ngu ene Yootam eweyi. Yootam ngu
ene Ehas eweyi. Ehas ngu ene Hesekayiya
eweyi.
10 Hesekayiya ngu ene Manasa eweyi. Manasa
ngu ene Emos eweyi. Emos ngu ene Yosayiya
eweyi.
11 Yosayiya ngu ene Yekoniya, ko konebobeyi
ngulo awaye oodoni, ngu naluno me oni Ba-
bilonnonggo Iserel oni yoyolo yoyokootoyi,
Babilon melako oololo oluwonggori.
12 Ngu naluno, ene Babilon melako oodoyi,
Yekoniya ngu ene Siyalitiyel eweyi. Siyali-
tiyel ngu ene Serababel eweyi.
13 Serababel ngu ene Abayiyud eweyi.
Abayiyud ngu ene Ilayiyakim eweyi. Ilayiyakim
ngu ene Eso eweyi.
14 Eso ngu ene Sedok eweyi. Sedok ngu ene
Ekim eweyi. Ekim ngu ene Ilayiyud eweyi.
15 Ilayiyud ngu ene Eliyesa eweyi. Eliyesa ngu
ene Matan eweyi. Matan ngu ene Yekob eweyi.
16 Yekob ngu ene Yosep eweyi. Yosep ngu

* **1:6:** Mayika 5:2

ene Mariya kameyi oode, Mariyando Yesus yomoowolo. Yesus ene Kristus Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni ngu.

17 Ngulo ngu, Ebarahamlo sowe bidodo ombulo, wenga Dewitno ngulo osi sembesembeni kande elaya kegidembolo namolaya yokowonggori. Dewitlo sowe bidodo ombulo, wenga ene osisambaye kande elaya kegidembolo namolaya oololo, Babilon me onindo ngu, Iserel oni yoyolo, Babilonno yoyokowonggori. Yoyokootoyi, Babilon melako oluwonggoku oodoyi, wenga ombulo, ngulo sembesembeni nguya bidodo kande elaya kegidembolo namolaya oololo, Yesus Kristus tunootewolo.

Mariyando Yesus Kristus Yomoowolo (Luk 2:1-7)

18 Yesus Kristus yomootoni tunooteyingo, ngulo mande ngu ngandilo. Nemi ngu Mariya, ene kuli Yosepndo sunggi yewolo. Ene goboolo ma oluwoku naluno, Yuka Kundingiyi, ngundo Mariya yeni, ene useyidodo tewolo.

19 Kameyi Yosep, ngu oni nenengo oolengo, ngulo ene Mariya oni doongeyemo oyumo inowelo ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene toligemangge yokoweloyimbolo ingowolo.

20 Yosep ngulo ingondandangelootoni, ngu naluno nguno, gabono ngu Oo Sembuli Sembunayimbolo Sambono Engel oni, eneno tunootelo ewolo. Yosep, Dewitlo osiyi, ge balege Mariya ngu yowelo ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, nga simoongongga useyimo inowokungga, ngu Yuka Kundingiyimbo inowolo.

21 Ngu simoongga useyimo oolooteku, ngu
yomootoningga ngu, gedo ngu oowooyi Yesus
eya e. Ndawugalo ngulo, ngundo enengo simoo
balelo mbumbuwa andangeyunolo ko yoyowalo
ewolo.
22-23 Yo, Yuka Kundingiyimbo ngu simooyengga
ngu yeni tunootewoku, ene Oo Sembuli Sem-
bunaye, ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni
manggowoomo, kuli ngandilo ewolo.
Ingoyi, bale gula ene simooya ma weleyin-
gomu, ngu ene useyidodo telo simoongga
yomoowa. Ngu oowooyi Imanuwel ewang-
golo ewolo. *Ayisaya 7:14*
Yo, nga mandega nga Anutlo ingondudu eyingo
oni, enendo kuli eyingomu, ngu ataga enggeni
tunootete. Imanuwelngga ngulo damoni ngu
ngandilo: Anut nooledodo ooloote.
24 Yosep welewoku, ngunonggo ene ootookoolo,
Anutlo Sambono Engel onindo ewoku, ngundilo
tewolo. Ene baleyi Mariya yolo, enengo yano
uwoli.
25 Ene Yosep Mariya nguya ma welewoli. Kini,
ene ngundilo kingo oode oode oololo, Mariya
simoo yomoowolo. Simoonggaku yomootoni,
ngu oowooyi Yesus ewolo.

2

Sa Ooletekusinanggo Ingoyingo Oni Sowe Gidalega, Ngundo Yesus Kenowelo Mayewonggori

1 Ngu naluno nguno ngu, Herod ene Yuda onilo
tabango koleteyingo oluwokuno, Mariyando
Yesus Betelehem endemo, Yudiya melasina

nguno yomoowolo. Mariya kuli Yesus yomootoni
ngu, ingondudu oni gidega sa ooletekusinanggo
ngu, Yerusalem endemo mayelo, sumoo
ewonggori.
2 Yuda onilo sobosobo koleteyingo ulungga
nemimbo keda simooye bodaga yomootoni
tunootewoku, ngu ndano? Noole komo enengo
dootungga sa ooletekusinanggo kenolo, ngu
keyolo, ngulo noole yade yade ombulo, ngulo
yambo mande teyinowelo mayetetoku nga! Elo
ewolo.
3 Mande ngundilo etoyi, mela sobosobo ko-
leteyingo Herod ngu mandegaku ingolo, ene
soliyokowolo. Ngundilo nangge, Yerusalemno
oni simoo bale bidodo, ene nguya ngu mandega
ingolo soliyokowolo.
4 Ngundilo ngulo, Herodndo Anutno woolo
yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko Iserel
oni mamana mande etuyeloyingo oni ngudodo
goobooyingoyelolo, sumoo yunolo ewolo. Kris-
tus ngu ndawu endegano tunootewalo, sumoo
yunolo ewolo.
5 Sumoo yunootoni, ene mande gumi ngundilo
ewonggori. Betelehem endemo Yudiyasina
nguno tunootewalo ewonggori. Anutlo in-
gondudu eyingo onindo ngandilo elo nakan-
gowolo.
6 Ye Betelehem oni simoo bale Yuda onilo
melako oolootenggoku, yengo ende
ngundo ende bidodo dagayelolo, ngu
oowooyidodo ulungga. Ndatelo ngulo,
yeno nguno ngu sobosobo oni ulungga
tunootewaku, ngundo ngu, nolo oni

Iserelno ngulo sobosobo ulungga oluwa.
Yo, ngu sobosobo oningga, ngundo Yudalo
sobosobo oni bidodo ko tewonggoku, ngu
dagayelowa. Ngu oningga ngundo mande
gome nenengo ngu elo yunololuwalo
ewolo. *Mayika 5:2*

7 Herodndo ngu mande ingolo, ngulo ene toligemangge ingondudu oni sa ooletekusinanggo mayeyingoku, ngu negoyelootoni ombuwolo. Ombutoyi, sumoo sumoo yunolo ewolo. Ndawu nalunggano ngu dootungga ngu koletelo kenootoyi tunootewo? Elo sumoo yunowolo.
8 Ene mande gumi ingolo ewonggori. Ye sodedonangge Betelehemno oolouya, ko yanggango teya, ngu simooyengga ngu ereweya kenoyi. Ye oolouya kenoya ngu, ariya, ombuya, nono mande gumi etoyi ingowano. No ingolo ngu, asa, no nguya oololo, eneno eseteyinowanolo ewonggori.
9-10 Ariya, Herodlo mande ewoku ingomukolo ngu, ene endesina oolelo, sa ooletekusina, ngunonggo dootungga kenolo keyowonggoku, ngu ko kenolo, ngulo ene oni oni ulungga tewonggori. Ngundilo tetoyi, dootungga ngundo ene ingondududodo oni ngu koletelo oolelo, simoo buniyo, Yesus oolooteku yanggaku ngu etuyelolo, ngu sanganimo oluwolo.
11 Dootunggaku nguno oodoni, oniku ya newendemo ulo, ene simooyenggakuya, nemi Mariya nguya yeyowonggori. Yeyolo, ene boodooye oondookelo, penggootelo, Yesusno yambo mande telo eseteyinowonggori. Teyinolo, enengo Pawus andangelo, oo gome gome uliyi ulungga ngu yolo, duwoo kingo inowonggori.

Ene bobeye gol, ko, de elaya ngulo situmi ngu woolo yetoyi, ndindingo gome teweloyi, ngu yolo, kingo duwoo Yesus inowonggori. Ngundilo telo, ene Yesus bingaminidodo teyinowonggori.

12 Ngu suwoono, Anutndo ingondudu onikuno gabono yootunolo ewolo. Ye Herodno ko ma oolouwelo. Ndawugalo ngulo, Herodndo Yesus uleyi kumooweloyimbololo ewolo. Ngulo ene ingolo, oololo, Herodno ko ma oolouwonggori. Kini, ene oololo, oole gulawoole ko enengo endemo sawonggori.

Yosepndo Baleyi Ko Nangoyali Yoyolo, Igip Melako Sodedonangge Oolouwonggori

13 Ingondudu oniku kuli satoyi ngu, suwoono Yosep gabono kenootoni, Oo Sembuli Sembunaye, ngulo Sambono Engel onindo eneno yootunolo ewolo. Ge komo sodedonangge ootookooya, balege ko nangongge yoyoya, Igip melako toongeya oolou. Ge Igip melako nguno oodoga, nenengombo ko etoowega, ko ombuyi. Ndatelo ngulo, Gabman oni tabango ulungga Herod, ngundo simooye yeyolo, yuleyi kumoowelo, mande ngundilo ewolo.

14 Engelndo ngundilo etoni, Yosep ngu ingolo, asa, ene suwoono nangge ootookoolo, nangoni ko baleyi Mariya nguya yoyolo, yade yade Igip melako oolouwonggori.

15 Yosep ngu melako oodoni, nguno oni tabango ulungga Herod ngu kumootoni, ngulo ene Igip mela yokolo toongewonggori. Ngundilo tetoni ngu, asa, Anutlo mandeno, ingondudu eyingo oni

manggowoomo eyingo, ngu engge tunootewolo. Ene ngandilo ewolo.

Nenengo nangone Igipno oolooteku, ngu meno etoowe ombuwalo ewolo. *Hoseya 11:1*

Gabman Oni Tabango Ulungga Herod Ngundo Etoni, Simooye Uleyi Kumoowonggori

16 Ngu naluno, Gabman oni tabango ulungga Herod ene ingowoku, ingondudu onindo sa ooletekusina, ngundo ganangolo toongewolo. Ariya, ene newende sanggili ulungga oolengo tewolo. Ngundilo telo, enengo me oni suleyelootoni oololo, Betelehemno, ko, ende Betelehem namokono nguya simooye owita mooma elaya ma yokoyingomu, ko, simooye moomaye elaya nguya, ngu yuleyi kumoomukowonggori. Ndatelo ngulo, ingondudu oni, ngundo dootu mooma elaya kuli koletelo tunooteyingo ngu etoyi, ingowoku, ngulo ene ngundilo tewonggori.

17-18 Ngu ooku kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Yeremayiya, ngundo eyingo ngu, ataga engge tunootete. Ngu ngandilo ewolo.

Ene manggoye gula Rama ende Yudasinanonggo ingowonggo. Ene sendo mogulu biyobiyomi telo, nowoondoyi tewonggoku, ngu ingowonggo. Resel (Iserel oni simoo bale) enengo simoongokulo sendolo biyomi ingowolo. Oni simoo baledo newende yeyi, imakeweloyi nguya kini. Ndatelo ngulo, simoongo gula ma yokoyingo, ngu bidodo utomukowonggorilo ewolo. *Yeremayiya 31:15*

Yosep Baleyi Ko Nangoni Yoyolo, Iserel Ko Ombuwonggori

19-20 Yosep baleyi ko nangoyali Igip melako oodoyi, ngu naluno nguno, Gabman oni tabango ulungga Herod ngu kumoowolo. Kumootoni ngu, Oo Sembuli Sembunaye, enengo Sambono Engel onindo Yosepno ombulo, gabono yootunolo ewolo. Ge ootookooya, Mariya elanasa yoyoya, Iserel ko oolou. Oningga nangongge uleyi kumooweloyinggaku, ngu kuli kumoowololo ewolo.
21 Ariya, Yosep mande ngu ingolo, ene ootookoolo, Mariya elanasa yoyolo, Iserel melako ko oolouwonggori.
22 Ene Akeleyasndo eweyi Herodlo kongga ngu yolo, Yudiya mela ngulo tabango ulungga oluwoku, ngu Yosep ingoote. Ngundilo ngulo, Yosep ngulo sosoletoni, ngulo gabo gulano Anutndo Yosepno yootunolo ewolo. Ngundilo ngulo, ene Galili gumisina oolouwonggori.
23 Ene oololo, ende oowooyi Nasaret nguno bibitewonggori. Nguno ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo mandeye ewoku, ngu ataga engge ngundilo tunootete. Ene Nasaret oni ewanggo.

3

Sonoyeloyingo Oningga Yon, Ngundo Anutlo Mande Wesiyolo Ewolo

(Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)

1 Ngu naluno, Sonoyeloyingo oni Yon ngu tunootewolo. Ene Yudiyano, oni kini kingo melako nguno, Anutlo mande oni simoo baleno wesiyolo ewolo.

2 Ngundo ngandilo ewolo. Ye komo nowoon-
doye yowoolengoyi, Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo nalu enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu namoko ombuwelo tetelo
ewolo.
3 Yon oningga kuli Anutlo ingondudu eyingo
oni, Ayisaya, ngundo mandega ewoku, ngu ataga
engge tunootete. Ene ngandilo ewolo.
Oni kini melako, ngunonggo oni gulado
menongga ngandilo ewolo. Oo
Sembuli Sembunaye, ngulo oo
bidodo yoonenengoya, ngulo oole
yomosiyootoyiga, ene ombuwalo ewolo.*
Ayisaya 40:3
4 Yon ngu, ene bo gula oowooyi Kamel, ngu
uyimbo nenggulo teyingomu ngu owoolongo
onindo nenggulo ngundilo telo, ko, utombo wang-
gango gosiyololuwolo. Enengo oowali ngu katu,
deguno siso ngu neloluwolo.
5-6 Ngu naluno, Yerusalem oni, Yudiya oni
bidodo, ko, Yodan sono tanggeyimo ende,
ngunonggo oni ngu bidodo Yonno mayelo,
enengo mbumbuwa wesiyootoyi, ngulo ene
Yodan sono newendemo utoyi, ngundo sono
kundingiyimbo sonoyelowolo.
7 Yondo Moseslo mamana mande
sobowooyingo oni oowooye Parisi, ko
kumoononggo ma ootookoowa elo ingoyingo
oni oowooye Sadusi, ngu yeyootoni, sono
gemuwelo ombuwonggori. Yondo ene kuli

* **3:3:** Ngu oolega ngu oni simoo balelo nowoondoye yoonenen-
gootoyi, ene Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu nowoondoyemo
ingootenggoku ngu.

ingowoku, Parisi ko Sadusi oni nowoondoye ngu
ma yowoolengoyingo, ngulo ngu, ene sanggili
telo ewolo. Ye sile biyomi simoongo! Ye onendo
etoni, Anutlo sanggilini yeno ombutoni, ye mete
sawanggo? Ye ereremo kini!
8 Ye nowoondoye yowoolengolo hamoo tetoyi
ngu, asa, yengo endeyoyingo ngulo engge nguya
yowoolengolo, gome tunootewa.
9 Ye nowoondoyemonggo ngandilo ma ingow-
elo. Ebaraham ngu noolengo osinayi ngulo Anut-
ndo gome soboyelowaku ngu, elo ma ingow-
elo! No yeno eteno. Hamoo oolengo, Anutndo
mete nga digi nga tetoni, Ebaraham simoongo
tunootelo, Anutlo oowooyi elo okoowanggo!
10 Yo, Ebarahamlo sowe ngu de ngundilo.
Sopolo kuli de damonimo ooloote. De gidega
gome ma enggeteku, ngu onindo doongoolo ngu,
asa, ene de nombono oolongootoyi dewa. Oni
nguya ngundilo nangge, nowoondoyemo hamoo
ma telo gome ma enggewanggoku ngu, asa,
ngundilo yodoongoolo, Setanlo de nombo ma ku-
mooweloyi nguno oolongooyelootoni yoodewa.
11 Ye kuli nowoondoye yowoolengootoyi, ngulo
nondo sono kundingiyimbo, ngu sonoyelooteno.
Ene oni gula no kootunesina ombuwaku, ene ngu
oningga ngulo yanggangoni ulungga oolengo.
No yanggangone bodaga nangge, ngulo ngu, no
enengo ko oni nangge. Enendo ngu Anutlo Yuka
Kundingiyi, de gookingo ngundo ye sonoyelowa.
Yo, Anutndo yengo mbumbuwaye delo, ngu
nowoondoye yeni, namboyi oolengo yewa.
12 Yo, oni simoo bale bidodo Kopi tanggooli
ngundilo. Oni Kopi tanggooli dangelo, tuloolo,

ene tanggooli metemimu ngu yomosiyolo yolo, enengo yano yewanggo. Ene Kopi biyomimu yolo, ene de nombo ma kumooweloyi, nguno oolongootoni oluwalo ewolo.

Yondo Yesus Yolo, Sono (Kundingiyi) Newendemo Sonowoowolo
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

13 Ngu naluno, Yesus Galili mela yokolo, ene Yodan sonono ulo, Yondo sono kundingiyimbo sononelonilo ombuwonggori.
14 Ngundilo etoni, ene Yondo Yesuslo mande gosiyowelo ingolo, enendo sumoo ewonggori. Ndawugalo ngulo, ge nondo sono kundingiyimbo sono nelolo ingolo ombute? Gedo mete Yuka Kundingiyimbo no sono gemununo ewonggori.
15 Ene Yesusndo mande gumilo ewolo. Nguno yokoya, nondo etenoku ngundiya te. Noole komo damoni mesalango oolengo, Anutndo damoni ngundilo ngulo ingooteku, noole ngu keyowalolo ewolo. Ngundilo etoni, Yondo yo, mete, elo, ene sonowoowolo.
16 Yesus sono gemulo yokolo, sakiko ooletoni ngu, sodedonangge Sambo ende yamako goosootoni, nguwoole Anutlo Yuka Kundingiyi Yesusno ombuwolo. Yuka ngu, nu kundilimanggowo ngundilo telo ombuwolo.
17 Ombutoni ngu, asa, Anutlo manggowo Sambononggo ngandilo ewolo. Ngu nenengo nangone. No enengo gome mesalango ingooteno. Nowoondone ngulo gome mesalango oolengo ingootenolo ewolo.

4

Setando Yesus Tewoongowolo
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

1 Ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo Yesus yolo,
oni kini kingo melako toongetoni, Setando nguno
tewoongowolo.
2 Yesus ngu, ene sa onibi elaya, ko suwoo
onibi elaya nguno oowali neweloyi oo ma yowolo.
Ene kingo oode oode ombulo, ngu naluno, ene
oodoolo ulungga kumoowolo.
3 Ngundilo oodoolo kumoolo oodoni, ene
tewoongoweloyi oninggaku Setan, ngu tunootelo,
enendo Yesusya ewolo. Ge Anut Nangoni teton-
ingga ngu, ge etooga, digi nga yowoolengoya,
oomanangoyingo tunootetoningga nelo ewolo.
4 Ngundilo etoni, ene Yesusndo mande gumi
ngandilo ewolo. Anutlo nakayano ngandilo ete.

Oowali nelo, nguno nangge, oni sugi sugi keda ngu yunoweloyi nguya, ereremo kini. Kini, mande bidodo Anut manggowoomonggo tunooteteku, ngundo nangge, oni sugi sugi keda oluweloyi ngu yunowalo ewolo. *Dutoronomi 8:3*

5 Ene ngundilo etoni, Setando yolo, ende
kundingiyimo Yerusalem oololo, ngu yolo, Yu-
dalo goobooyingo ya ulungga oowooyi Tempel
ngu sanganimo oolewolo.
6-7 Oolelo, enendo ewolo. Ge Anut Nangoni
tetoningga ngu, ariya, ge paleya amuno sole.
Ndawugalo ngulo, Anutlo mandeno ngundilo
ete. Anutndo enengo Sambono Engel nguno

etoni, geno ombulo, ngundo kandeye sanganiwoole goyolo utoyi, ge digibo ma gosanggawewa, ewolo. Ariya, Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Anutlo oo nakayano ngandilo nguya ete. Gedo Oo Bidodo Sembuli Sembuge, ngu ma tewoongowelo. Ngu gengo Anut Ulungga! Elo ewolo.

8 Ngundilo etoni, asa, Setando Yesus ko mela pulingga awuno oolengomu, nguno yolo oolewoli. Setando nguno mela bidodo dulidalini, ko, oo gome gome nguya etungowolo.

9 Ene ngundilo oo gome gome etungolo ngu, asa, ngundo Yesusya ewolo. Ge nono boodoo oondookelo, penggootelo, yambo mande tewaku ngu, ariya, nondo mete nga oo nga, ge gunowanolo ewolo.

10 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande yanggango gumi eneno ewolo. Setan, ge toonge! Anutlo mandeno ngandilo ete. Ge Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, nguno nangge, yambo mande teyato! Ngu gengo Anut, ko, ge enengo ko nangge dowooya ootoo! Elo ewolo.

11 Ngundilo ngulo, Setan ene yokootoni, ngu naluno nguno, Sambono Engel onikundo ombulo, Yesus hooloowewonggori.

Yesus Galili Melako Ko Damoni Yelo Tewolo (Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 Ngu naluno nguno, Yesus ngu ene Yon ngu dowoolo, ya biyomimo yewonggoku, ngu ingolo, ngulo ene Galili melako oolouwolo.

13 Ene oololo, enengo ende damoni Nasaret yokolo, yade oololo, ene Kaperniyam endemo tunootelo, nguno ko tewolo. Kaperniyam ngu

sono koongewo ngu namoko, Sebulan, ko, Naptalayi mela elayaga ngulo suleyembolo melako nguno oluwolo.

14 Yo, ene ngundilo ooloutoni, ngulo kuli Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisayando mandega ewoko, ngu engge tunootete. Enendo kuli ngandilo ewolo.

15-16 Sebulan ko Naptalayi oni simoo bale ngulo musiyo oolootenggoku, ngu oole wendeyi tanggeyisina utenggoku, ngu Yodan sono anduloko, Galili mela gumisina, nguno oni sowe oowooyingga ulungga nguno oolootenggo. Ngu melangga ngu bidodomo, damoni biyomi oowooyingga telo oolootenggoku, ngundo solu himi ulungga kenootenggo! Ngu oni simoo bale ngu, ene nowoondoyemo hamoo kini oonateweloyi musiyomo oolouwelo telo oolootenggoku, nguno kuli solu himi eneno tunootewoku ngu! Elo ewolo.*
Ayisaya 9:1-2

17 Ngu nalunggano nguno, Yesus ene damoni yelo, mande wesiyolo ewolo. Ye nowoondoye yowoolengoyi! Ndawugalo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko ombutelo ewolo.

Oni Namolaya Yesusndo Negoyelootoni, Ene Keyowonggori
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

---

* **4:15-16:** Solu himi ulungga, ngu Yesus.

18 Ngu naluno nguno, Yesus ene Galili sono
koongeyingo dabemiwoole ombulo, elabasa
elaya ngu Sayimon oowooyi gula Pita, ko ngulo
koneyo Enduru ngu yeyowolo. Elabasa enengo
isolo si sono koongeyingomo oolongoolo, iso yolo,
ngu uliyoweloyimbolo.
19 Ene elayaga nguya ewolo. Yali no keneloya
endeyoli. Yali oni simoo bale yoyolo, Anutlo
mandeno yoyoweloyi ngu etuyelowanolo ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, asa, sodedonangge elaya-
gaku isolo si yokolo, ene Yesus keyolo sawong-
gori.
21 Ene ngundilo telo, ene songgula bodaga
oololo ngu, ene elabasa elaya nguya yeyowolo.
Ngu Yems, Sebedilo nangoni, ko ngulo koneyo
Yon. Elayaga ngu awayali Sebediya wanggo san-
ganimo ootoolo, ene isolo si yomosiyolo, oodoli
yeyowolo. Yeyolo, asa, Yesusndo elayagaku ne-
goyelowolo.
22 Ngundilo negoyelootoni, ariya, sodedo-
nangge elayagaku awayali ko wanggo nguya
yokolo, ene ombulo, Yesus keyowoli.

Yesusndo Oni Sayi Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Luk 6:17-19)

23 Yesus Galili mela bidodomo endeyolo, ene
Yuda onilo goobooyingo ya newendemo ulo, oni
simoo baleno Anutlo mande damoni, ngundo
enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngulo
mandeni gome wesiyolo yunoote. Ene mande
ngundilo wesiyolo, ngunonggo oni simoo bale

sayi oowooyingga moondeye yombuliyeloyin-
gomu nguya yomosiyelowolo.
24 Enengo mandeni Siriya mela bidodomolo
endeyowolo. Ngundilo ngulo, oni sayi da-
moni gula gula yolo; ogingoyingo ulungga ingolo
oolootenggoku, ngu yoyolo mayelo; oni yuka
biyomidodomu; oni gaboye kumoolo kekandeye
mboolomboolo ulooteku; ko, oni wembuye bingo
yeyingomu nguya, ngu bidodo yomosiyelowolo.
25 Oni simoo bale oowooyingga oolengo
Galilinonggo, ko Dikapolissinonggo, ende kande
elaya ngulo musiyo ulungga, Yerusalemnonggo,
Yudiyanonggo, ko, Yodan anduloko nguya ene
Yesus keyowolo.

5

Yesusndo Pulimo Enengo Sulena Oni Mande Yunolo Etuyelowolo
(Luk 6:20-23)

1 Yesus oni simoo bale oowooyingga oolengo
yeyolo ngu, ene mela puli sanganimo oolelo,
bibitetoni, enengo sulena oniku, eneno oolewolo.
2 Nguno Yesusndo mande etuyelolo, yunolo,
ngandilo ewolo.
3 Oni ene ingowanggo. Ene Anut doongeyimo
ereremo kini, elo ingootenggoku ngu, asa, ene
oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ene
kumana yunowa. Yo, ngundilo oni, ngundo
ngu Anutndo endega enengo oni simoo bale
soboyelooteku, nguno ulo oluwanggo.
4 Oni sendolo, nowoondoyemo kowuli ulungga
ingootenggoku ngu, Anutndo hoolooweyelolo,

kowuliye andangelo, nowoondoye yeni imake-
woku, ngulo ene oni oni tewanggo.
5 Oni damoni mesalango imakeyingomo
oolootenggoku ngu, Anutndo kumana yunolo,
mela oo yunowelo elo gosiyowoku, ngu
yunowaku, ngulo ene oni oni tewanggo.
6 Oni oowalilo ko sonolo, ingolo, hahangeteng-
goku ngundilo, oni nowoondoyemonggo Anutlo
damoni nenengo ngu keyowelo hahangetenggo.
Ene ngundilo telo oodoyi, asa, Anut enengombo
nowoondoye yeni, metemi oolengo telo, ngulo
ene oni oni tewanggo.
7 Oni ene simoo bale gidalega nowoondoye
yunootenggoku damoningga, ngulo ene oni oni
tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo nguya
nowoondoyi yunowa.
8 Oni Anut doongeyimo nowoondoye
mesalango oolengo oolootenggoku ngu, ene
oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, ene Anut
kenowanggo.
9 Oni ebe toongootoyi, ene nowoondoye
imakeyingomo oluweloyi oningga ngu, ene mete
oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ngu
oni nguya nenengo simoonelo ewa.
10 Anut doongeyimo, oni nenengo oodoyi,
ngulo oni gidalegado kingo kowuli oowooyingga
yunootoyi, ngulo ene nowoondoye kowuli ma
ingowanggo. Kini, ene oni oni tewanggo. Ndatelo
ngulo, Anutndo ene yoyolo, endega enengo oni
simoo bale soboyelooteku, nguno oluwanggo.
11-12 Ngundilo nangge, ye no kenelootoyi, ngulo
melako oni, ngando kootuyesina mande biyomi
elo kowuli oowooyingga yunolo, kingo mande

ebe ganagana etoyi ngu, ngulo ye nowoondoye kowuli ma ingowelo. Kini, ye komo oni oni teya, nowoondoye imakeyingomo ootooya, Anut oowooyi bingami eya okooya, oni oni teyi. Ndatelo ngulo, ye Sambo endemo oo ulungga ngu yowanggo. Ngundilo nangge, melako onindo Anutlo ingondudu eyingo oni nguya koletelo yombulibaliyelowonggorilo ewolo.

Oni Anutno Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu, Sayi Nembo, Ko, Solu Ngundilo
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Yesusndo mande gula ewolo. Ye Anutno nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu melako ngano sayi nembo (Sol) ngundilo. Sayi nembo nengguloga ngu yoyokootoni ngu, asa, noolendo ngu nengguloga Sayi nembo nguno, ngu ko yeweloyi nguya ereremo kini. Yo, hamoo, sayi nembo ngu koni gula kini. Ngundilo ngulo, onindo oolongoolo, keyembo wongooweloyi.

14 Ngundilo nangge, ye Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mela ngalo solu himi ngundilo. Ende gula pulimo soludodo oluwaku ngu, kombiteyingo ma oluwa.

15 Kini, onindo solu kalo, kumbe gula newendemo ma oongoowanggo. Kini, solu ngu yaba sanganimo tunoo yetoyi, oni ya newendemo oolootenggoku, ngu bidodo solu himi kenowanggo.

16 Ngundilo nangge, oni nowoondoye Anutno hamoo teyingongga ngu, enengo solungga ngu oni bidodomo tunoo oodoni, yengo damoniye nenengo kenolo ngu, Anut Sambo Endemo

oolooteku, ngu oowooyi bingami okoowanggolo ewolo.

Anutlo Mamana Mandeno Ewolo

17 Yesusndo mande gula ewolo. Ye ngandilo ma ingowelo, no ngano ombulo, Anutlo mamana mande ingondudu eyingo onindo kuli nakangoyingo ngu andangewalo ma ingowelo. Kini, nondo mamana mande ngu andangewelo ma ombuwonowolo. Nondo mamana mande ngu bidodo engge yewe tunootemukoweloyi, ngulo ingooteno.

18 No yeno hamoo eteno. Sambo mela kinitetoni, ene nolo mamana mande ma kinitewa. Anutlo mamana mande nguno noolengo mande gumi bodaga, ko, so uyi nakango bobodi gulanangge nangge, ngu ma yokowa. Oo bidodo mamana mande ngu newendemo oolooteku, ngu enggeni tunootewa.

19 Oni gula Anutlo mamana mande gumi gula ma keyolo, ngunonggo ene oni gula ngundilo etuyelolo ngu, ariya, ngu oningga Sambo endemo ooleteku naluno, ene Anut doongeyimo, ngu oowooyi kini oluwa. Ene oni Anutlo mamana mande ngu keyolo, oni simoo bale oo ngundilo etuyelootoningga ngu, ariya, Anutndo Sambo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ngu, oningga ngu oowooyidodo tewa.

20 No yeno hamoo eteno. Anut doongeyimo, yengo damoni nenengongga, ngundo komo Moseslo mamana mande sobowooyingo oni Parisi, ko, mamana mande etuyeloyingo oni nguya, enengo damoni nenengo ma dagatenggoku ngu, ariya, ye Anut Oo Bidodo

Sembuli Sembunaye, enengo oni simoo bale soboyelooteku endega, ngu newendemo ma uwanggolo ewolo.

Yesuslo Mande Keda, Ngundo Kulimi Damoni Ngu Dagate
(Luk 12:57-59)

21 Ariya, Yesus mande gula ewolo. Moseslo mamana mande kulimi ngu, ye gome ingootenggo. Ngu ngandilo ewolo.

Ye oni ma uleyi kumoowelo. Ene ge oni uleyi kumoowaku ngu, asa, ge mande wilikoyingo onino oolelo, nguno gumi ulungga yowalo ewolo. *Eksodas 20:13*

22 Ene nondo mande gula nguya yeno eteno. Oni gula dobooyi gulaya newende biyomi ingooteku, ngulo ene mande wilikoyingo onino ooletoni, ngulo gumi inowa. Ngundilo nangge, oni gula ene oni doongeyemo, oni dobooyi kootuyisina mande elo, oyumo inowaku ngu, asa, ene nguya mande wilikoyingo oni tabango ulungga nguno ooletoni, ngulo gumi ulungga inowa. Ene oni gula dobooyiboya sanggili oolengo telo ewa, ge mboolombo goyoyingo, ingondudu gula metemi kini! Ene ngundilo ewaku ngu, asa, ngu oningga ngu Anutndo suleyootoni, Setanlo ende de nombo sugi sugi delolooteku, nguno oololo, sugi oluwa.

23-24 Ge Anutno yambo mande tewelo ingolo, ngulo ge eneno kingo oo duwoo yewelo uya ngu, doboogebo geya biyomi ingooteku ingolo ngu, asa, koletelo ge eneno oolouya, biyomingga ngu andangeya, yomosiyoyago, kootusina ge ko uya, Anutno oo duwoo ye.

25 Dobooge gula geya newendemo kowuli ingolo, goyolo, mande wilikoweloyi musiyomo oolouwelo oolekono ooloutoningga ngu, sodedonangge ngu mande kowulingga ngu yoonenengoli. Ge ngu mande kowuli koletelo ma yomosiyowaku ngu, ariya, ngu oningga, ngundo goyolo, oo wilikoyingo onino ooloutoyi, ngundo goyolo, kumba ootuwoo oni kandeyemo goyetoyi, ngundo ya biyomimo goyewanggo.
26 No yeno hamoo eteno. Ge ya biyomimo oode, ngunonggo gengo weti ngu bidodo ma andangelo ngu, asa, ge ya biyomi ngu ma yokowalo ewolo.

Elambalisa Damoni Toongooweleyi, Ngulo Mande

27 Asa, ene mande gula ewolo. Moseslo mamana mande kulimi nakangoyingongga ngu, ye kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Ye oni gulalo baleyi yakakayi yodowoolo, ma yombuliyowelolo ewolo.
28 Ene no mande gula yunooteno. Simoo gulado newendemonggo balega kenomayingolo, ngulo ingooteku, ngu ngandilo, ene balega nguya kuli welewoli.
29 Ngundilo ngulo, doongengge koondosina, ngundo goyeni, mbumbuwa tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundilo nangge, moondege gumi, ngundo goyeni mbumbuwa tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundilo tewaku ngu, asa, moondege bidodo yolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi, nguno ma uwa. Ngundilo ngulo, ge oo biyomi teteku, ngu sodedonangge yomosiyolo ngu, ngu gome metemi oluwa.

30 Mande yamonggawo gula ngundilo. Kandege koondosina, ngundo goyeni, mbumbuwa tetoningga ngu, toongooya oolongoo. Ngundilo tewaku ngu, asa, moondege bidodo yolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi nguno ma uwa. Ngundilo ngulo, ge oo biyomi teteku, ngu sodedonangge yomosiyolo ngu, ngu gome metemilo ewolo.*

Oni Baleyi Andangeweloyi, Ngulo Mande (Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 Yesusndo mande gula ewolo. Moseslo mamana mandeno kuli ngandilo nakangowolo. Oni gula baleyi yokowelo ngu, ene komo so uyino mande ngundiya nakangoya, baleyi inonilo nakangowolo.

32 Ene nondo mande gula moole. Oni elambalisa ngu baleyibo oni gulaya ma weleyingo ngu yokolo owewaku ngu, ene baleyi yeni, mbumbuwa tewa. Ngu balegaku kuli kameyi yowoku, ngundo simoo gula kootu yootoni ngu, ariya, Anut doongeyimo, simoo kootungga, ngundo mbumbuwa tewalo ewolo.

Ye Mande Ebe Ganagana Elo, Ngunonggo Anut Oowooyi Kingo Ma Ewelo

33 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Kuli oo so uyi nakango teyingo ngu, ye gome ingootenggo.

---

* **5:30:** Mande yamonggawo awuno ngulo damoni ngandilo. Ye nowoondoyemo ingondudu biyomingga oolooteku ngu, sodedonangge oo ngundilo ngu andangeya yokoyi. Ye ngundilo tewanggoku ngu, mbumbuwa engge ma tunootewa.

Ye Anut doongeyimo mande gagiwi, elo gosiyoyingongga, ngu ma toongoowelo, ngu hamoo teyilo nakangowolo.
34 Ene no ngulo mande soweyolo eweloyi moole. Ye melako onino mande gosiyowelo tetoyingga ngu, no ngu mandega Anut oowooyimo gosiyowelo elo, ma ewelo. Ye Sambo oowooyimo mande ma gosiyowelo. Ndawugalo ngulo, Sambo ngu Anutlo yaba bibiteweloyi.
35 Ye mela oowooyimo nguya mande ma gosiyowelo, ndatelo ngulo, ngu Anutndo keyi yeweloyi musiyo. Ye Yerusalem ende oowooyimo nguya mande ma gosiyowelo, ndatelo ngulo, ngu Anutlo ende ulungga.
36 Ye tabaye oowooyimo nguya mande ma gosiyolo ewelo. Ndatelo ngulo, ye tabaye uye namboyi ngu yeyi, iliyo yeweloyi nguya kini. Ngundilo nangge, tabaye uye iliyo ngu yeyi, namboyi yeweloyi nguya kini.
37 Ye mande gula elo, yo, etenggoku ngu, hamoo ewanggo. Ye, kini, etenggoku ngu nguya, hamoo ewanggo. Ye mande, yo, kini, etenggoku, nguno mande soweyolo ewanggoku ngu, Setando yeni tunootetelo ewolo.

Ye Ogingoyingo Yeno Yunootoyi, Ngulo Gumi Ma Teyunowelo
(Luk 6:29-30)

38 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ye Moseslo mamana mandeno, ye kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Oni gulado doongeye yombuliyootoyiga ngu, yebana ngundiya ene doongeyi gumi teyino. Oni gulado metoyi udoyiga ngu,

yebana ngundiya ene metoyi gumi teyinolo
ewolo.
39 Ene no yeno eteno. Onindo yeno oo biyomi
yunootoyi ngu, yebana ko gumi ma yunowelo.
Oni gulado gagiye koondosina udoyi ngu, ye
yowoolengootoyiga, ko biyomisina nguya yuleyi.
40 Ngundilo nangge, oni gulado goyolo, mande
wilikoweloyi musiyomo oololo, yengo nenggulo
yootoyiga ngu, asa, mete ye dokikilo nenggulo
nguya yunoyi.
41 Oni gulado yeya oole bodaga oolouwelo
oolouya ngu, yendo ngu songgula oole pelungga
nguya oolouyi.
42 Oni gulado oo gulalo sumoo yunootoyiga
ngu, ariya, inoyi. Ngundilo nangge, oni gulado
yeno weti telo, yowelo oo etoningga ngu, mete ye
inoyilo ewolo.

Ye Me Oni Ngu Nowoondoye Yunoyi (Luk 6:27-28,32-36)

43 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ye
Moseslo mamana mandeno kuli ingootenggo.
Ene ngundilo ewolo. Ye dobooguliye konebaye
ngulo gome ingoya, yengo me oni nguya sanggili
teyilo ewolo.
44 Ene nondo mande gula soweyolo yunowelo.
Yengo me oni ngu nowoondoye yunoya, enendo
damoni biyomi yeno telo, kootu yunootenggoku
ngu, yendo ngulo Anutno kila yunootoyi,
enendo damoni biyomi tetenggoku, ngu
hoolooweyelootoni, ngu yokowanggo.
45 Yo, yendo yengo me onino damoni metemi
telo, nguno simoo bale etuyelolo ngu, hamoo

oolengo, ye Awaye sambo endemo oolooteku, ngulo simoongo. Yo, Anutndo oni biyomi, ko, oni metemi nguya sa yeni eneno tunootewa. Ngundilo nangge, sono nguya oni damoniye biyomi, ko, oni damoniye nenengomo nguya Anutndo sono yeni, eneno ombuwa.

46 Onindo yengo gome ingootoyi, ko yendo nguya enengo gome ingootenggoku, ngulo kowuli kini. Weti mbumbuwa tetenggoku oni, ko, Takis yoweloyi oni nguya ngundilo tewonggori. Ene yendo yengo me oni nowoondoyi yunowanggoku ngu, asa, Anutndo ngulo oni oni tewa.

47 Ye konebaye nguya kambayelootenggoku ngu, ko, oni sowe gidalega, ngundo nguya ngundilo tetenggo. Yengo damoningga ngundo enengo damoniye ngu ma dagawa. Kini, damoniye gulanangge.

48 Hamoo, Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo oni nenengo, ko, oni biyomimo nguno damoni gome nenengo ngu nangge yunoote. Ngundilo nangge, ye nguya ngundiya teyi.

6

Owoolongo Oni Hoolooweyeloweloyi, Ngulo Damoni

1 Ye ingondale teyi! Ye owoolongo oni nguno oo gomengga yunowelo ngu, oni doongeyemo ma yunowelo. Ndatelo ngulo, onindo ngu yendo oo tewonggoku, ngu tunoo kenolo, ngulo ye oowooye bingamilo okoowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, kootusina, Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo ngulo uli gula ma yunowa.

2 Ye owoolongo oni oo gomengga yunowelo
ngu, asa, ye ngulo oni doongeyemo manggalu
yanggango ma tewelo. Ndatelo ngulo, oni Anutlo
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo
yambo yano ko oolekono nguya oo ngundilo telo,
enengo oowooyi bingami okooweloyimbolo. No
hamoo oolengo, yeno eteno. Ngu oni ngu, enengo
uli kuli yowolo.
3 Ngundilo nangge, ye owoolongo oni
hoolooweyelowelo ngu, aliya, kandeye
biyomisinangga ngundo kandeye meteminggado
oo tewaku ngu ma ingowa.
4 Ngundilo ngulo, oo gome yunowelo damon-
ingga ngu kombiteyingo tewonggokungga ngu,
kootusina, Awayembo uli gumi tunoo yunowa.

Yemboongeweloyi Ngulo Damoni (Luk 11:2-4)

5 Ye kila tewelo ngu, oni mebuye sangala,
ngundo kila tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Ene
newende bidodo enengo oowooyi okoowelo, oni
doongeyemo yambo yano, oolekono nguya, kila
tewelo gome ingootenggo. No yeno hamoo eteno.
Ngundilo oni ngu kuli uli yowonggo. Ye ngundilo
ma tewelo.
6 Ye kila tewelo ngu, yengo ya gumi nguno
oolouya, ya goodooya, yesu nangge Awayemo
kila teyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Awayembo
ngu oo kombiteyingongga tetenggoku, ngu
kenolo, gumi yunowa.
7 Ye kila tewelo ngu, kingo mande mande ma
eloluwelo, kapengo onindo tetenggoku, ngundilo
ma tewelo. Kapengo oni, ngundo Anutndo ingoni

elo, ene mande mande ngundilo oowooyingga tetenggo.
8 Ye ngundilo oni ngulo damoni ma keyowelo. Ndatelo ngulo, nowoondoyemo oo gulalo kowuli ingolo, nguno ma kila teyingomo ngu, Anutndo ngu oo ngu bidodo kuli kenolo ingomukoote.
9 Nondo ngu yemboongeweloyi damoni gome ngu etuyelowelo, ye mete ngandiya kila teyi.

Noolengo Awanayi, ge Sambo endemo oolooteku,
gengo oowoongge ngu kundingiyi oolengo.
10 Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, gengombo nalungga gengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu mete ombuni. Sambono Onindo ge oo ingooteku, ngu nenengo kenggelolo oolootenggoku, ngundilo nangge, noole hoolooweyelootooga, ngano ngundilo keyolo oluwato.
11 Ge noolengo oowali atagambolo logoyimo yuno.
12 Noolendo oni gidalegalo kowuli andangelo, kapengo yetooyega ngu, gedo nguya ngundiya noolengo mbumbuwa andangeya kapengo yeyunowa.
13 Gedo Setan ma yokootoyi, ombulo, ngundo noole tewooyelolo, ngunonggo yoyolo, mbumbuwano yoyewelo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, gengombo nalu oni simoo bale soboyelooteku ngu, yanggangongge, bingamingge nguya, gengomu nangge sugi sugi oluwa. Ngu hamoolo ewolo.
14 Ye gome ingoyi! Ye oni gidalegado kowuli yeno tetoyi, ngu andangelo kapengo yetoyi ngu, asa, Anutndo nguya yengo kowuli andangelo kapengo yeyunowa.

15 Ngundilo nangge, ye oni gidalegado kowuli
yeno tetoyi, ma andangelo kapengo yetoyi ngu,
asa, ngu Anutndo nguya yengo kowuli ngu ma
andangelo kapengo yeyunowalo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Damoni

16 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Oo
neweloyi nalunggano nguno, ene oowali loogu
telo, ene Anutno kila tewanggo. Ye oowali loogu
tewelo ngu, omukumundooge ma goweyewelo,
oni mebuye sangala ngundo tetenggoku, ye
ngundilo ma tewelo. Ngundilo oni ngu, oni
simoo bale doongeyemo ngundilo tetenggoku
ngu etuyelolo, ene oowali loogu tetenggo. Ariya,
ngundilo oni, ene kuli uli yowolo.
17 Ye oowali loogu tewelo ngu, mete ye omuku-
mundooye sonowooya, uye pitoya yoonenengoya
oliyi.
18 Ngundilo tetoyiga ngu, oni gulado ye oowali
loogu tetenggoku, ngu ma ingowanggo. Ene Sam-
bono Awayembo, enesu nangge oo ngundilo ngu
ingowa. Awayembo ye oo kombiteyingo teteng-
goku, ngu kenolo, oowooyi bingami okoowalo
ewolo.

Noolengo Oo Sitowi Sambo Endemo Olini (Luk 12:33-34)

19 Ye nowoondoye bidodo oo sitowi gome
gomemu, ngu melako ngano goobooyingoweloy-
imbolo ma ingowelo. Nga melako ngano sago,
siwi, kookoose, yakaka oni, ngundo oo bidodo
yombuliyootenggo.
20 Anut doongeyimo, ye enengo mande onino
wesiyolo elo, oni yomosiyelolo, onilo kowuli

koolowoolo, oo ngundilo ko tetenggoku ngu, Sambono bobeye ngundilo goobooyingoya, nguno yeyi. Sambo endemo ngu sago, siwi, kookoose, ngundo ma yombuliyootoyi, yakaka onindo nguya ya toongoolo, oo yoweloyi nguya kini.
21 Yengo oo sitowi gome gomemu oolooteku, nguno yengo ingonduduye nowoondoye nguya nguno oolootelo ewolo.

Doongeye Ngu Goweye Solu Ngundilo, Ngulo Mandeni
(Luk 11:34-36)

22-23 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Doongeye ngu goweye solu himi, suwoono endeyoweloyi ngundilo. Ngundilo nangge, nowoondoyebo damoni metemi Anutnonggo ombuteku ngu telo, hahangetenggoku ngu, ngu suwoonombolo solu himi gome oolengo ngundilo. Ngulo ngu, yengo ingondudu nangge keyowelo ingootoyi ngu, yengo solu himi ngu yanggango ma ootoolo, namoko kumootoni, ngulo ye ooleli oolengomo oluwanggolo ewolo.

Oni Gulananggebo Sobosobo Oni Elayagomo Ko Teweloyi Mete Kini
(Luk 16:13)

24 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Oni gulananggebo sobosobo oni elayagomo ko teweloyi nguya ereremo kini. Ene sobosobo gula ngulo gome ingolo, sobosobo gulalo gome ma ingowa. Ene sobosobo gula gome keyolo, gula kootu inowa. Ene ngundilo nangge, ye Anut keyolo, ko, bobeye yowelo hahangeweloyi damoni elayaga ngu teweloyi, bine? Kini, Anut keyolo, ko, digi

beye yowelo hahangeweloyi damoni elayaga ngu keyoweloyi, ngu ereremo kinilo ewolo.

Nowoondoyemo Ingondudu Oowooyingga Telo, Ngulo Ma Hahangeloluwelo
(Luk 12:22-31)

25 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ye yengo yanggangoye, oo neweloyi, sono neweloyi, ko, towikumba teweloyim ngulo nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga ma ingololuwelo. Anut doongeyimo, yengo keda oluweloyiga, ngu nowoondoye hamoo teyingongga, ngulo oo bidodo dagamukoote. Yo, yengo keda oluweloyiga, ngundo oo neweloyi, sono neweloyi, ko, towikumba yoweloyi, ngu bidodo dagate.
26 Ye nu ngu kenolo ingootenggo. Ene numbo ngu oowali ngu imilo, yolo, yano oowali ma watayelo yetenggo. Ene Awaye Sambono oolooteku, ngundo soboyelolo, oo yunoote. Ngundilo nangge, Anutndo noolengo gome ulungga ingoote. Yo, hamoo, ene noolengo gome ingooteku damoningga, ngundo nulo ingooteku damoningga, ngu dagate.
27 Anutndo noolengo keda oluweloyi nalu sunggi yeyunowolo. Noole keda oluweloyi nalungga Anutndo sunggi yewoku, ngu noole mete ma dagawato.
28 Ilosala gome deguno ooleteku ngu, ene kingo oolelo, nungo yewelo ko biyomi ma tewa. Kini, ene Anut enengombo nungo in-ootoni, nungo yelo, gome tete. Ngundilo nangge, Anutndo ye nguya hoolooweyelootoni,

ye towikumba yowanggoku, ngulo ye nowoon-
doye kowuli ulungga ma yewelo.
29 Kuli mela ngalo oni sobosobo koleteyingo
ulungga oowooyi Solomon, enengo so uyi
nakango gome gomemu telo, enengo dulidalini
ulungga oolengo telo oluwolo. Ene Anutndo
so uyi nakango melako yewoku, ngu ooga ngu
Solomonlo nakayani, ngu bidodo dagate.
30 Yo, Anutndo so uyi nakango melako nungo
gome gome tetoni, ataga gome oode, yangeni
ngu buwoo yelo, makoolo solewa. Ariya, ene
ye nguya hoolooweyelolo, noolengo towikumba
ngu logono yunowa. Ye simoo bale nowoondoye
hamoo teyingongga, ngu bodaga nangge. Ndatelo
ngulo, Anutndo mete ye nguya gome soboyelowa.
31 Ngundilo ngulo, ye nowoondoye kowuli
yelo, ingondudu oowooyingga ma yowelo ewolo.
Noole oo ndawuga newato? Noole ndawu
sonongga newato? Noolengo towikumba oo
ndawuga tewato? Elo ewolo. Ye ngundilo in-
gondudu ulungga ma tewelo.
32 Kapengo oni ngundo oo ngundilo
yoweloyimbolo ingolo hahangetenggo. Ene
yengo Awaye Sambono oolooteku, ngundo ene
kuli gome ingowolo. Ye komo sono, oowali,
towikumba nguya yengo logono nenengo
ngundilo yowanggo. Anutndo ngundilo ingoote.
33 Ene ye koletelo oolengo, Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, ngundo damoni enengo
simoo bale soboyelooteku, nguno ulo, enengo
damoni nenengo ene yendo teyi, elo ingooteku,
ngundilo keyootoyi ngu, ariya, Anutndo mete oo
gidalega ye logono ngundilo hoolooweyelowa.

34 Ngundilo ngulo, ye nowoondoye kowuli yelo,
ingondudu oowooyingga yangenim, ngulo ma
ingowelo. Yangeni nalungga ngu, enesu nangge
kowuli koolowoowa. Nalu gulado kowulingga
ngu, ene ngu nalungga ngulomu nangge. Ene
ngundilolo ewolo.

7

Ye Oni Gulalo Damoni, Ma Wilikowelo
(Luk 6:37-38,41-42)

1 Yesusndo mande gula ewolo. Ye oni
goweyemo enengo damoni ngu ma wilikowelo.
Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ye nguya
wilikoyelowa.
2 Ngundilo nangge, ye dobooguliye damoniye
wilikootoyi ngu, Anutndo damoni ngundilo yeno
nguya tewa. Yengo mamana mandelo logoga
dobooguliyemo tetenggoku, ngu Anutndo yeno
nguya ngundilo nangge gumi yunowalo ewolo.
3 Yo, no mande yamonggawo gula yeno
ngandilo eteno. Ge ndawugalo dobooge
doongeyimo oo kakawu bodaga oo kenootoni
oolooteku, ngu ge doongengge nenengo de bingo
ulungga oolooteku, nguno ge ma kenolo ingoote?
4 Ndawugalo ge doboogemo ngandilo ete? Do-
boone, nondo doongenggemo oo kakawu bodaga
oolooteku, ngu yewe toongewa. Ge ngundilo
eteku, ene nalu bidodomo, de sosi ulungga doon-
genggemo nguno ooloote.
5 Ge mebuge sangala oni! Ge koleteya de sosi
ulungga doongenggemo oolooteku, ngu andan-
geya yoko. Ge ngundiya teya ngu, asa, ge mete

doboogemo ngu gome kenolo, oo kakawu bodaga ngu andangewa.

6 Nga mande yamonggawo gula. Ye oo kundingiyi, ngu se, bo ma yunowelo. Ye oo ngundilo gome gome bo yunowonggoku ngu, asa, sodedonangge ene bodo yombuliyolo, wongooni utoni, ngundo yowoolengolo yokiwa. Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande Keda Mesalango ngu nalu bidodo ngu ma yootoningga ngu, asa, ye ene yokoyi. Ngundilo ewolo.

Oni Anutno Yanggango Yemboongeweloyi, Ngulo Damoni
(Luk 11:9-13)

7 Yesusndo ngandilo ewolo. Ye nono oolo sumoo ewanggoku ngu, no yunowano. Ye suwoo suwoo oo erewewelo ngu, ye kenowanggo. Ye yamako tanggeyisina dikalo, yokakasangootoyi ngu, asa, Anutndo yamako goosooyunowa.
8 Ye Anutno yemboongelo, oolo sumoo ewanggoku ngu, Anutndo oo yunowa. Ngundilo nangge, oni simoo bale oo yowelo ngu erewelo, ene kenowanggo. Ye yamako tanggeyisina dikalo, yokakasangootoyi ngu, asa, Anutndo yamako ngu goosooyunowa.

9 Ngundilo nangge, oni gula nangonimbo oomanongoyingombolo etoni ngu, eweyimbo digiga inowa bine? Kini.
10 Ngundi oni gula nangonimbo isolo etoni ngu, eweyimbo sile biyomi yolo, inowa, bine? Hamoo oolengo kini.

11 Ariya, melako ngano awa awaye sungo
sungo, ngundo oo kingo duwoo gome ngu nango-
sumooye yunootenggoku, nguno ngu, ye hamoo
ingowanggo. Awaye Sambono oolooteku, ngundo
nangosumooyemo sumoo elo etoyi ngu, hamoo
oolengo, ngu oo gome gomemu yunowelo in-
gowalo ingowolo.

12 Ariya, damoni gome oolengo yendo oni
simoo baledo yeno teyi, elo ingootenggoku, asa,
ye ngu damoningga ngundiya nangge eneno teyi.
Yo, ye ngu damoni nenengo keyootenggoku ngu,
asa, ngundo Moseslo mamana mandega Anutlo
ingondudu eyingo oni oo ngundilo etuyelowong-
goku, ngu logono telo, engge tunootewolo.

Keda Oruweloyi Oolega, Ngu Oole Bodaga Ngundilo
(Luk 13:24)

13 Ariya, ye Anutlo mamana mande ngu keyolo
ngu, ye Anutlo oni bidodo oole bodaga tem-
baniwoolemu nguno oolelo, Anutlo Sambo en-
demo oolewanggo. Ene Setanlo oole ngu ulungga
mela nenengo gome nangge. Yo, oni simoo
bale oowooyingga oolengo, ngu oole ulungga ngu
keyolo, oololo oonatewanggo.

14 Ene Sambo Endemo oole, ngundo oole tem-
baniwoolega ngu bodaga nangge. Yo, keda
sugi sugi oluweloyi oole tembaniwoolega ngu
bodagamu, ngulo ye ko biyomi telogo, erewelo
nguno oolewanggo. Oni simoo bale nowoon-
doyemo hamoo teyingongga, ngundo nangge
kenolo, Anutno oolewanggo.

Ye Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganagana, Ngulo Ingondale Teyi!
(Luk 6:43-44; 13:25-27)

15 Ye Setanlo ingondudu eyingo oni ebe ganagana ngulo ingondale teyi! Ngu oni ngundo ye kewooloyemo, oolengo oololo dikalo, tolige mande yeno ewanggo. Ene imakeyingo damoni telo, tolige yeno ombulo ooloutoyi, bo gula oowooyi Sipsip enengo damoni ngundilo tewolo. Ene useye newendemo nguno ngu, ngu se goki biyomi ngundilo. Ngundo ngu ombulo, sodedonangge yokiwanggo.
16 Ye koletelo enengo damoniyengga ngu wilikolo kenootoyi, ngu ene nenengo bine, ngundi biyomi bine ewanggo. Nga oni nga enengo ootootooye, ngu gome tetoyi, kenolo ngu, asa, ye nguno ingolo, enengo damoniye ngu nenengolo ingowanggo. Yo, Damoni dega, ngundo ngu yowoolengolo, koonda ma tewa. Ngundilo nangge, dimoo uto, kakali sanggili, ngundo yowoolengolo, mbako ma tewa. Hamoo oolengo kini.
17 Yo, de bidodo gome yanggango telo ngu, ene tanggooli gome nenengo nangge enggewanggo. Ngundilo nangge, de biyomi, ngundo ene engge gome metemi ma enggewa.
18 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggewa. Ngundilo nangge, de biyomingga, ngundo ene engge gome metemi ma enggewa.
19 De bidodo gome ma enggetoyi, asa, ene de ngu doongoolo, deko yokawanggo.
20 Ngundilo nangge, ye ngundilo oni ngu enengo damoni biyomi tetenggoku, ngu kenolo,

ye nenengo tunoo ingootenggo. Ene ebe gana-
gana eyingo oni nanggelo ingowolo. Ngu oni
nguno, ene Anutlo damoni ma keyoyingo, hamoo
oolengo kinilo ingowanggo.

21 Ngulo ngu, oni guminggado ngu noolengo
Anut Oo Bidodo Sembunaye etenggoku, ngu gumi
nenengo kini. Kini, oni ngu enengo bingamiye
okoolo, ene Anut oowooyi ngulo ma ingolo
tetenggoku ngu, ene Anutlo Sambo endemo
enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma
uwanggo. Ene oni gula Awane Sambo endemo
oolooteku, ngu gome keyolo ngu, asa, Awane
kenowa.
22-23 Ariya, oode kootusina, Anutndo nalu
wenganggakuno wilikoyeloweloyi naluno, oni
oowooyingga oolengo mayelo ewanggo. Oo
Sembuli Sembunaye Ulungga, noole gengo
oowoonggemo, noolendo gengo mandege keda
mesalango ngu wesiyolo, mela yuka biyomi
andangelo, damoni sungo oolengo gula onindo
ma teweloyim nguya tewololo ewanggoku,
ene ngu nalunggano nguno, nondo mande
ngandilo gumi ewano. Yendo ngu yengo oowooye
bingamiye nangge okoolo, nolo nowoondoye
hamoo ma teyingo, ngulo ngu, no yeno mande
yanggango eteno. Nondo ngu ye watayi kini.
Ye mbumbuwa oni biyomi! Ye sodedo sayi! No
ngundilo ewanolo ewolo.

*Ya Yeweloyi Damoni Elaya, Ngulo Mande Ya-
monggawo*
(Luk 6:47-49)

24 Ariya, Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Oni gula nolo mandene gome keyolo, ingolo ngu, ene ingondudu metemi yoote. Ngundilo oningga ngu, ngu ngandilo. Ene ingondudu metemi yolo, ngulo ene ya yanggango ngundilo mela yanggangonggakuno de nonggini gagiwi yolo, yeteku ngu.

25 Ngundilo telo, sono ulungga ombulo, sono tuwi ulungga ootookoolo, doogo ulungga ombutoni ngu, enengo yangga ngu yanggango ootoolo, ma dookelo solewa. Ndawugalo ngulo, ene mela yanggangonggano de nonggini gagiwi nguno yewolo.

26-27 Ngundilo nangge, oni gula nolo mandene ingolo ma keyolo, ene oni ingonduduni kini ngundilo. Ene ya yeweloyi ngu ingondudu kini. Ngulo ene ya osiyi ngu mele setoni, mela newendemo amuno ma uwolo. Kini, ene ya ngu mela sanganimo nangge yewolo. Ngundilo ngulo, sono doogo ulungga ombulo, sono mewuyi ulungga tetoni, ngu enengo yangga ngu yanggango kini, ngulo sodedonangge dookelo solewa. Yo, hamoo oolengo, ngu dookelo, solelo yombuliyomukowalo ewolo.

28-29 Yesuslo mande ngu kinitetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo enengo mandeni etuyelowoku, ngu ingolo, ene soliyokolo hamoo ingowonggo. Ndatelo ngulo, Yesusndo mandeningga ngu wesiyolo eteku, ngu mamana mande etuyeloyingo onindo etenggoku, ngundilo ma wesiyolo ewolo. Kini, Yesusndo mande oni simoo bale yunowoku, ngu yanggango oolengo ewolo.

8

Yesusndo Oni Mambugolidodoga, Ngu Yomosiyowolo
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

1 Yesusndo pulingga ngu yokolo, ene ameno
ombutoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo
ene keyolo oolouwonggori.
2 Ngu nalunggano nguno, oni gula mambu-
golidodoga, ngundo Yesus tanggeyimo ombulo,
penggootelo ewonggori. Noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, no ingooteno. Ge mete nolo
ingoya, noyega, mete tewelo ewonggori.
3 Ngundilo etoni, asa, Yesus ngu oni mam-
bugolidodogaku ngu kenolo, nowoondoyi telo,
kandeyi eneno yelo, ewonggori. No ngundilo
tewelo gome ingooteno. Ge mete te. Ene ngundilo
etoni, ariya, sodedonangge ngu oni mambugoli-
dodogaku, enengo sayininggaku mete tewolo.
4 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ge no
manggone gome ingo! Ge oololo ngu, oni gu-
lano gengo sayi yomosiyooteku, ngulo ma ewelo.
Kini, ge sodedo oolouya, gengo gowege moon-
dege Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngu
etuyelo. Ene ge geyolo ingolo, gowege moondege
sayi mete telo, elo ingolo ngu, kuli Mosesndo
ewoku, ngundiya teyi. Ngundiya tetooga, oni
simoo baledo geyolo, ataga gengo sayingge ngu
mete tetelo ingowanggo.

Me Oni Tabangongga, Ngu Newende Hamoo Oolengo Tewolo
(Luk 7:1-10)

5 Yesus Kaperniyam endegano nguno utoni
ngu, ngu naluno nguno, me onilo tabango ululu
gula ngulo me oni ngu onibi kandegula (100),
ngundilomu ngu soboyelooteku ngu, ngundo
Yesusno ombulo, ngandilo sumoo ewolo.
6 Nolo Oo Bidodo Sembuli Sembune, nolo su-
lena oni gula sayi ulungga telo, yano ooloote. Ngu
ene kekandeyi ngu kuli kumooyingo, ngu ene
ogingoyingo ulungga yolo oolootelo ewolo.
7 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana
gumi ewolo. Nondo oololo, ene yewe, mete
tewalo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, asa, me oni tabango
ulungga Yesusno mande gumi ewolo. Oo Bidodo
Sembuli, no oni metemi kini. Ngundilo ngulo, ge
nolo yano ma ombuwa. Ge mande kingo nangge
etooga ngu, nolo sulena oningga ngu, ene mete
tewa.
9 Nondo noso nangge nolo oni sobosobo
ulungga moole. Ene oo etoni ngu, nondo oo
ngundilo teteno. Ngundilo nangge, nolo me oni
nowoondonemo oolootenggo. Ariya, nondo gu-
laya, oolou, ewanoku ngu, ene oolouwa. Nondo
gulaya, ombu, elo ewanoku ngu, asa, ngu om-
buwa. Nondo nenengo sulena oni gulaya ko
ngundiya te, ewanoku ngu, ene oo ngundilo
tewalo ewolo.
10 Yesusndo enengo mandega ngu ingolo ngu,
soliyokolo, yowoolengolo, oni enedodo namoko
nguno etuyelolo ewolo. No yeno hamoo oolengo
eteno. No ngu Iserel oni gula newende hamoo
teyingongga, ngundilo no ma kenowonolo ewolo.

11 No yeno hamoo eteno. Anut Oo Bidodo

Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni
simoo bale soboyelooteku, nguno oni simoo bale
oowooyingga ngu sowe oowooyingga Yudalo oni
kini, me oni tabango ulungga ngundilo. Yo,
ngundo Sambo endemo nguya ombulo, oo simbo
ulungga naluno, Ebaraham, Ayisak, Yekob, ngu-
dodo bibitelo, oo nelo oluwanggo.
12 Ene Anutndo endega enengo Iserel oni
simoo bale soboyelooteku, ngulo yomosiyowolo.
Yomosiyootoni, ene enengo Iserel oni simoo bale
oowooyingga nowoondoyemo hamoo ma telo,
ngulo ene Sambo endemo ma oolouwanggo.
Anutndo ngu oni ngu oweyelootoni, Setanlo ende
biyomi de nombo ma kumooweloyi nguno oolon-
goowa. Oolongootoni, nguno ene uleli ulunggano
sendo mogulu ulungga telo, metokalikali telo
oluwanggolo ewolo.
13 Ngundilo elo ngu, asa, Yesusndo yowoolen-
golo, me oni tabango ulunggakuya elo, gengo
yano u! Gengo nowoondoge hamoo teyin-
gongga, nondo gengo ko oni yomosiyoowe elo
ingowokunggaku, ngu ataga engge tunootetelo
etoni, nalu ngundilo nangge, Yesusndo etoni ngu,
enengo ko oninggaku sodedonangge mete tewolo.

Yesusndo Pita Konggeyi Yomosiyowolo (Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

14 Ariya, Yesusndo ombulo, Pitalo yano ulo,
konggeyi kenowolo. Ene sayi goweyi gookingo
ulungga yetoni, yabano wetololuwolo.
15 Ngundilo ngulo, Yesusndo Pita konggeyi
kandeyi dowootoni ngu, nguno nangge, sayining-

gaku kinitetoni, ngulo ene ootookoolo, Yesuslo oo kalo yomosiyowolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Sayidodomu Yomosiyelowolo
(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

16 Ariya, suwootetoni, oni simoo bale oowooyingga yuka biyomimbo yoyoyingomu, ngu yoyolo, Yesusno mayewonggori. Mayetoyi, asa, Yesusndo yuka biyomiku oni nowoondoyemo oolootenggoku, nguno elo oweyelootoni, peselo toongewolo. Ngundilo telo, sayi oniku nguya yomosiyelootoni, ko mete tewolo.
17 Kuli Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyi Ayisaya, ngundo Yesuslo mande ngandilo nakangolo ewolo.
Enendo enesu nangge sayinayi bidodo andangelo yokolo, ene noolengo sayi oowooyingga kuli koolowoolo oolouwololo ewolo. *Ayisaya 53:4*

Oni Gulado Yesus Keyoweloyi Oolega, Ngu Tango Kini
(Luk 9:57-62)

18 Ngu naluno nguno, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus pawangootoyi, ngulo enendo sulena onino ewonggori. Noole sono koongeyingo anduloko oolewatolo ewonggori.
19 Ngu naluno, Anutlo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ngundo Yesusno ombulo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge ende bidodo oolouwaku ngu, no nguya geya oolouwelo ingootenolo ewolo.

20 Ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi
ewolo. Deguno se goki oolootenggoku ngu, ene
kengeweloyi musiyo moole. Ngundilo nangge, nu
nguya tagiyedodo moole. Ene no, Anut Nangoni
Oni Kilalongo, ngu weleweloyi musiyo hamoo
oolengo kinilo ewolo.
21 Ngu naluno nguno, oni newende hamoo
teyingo gulado Yesus keyolo ewolo. Oo Sembuli
Ulungga, mete bine, no koletelo oololo, Awane
sobowootoowe, kumootoni melengoologo ko om-
buwanolo ewolo.
22 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo
gumi ewolo. Oni nolo nowoondoyemo hamoo ma
teyingo, ngundo mete oni bingo melengooyi. Ene
komo ge no keneloya ombulo ewolo.

Yesusndo Etoni, Doogo Ulungga Imakewolo (Mak 4:36-41; Luk 8:22-25)

23 Ngu naluno nguno, Yesus enengo sulena oni
nguya wanggo newendemo uwonggori.
24 Ariya, ngu naluno nangge, doogo ulungga
oolengo tunootelo, wendeyi dookelo, wanggo
yowoolalingootoni, wanggo wendoni uwelo
tewolo. Ngundilo tetoni, ene Yesus wanggo
newendemo wetololuwolo.
25 Ngundilo tetoni, enengo sulena oni soso-
leyingo ulungga oolengo telo, Yesus yokutuwoolo
ewonggori. Oo Sembuli Ulungga, ge komo noole
hoolooweyelo! Noole ataga oonatewelo tetetoku
ngalo ewonggori.
26 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo eneno
mande gumi ewonggori. Ye ndawugalo soso-
letenggo? Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu bodaga nangge! Ewonggori. Ngundilo elo,

ene ootookoolo, doogo sono nguya yeyolo etoni,
sodedonangge imakewolo. Yo, ene ngundilo
etoni, doogo imaketoni, wendeyi nguya nenengo
yewoli.
27 Ngundilo tetoni, enengo sulena oni ngu
kenolo, ingondudu ulungga oolengo telo,
sosolelo, enengo nangge mande elo sumoo ewolo.
Nga oningga nga ndatelo oningga, ngulo wendeyi,
doogo yeyolo etoni, ngundo manggowo ingolo,
ngulo ene sodedonangge imakewolo? Elo ewolo.

Yesusndo Oni Elayagomo Mboolo Biyomi Andangewolo
(Mak 5:1-17; Luk 8:26-37)

28 Ngu naluno, ene sono anduloko oni simoo
bale mela nguno oolootenggoku, ngu oowooyi
Gadalin nguno ombutoyi ngu, oni elaya yuka biy-
omidodo ngu nguya goobooyingowoli. Ene oni
melengooweloyi musiyo yokolo, Yesusno ombu-
wolo. Mboolo biyomimbo yoyoyingo oni elayaga
ngu, se goki ngundilo. Ngundilo ngulo, oni
simoo bale ngu oni elayagado musiyo oole ma
endeyootenggo.
29 Ngu naluno nguno, yuka biyomikundo Yesus
kenolo, meno yanggango elo ewolo. Ge Anut Nan-
goni, ge nooleno ngano ndawuga tewelo ombute?
Ge noole ogingoyingo ulungga yunowelo ombute,
bine? Ataga nalungga, noole Setanlo ko oni
yoyolo, Setando musiyo biyomimo yoyeweloyi
nalu kinilo ewolo.
30 Ngu naluno, bo oowooyingga oolengo sono
koongeyingo namoko oo nelo oluwonggo.

31 Bo oo netoyi, yuka biyomi oni elayagaku nowoondoyalimo oluwonggoku, ngundo bo kenolo, ngulo ene Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo ewolo. Noole oweyelootoyi, oolelo, mete noole bo andu nowoondoyemo uwato, bine? Elo ewolo.
32 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo ngu ingolo, mande gumi ewolo. Yo, mete ngundiya teyi! Ene ngundilo etoni, ariya, yuka biyomiku oni elayagaku yoyokolo, boku nowoondoyemo utoyi ngu, ariya, sodedonangge boku kendutelo oololo, mela tembanimo solelo, sono koongeyingomo ulo, nguno kumoomukowonggori.*
33 Ngundilo tetoni, bo sobosobo oniku ngu kenolo, sodedonangge ene kendutelo, endemo ko oololo, bo bidodo kumoowonggoku ngulo elo, ko, oni elayaga yuka biyomimbo yoyoyingo ngu mete tewoliku, ngulo nguya elo endeyowoli.
34 Ngundilo etoyi, ngu endemo simoo baleku bidodo sanggili telo, Yesusno mayewonggori. Ene Yesus kenolo ngu, nguno solengoyelo, sumoo sumoo inolo, nga melangga nga yokoya, gulasina toongelo ewonggori.†

9

Yesusndo Oni Kekandeyi Kuli Kumooyingongga

---

* **8:32:** Moseslo mamana mandeno ngu, Iserel oni bo sobowoolo, ko, utolo neweloyi nguya, loogu oolengo tewolo. Ariya, Yesusndo boku yoyokootoni kumoomukowonggori. † **8:34:** Ene ngundilo ewonggoku, ndawugalo ngulo, Yesusndo enengo bo sobowoolo, digi yoweloyi koyi, ngu yombuliyowolo.

Ngu Yomosiyowolo
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo wanggo newen-
demo ulo, sono koongeyingo anduloko oololo,
enengo ende damonimo ko mayewolo.
2 Mayetoni, oni kekandeyi kuli kumooyin-
gongga yabano yelo, oni gidalegado sumoolo,
Yesusno mayewolo. Ariya, Yesusndo ngu oni
ngulo nowoondoye kenolo ingowolomu ngu, ene
enengo nowoondoyemo hamoo teyingo kenolo,
ngulo ene ngu sayi oninggakuya ewolo. Nan-
gone, nowoondoge imakeyingomo ootoo. Nondo
gengo mbumbuwage andangelo yokolo kapengo
yetenolo ewolo.
3 Ngundilo etoni, Moseslo mamana mandeno
etuyeloyingo onindo ngu ingolo, enengo nangge
mande elo, ingolo ewolo. Nga oningga ngando,
Anut kootuyisina elo yumooyinolo mande biyomi
etelo ewolo.
4 Asa, Yesusndo enengo nowoondoye bidodo
kenolo ingolo, ngandilo sumoo ewolo. Ye ndawu-
galo yengo nowoondoyemo ngundilo biyomi in-
gootenggo?
5 Oole elaya ngu sayi oningga nguya eweloyi
ooloote. Ndawu oolega ngu dagate? Nondo
enedodo ewano, gengo mbumbuwa andangelo
yokolo kapengo yewano; ngundi, ge ootookooya
ooloulo ewano, bine? Ndawu oolega ngu gome?
Elo sumoo ewolo.
6 No nenengo etuyelolo ewelo. No Anut Nan-
goni Oni Kilalongo ootoolo, yanggangonedodo no
mete melako ngano oni bidodo mbumbuwa an-
dangelo yokolo, kapengo yewanolo ewolo. Ariya,

ene ngu oni kekandeyi kuli kumooyingongga
nguya ewolo. Ge ootookooya, gengo yaba yoya,
gengo yano ulo ewolo.
7 Ngundilo etoni, ene ootookoolo, enengo yano
uwolo.
8 Oni simoo bale namoko oluwonggoku, Anut-
ndo yanggango oni yunowoku, ngu kenolo ngu,
ene soli ulungga yokolo, Anut oowooyi bingamilo
okoowonggori.

Yesusndo Matiyu Negongowolo (Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 Ngu naluno nguno, Yesusndo nguno oololo,
Gabman bobeye yoweloyi oni oowooyi Matiyu
ngu kenolo ewolo. Ge ombuya, no kenelo, ewolo.
Ngundilo etoni ngu, asa, Matiyu ootookoolo,
Yesus keyolo oolouwolo.
10 Yesusndo sulena oni nguya, Matiyulo yano
oololo, oo netoyi ngu, digi yoweloyi oni gula, ko,
mbumbuwadodo oni nguya ombulo, ngudodo oo
newonggori.*
11 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni,
oowooyi Parisi, ngundo Yesuslo sulena oniku
yeyolo ewolo. Ndawugalo yengo oo Sembuli ngu
bobeye yoweloyi oni, ko, mbumbuwadodo oni
nguya oo netenggo? Elo sumoo ewonggori.
12 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo,
mande gumi ewolo. Oni sayi kini ngu, sayi

---

* **9:10:** Yuda melako nguno Gabman bobeye yoweloyi oni, ngulo damoni biyomi ngu ngandilo. Ngu oningga, ngundo gabmando uli ewaku, enendo bobeye dagalo, awuloko elo, digi gumi enengo yolo, gumi gidalega ngu andangelo, Gabman nguno inoote. Yuda oni ngu enengo damoni watayi, ngulo ene yakaka onilo etenggo.

mambu yomosiyoweloyi Dokta onino nguno ma oolouwanggo. Kini, oni sayidodo, ngundo nangge Doktano oolouwanggolo ewolo.

13 Kuli Anutlo ingondudu ewo onindo nakayanggano nguno Anutlo ewolo.

Nondo ngu nowoondoye ebe ino ino teweloyi damoningga, ngulo gome ingooteno. Ngu damoningga, ngundo nono woolo yeweloyi, ngu dagatelo ewolo. *Hoseya 6:6*

Ene mande soweyolo gula ewolo. Ye Anutlo ingondudu ewo oni ngulo mande ngu gome ingoyi, ngulo damoni ndatelo? Ngundilo nangge, no oni nenengombolo nangge ma ombuwono. Kini, no oni mbumbuwadodomu negoyelowelo nguya ombuwonolo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Damoni (Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 Ngu naluno nguno, sonoyeloyingo oni Yon oningga ngulo sulena onindo Yesusno ombulo, sumoo ewolo. Ndawugalo ngulo, nolo, ko Parisi oni nguya oowali loogu telo, gengo sulena oni ngundilo ma tetenggo? Elo sumoo ewolo.

15 Yesusndo mande ngu ingolo, ngulo gumi ewolo. Bale yoweloyi naluno, dobooguline, yayane, awa namone mayetoyi ngu, nguno oni oni teweloyi naluno, oowali ma loogu teweloyi. No melako ngano ma oluwanoku nalunggano ngu, asa, nenengo sulena oni oowali loogu tewanggolo ewolo.

16 Yesusndo mande yamonggawo elaya yunolo, ngu etuyelolo, damoni keda ko damoni kulimi ngu ma gooboowoowelo. Ngu ngandilo: Oni

kumba sosowoo kedaga yolo, ngundo nenggulo kulimingga ngulo wetu ma ukingolo weyomoowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, ngu kumba sosowoongga, wetu ukingowonggoku, ngundo nenggulo ko oomboongewa. Kedanggakundo kuliminggaku oomboongetoni, nguno wetu ulungga tunootewa.

17 Ngu ngandilo: oni gulado bo simoongo kedamu yolo, si kulimimo ma siliyoote. Ndatelo ngulo, ngundilo tewaku, bo simoongonggakundo si kuliminggaku oomboongelo, melako solelo, si, bo nguya yombuliyowa. Ngundilo nangge, oni bo simoongo, si kedamo siliyootoyi, ngu bo, si nguya mete oluwalo ewolo.

Yesusndo Tabango Oningga Namboni Yokutuwoolo, Bale Sayidodoga Nguya Yomosiyowolo (Mak 5:22-43; Luk 8:40-56)

18 Yesusndo mande soweyolo, elo etoni ngu, goobooyingo yalo tabango oni gula ombulo, boodoo oondookelo ewolo. Anangu, no nambone kumoote. Mete, ge ombuya, kandege eneno yeya, yokutuwootooga, ene ko ootookoolo, keda olinilo ewolo.

19 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo, enengo sulena onidodo ootookoolo, ene keyolo oolouwonggo.

20 Ngu naluno, bale gula kombolo sayi yolo, mooma nalu kande elaya kegidembolo elaya oluwoku, ngundo Yesus kootusina oololo, nengguloni tanggeyisina dowoowolo.

21 Enengo newendemonggo ngu ngandilo ingolo ewolo. No nengguloni tanggeyisina nangge

dowoowanoku ngu, asa, nenengo sayine mete kinitewa, ingolo ewolo.
22 Ngundilo tetoni ngu, Yesusndo yowoolengolo, kenolo ewolo. Nambone, mete, ge nowoondoge imakeyingo ootoo. Ge nolo nowoondoge hamoo teyingo ngulo ngundilo nangge, sayingge kinitetelo ewolo. Ngundilo etoni, ngu naluno nangge, enengo sayinggaku kinitewolo.
23 Ariya, Yesusndo tabango oninggakundo yano ombutoni, nguno oni simoo bale oowooyingga oolengo nguno ootoolo, sendo mogulu telo, nggusi uwoolo oluwonggo.
24 Yesusndo oo ngundilo kenolo ewolo. Anangu, ye sayi! Nga bale buniyongga nga ngu ma kumooyingo, ene wetoloote nanggelo ewolo. Ene ngu mandega ngu ingolo, ngulo ene yumoo inowolo.
25 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo oni simoo bale oweyelootoni ngu, endesina ooletoyi, ya newendemo ulo, bale buniyonggaku kandeyi dowootoni, ko keda telo ootookoowolo.
26 Ngu ooga tunootewoku, ngulo mandeni sodedonangge ende bidodomo ngu mela guminggano oolooteku, ngu ingowonggo.

Yesusndo Oni Elaya Doongeyali Kilingomu, Ko, Oni Manggowo Gosiyoyingongga Nguya Yomosiyowolo

27 Ngu naluno nguno, Yesusndo ngu endega yokolo ooloutoni ngu, oni elaya doongeyali kilingomu ene keyolo, meno yanggango ewoli. Ge Yuda onilo tabango ulungga Dewit ngulo osiyi! Ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.

28 Yesusndo ngu ingolo, ene nowoondoyali
kenowelo yano utoni, ngu oni doongeyali
kilingo elayagaku nguya uwoli. Yano utoyi ngu,
asa, Yesusndo elayagaku yeyolo, tewooyelolo,
sumoo ewolo. Yali nowoondoyalimo ngu nondo
yomosiyeloni ingooteli, bine? Ene ngundilo
etoni, doongeyali kilingo elayagakundo mande
gumi ewoliyo. Oo Sembuli Ulungga, ge mete
noole yomosiyololo ewolo.
29 Ene mande ngundilo etoli ngu, asa, Yesusndo
kandeyi doongeyalimo yelo ewolo. Ariya, yali
nowoondoyali nono hamoo tetoli ngulo, ataga
ngundilo nangge, engge tunootewalo ewolo.
30 Ene ngundilo etoni, sodedonangge
doongeyali mete tewolo. Ngundilo tetoni, asa,
Yesusndo enedodo mande yanggango ewolo. Yali
ingondale teli! Yali oni gulano nga ooga ngalo
ma ewelo! Elo ewolo.
31 Ene ngu oni elayagaku endesina oolelo, ngu
ooga Yesusndo tewoku, ngulo mandeyi sodedo-
nangge ende bidodomo ngu mela guminggano
oolooteku, ngu wesiyolo ewoli.†

32 Ngu naluno nangge, Yesusndo ngu endega
yokolo, ooloutoni ngu, oni gidegado oni gula yuka
biyomimbo manggowo gosiyoyingomu, ngu yolo,
Yesusno ombuwolo.
33 Ariya, Yesusndo ngu yuka biyominggaku
owetoni, ngu oninggaku mande ewolo. Oni simoo
bale ngu kenolo, soliyokolo ewolo. Noole kuli

† **9:31:** Yesusndo mande ngundilo eyingo ngu, ndawugalo ngulo, ene nalu logono sayi oni yomosiyelolo ngu, enengo ko nenengo Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo eweloyi, ngu ma tewa.

ngundilo ooga Iserel melako tunootetoni, ngu ma
kenowololo ewolo.
34 Ngundilo ngulo, Parisi onindo Yesuslo ko
kenolo, nowoondoyemonggo boguwoolo mande
ngandilo ewolo. Ene mboolo biyomi Setanlo
yanggangomonggo ngu andangetelo ewolo.

Noole Anutno Yemboongetooye, Ko Oni Oowooyingga Soweyelootoni, Enengo Kono Ombuwanggo

35 Ngu naluno nangge, Yesusndo ende
bidodomo endeyolo, Yudalo goobooyingo yano
ulo, simoo bale etuyelolo, Anutlo Mande Keda
Mesalango wesiyolo yunolo, oni simoo bale
yowoosoolo, Anutlo mande damoningga, ngundo
enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno
utoyi, ene nowoondoye hamoo teweloyim.
Ngundilo telo, ene oni sayidodomu, ko, sayi
oowooyingga nguya yomosiyelowolo.
36 Yesusndo oni simoo bale yeyootoni, ene
kowuli oowooyingga ingolo, ngulo ingondudu
ulungga telo, ene biyomi nangge oluwonggo.
Yesus newendemonggo yeyolo, ngulo nowoon-
doyi ulungga yunowolo. Ndawugalo ngulo,
oni simoo bale ngu Sipsip ingonduduye kini
ngundilo, ko, sobowooweloyi ko oni gome nguya
kini.
37 Ngundilo ngulo, enengo sulena onikuya
mande gula ngandilo ewonggori. Oowali
oowooyingga kono kuli mandoni yewoku, ene
ngulo ko oni oowooyingga kini.
38 Ngundilo ngulo, ye komo Anutno kila
etoyi, ko oni oowooyingga suleyelootoni, Anutlo

kono ombulo, oni simoo bale goobooyelowanggo.
Ewolo.‡

10

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya Negoyelowolo
(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku negoyelootoni, ombutoyi, yanggango yunootoni, ene yuka biyomi owelo, oni sayidodo ngu mete yomosiyelolo, moondeyemo kowuli ngu andangetenggo.

2-4 Yesuslo sulena oni ngu ngandilo: Sayimon oowooyi gula Pita, ko, enengo koneyo Enduru; Yems ko Yon ngu Sebedi simoongo; Pilip; Batolomeyu; Tomas Matiyu, ngu bobeye yoweloyi oningga; Yems ene Alipiyaslo nangoni; ko Tadiyas; Sayimon, ngulo damoni ngandilo: enengo mela, ngu mela gula onindo, sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo. Ko Yudas Iskariyoot ngu oningga, ngundo damodamoni telo, Yesus me oni kandeyemo yewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya Ko Yunowolo
(Mak 6:7-13; Luk 9:1-5)

5 Yesusndo enengo sulena oni kilalongo mamana mande ngundilo yunowolo. Ye oni sowe oowooyingga Yudalo oni kini nguno ma uwelo.

‡ **9:38:** Nga mandega nga ngu, Yesusndo hamoo oowali kono ngulo ma ete. Kini, oowali mandoni yewoku, ngu oni simoo bale ene nowoondoyemo hamoo teweloyi namoko tetenggoku ngundilo.

Ye ende gidega Sameriya mela nguno oolootenggoku, nguno nguya ma uwelo.
6 Kini, ye Iserel oni simoo bale nangge nguno oolouyi. Ene Sipsip, ngundo enengo oole yokootenggoku ngundilo.
7 Ye oolouya ngu, mande ngandiya wesiyoya eyi. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko ombute.
8 Ye ko gula ngandiya teyi. Ye sayi oni yomosiyeloya, oni kumooyingomu yokutuyeloya, ko moondeye golimambudodomu oni yomosiyelootoyiga mete tetoyiga, ko yuka biyomi nguya oweyeloyi. Nondo ye Anutlo mamana mande yunolo, ko nondo ko biyomi telo, yengo nowoondoye hamoo teyingongga, ngu yanggango kingo yunowono. Ariya, ngundilo nangge, ataga, yengo nalu, yeba nangge saya, oni simoo baleno ngundiya kingo yunoyi.
9 Mete, ye bobeye ma yolo, siliyowelo.
10 Ye siyaki, ko towi elaya, keye goweyi elaya, ko usutoko gula, ngu ma yowelo. Kini, oni endemo oolootenggoku, ngundo mete oo bidodo yunolo hoolooweyelowanggo.
11 Ngundilo nangge, ye ende ululumo ko bobodimo, nguno ye oni gome ereweya, yeyoya, oni metemi nenengongga kenoya, ngundo yano nangge oodega, oolouya, nalu saweloyigakuno yokoya sayi.
12 Ye ya gulano uya ngu, oni ngu yano oolootenggoku, ngu kumana yunoyi.
13 Oni simoo bale ngu yano oolootenggoku, ngundo ye gome soboyelootoyiga ngu, ngu Anutlo

kumanangga enedodo mete oluwa. Asa, ngundilo
nangge, enendo gome ma soboyelootoyiga ngu,
ngu Anutlo kumanangga eneno ma oluwa.
14 Ngundilo nangge, oni gulado yoyolo, enengo
yano ma utoni ngu, ko endemo oni simoo baledo
Anutlo mande kootu inootoyiga ngu, asa, ye ende
yokoya, oolouya ngu, keyemo gugukakawu yong-
gulumooya, ye sayi.*
15 Nondo yeno hamoo eteno. Kootusina, oni
simoo bale wilikoyeloweloyi nalu ulunggano, ngu
Anutndo ngu endemo oni simoo bale ngu kowuli
ulungga oolengo yunowa. Ngu endemo kowul-
ingga yunoyingo, ngundo oni simoo bale Sodom
ko Gomora ende elayagano kowulingga, ngu da-
gatelo ewolo.†

Kootusina, Kristen Onino Tewootewoo Gula Gula Tunootewa
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 Yesusndo mande gula ewolo. Ye gome
ingondale teyi! Nondo ye Kristen oni, Sip-
sip ngundilo ngu suleyelootoowe, se goki ke-
wooloyemo oolouwanggo. Ye silelo damoni key-
oyi. Ene ingondudu ulungga telo, oo gome kenolo

---

* **10:14:** Ngundilo tetoyi ngu, Anutndo endemo oni kumana biyobiyomi ulungga ene yunowa. † **10:15:** Kuli Ebarahamlo naluno, ngu ende elayagano, simoo bale bidodo nowoondoye ingondudu biyomi ulungga, ko mbumbuwa ulungga oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo enengo mbumbuwa ulungga oolengo ngu kenolo, ngulo ene Sambononggo de suleyootoni, ombulo, ngundo ngu ende elayagaku, oni simoo bale nguya oo bidodo demukolo kinitewolo.

ingolo, oo tewelo ingooteku, ngu tete. Ye nu mu-
mukondililo damoni nguya keyoya, ngunonggo
damoni biyomi teweloyim, ngu ma ingowelo.
17 Ye onilo ingonda gome teyi! Enendo yoy-
olo, ya biyomimo oolelo, wilikoyeloyi musiy-
omo oolelo, enengo goobooyingo yano gisas-
aluyelowanggo.
18 Ye nono oni nowoondoye hamoo tetoyi,
ngulo enendo ye yodowoolo, Gabman oni, ko,
melako oni koleteyingo tabango ulungga, ngu
doongeyemo ombuwanggo. Ngundilo ngulo, ngu
naluno, ye Anutlo Mande Keda Mesalango ngu
onino, ko oni sowe oowooyingga Yuda oni kini,
nguno nguya wesiyoya yunoyi.
19 Ye nono nowoondoyemo hamoo teteng-
goku, ngulo kowulingga ngu tunootetoni ngu,
ye nowoondoyemo sosolelo, ngandilo ma in-
gowelolo ewolo. No oni ululumo ndatelo
mandega ewano; ngundi, enendo etoyi ngu,
nondo gumi ndatelo ewanolo ma ingololuwelo.
Ngu nalunggano nguno, ye ma sosolewelo.
Ndatelo ngulo, yengo Anut, ngundo ingondudu ye
yunootoni, mande ngundilo wesiyolo ewanggo.
20 Yengombo ngu oo ngu ma wesiyolo ewanggo.
Kini, Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo nangge
ingonduduyemo etoni ewanggo.
21 Kowuli naluno, oni gulado koneyo dowoolo,
oo wilikoweloyi musiyomo ooletoni, uleyi ku-
moowa. Ngundilo nangge, eweyimbo nguya nan-
gonimo ngundilo tetoni, simoongombo ewenemi
nguya ngundilo tewa.
22 Yo, hamoo, ngu naluno, ye nolo
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo oni

nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo yeya nowoondoye biyomi ulungga ingowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, oni gula newende hamoo yanggango telo oode, nalu wengamo oluwaku ngu, asa, Anutndo ene yootoni, ngu oningga ngu Anutya sugi sugi oluwali.

23 Oni simoo bale ende gulado yombuliyelowelo tetoyiga ngu, ye ende gulano sodedo sayi. Ngu endemo oni ngundo nguya damoni biyomi yeno tetoyi ngu, asa, ye ende gulano sopiyoya sayi. No yeno hamoo oolengo eteno. Ye Iserel ende bidodomo ko ngundilo ngu ma temukoyingomo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo ko ombulo yoyowano.

24 Simooye Skulno oolouwonggoku ngu, ngu komo enengo etuyeloyingo oningga ngu nowoondoyemo oliyi. Ene ngundilo nangge, sulena oni nguya komo enengo sobosobo oni ululu nowoondoyemo oliyi.

25 Mete Skul oni nguya, etuyeloyingo oni ngu kilalongo oolengo tunootewanggo. Ngundilo nangge, sulena oni nguya enengo oni ululu kilalongo oolengo mete tunootewanggo. Ngu hamoo, nondo yengo nowoondoye hamoo teyingo ngulo Awaye oolooteno. Ene nolo me oni gidalegado no kootunesina oowoone biyomi Setan, ngundi, Biyelsebab elo ngu, asa, ngundilo nangge, ye nolo kilalongo telo oolootenggoku, ye nguya ngundilo kootuyesina oowooyi biyomi guladilo guladilo ewanggo.

Oni Komo Ene Anutlo Nangge Sosoleyi (Luk 12:2-7)

26 Ngundilo ngulo, ye me oni melako ngano
oolootenggoku, ngu ma sosolewelo. Ndatelo
ngulo, mande bidodo nowoondoyemo ngu ingolo,
kombiteyingo oolooteku ngu, kootusina oode,
tunoo oolengo tunootemukowa. Ngu oo ngu
wiliyoyingo ngu, kootusina, onindo kenowanggo.
27 Nondo mande uleriko etuyelolo,
yunootenoku nga ngu, yendo mela himi sano
wesiyoya yunoyi. Ngundilo nangge, ye mande
tolige sodeyebo ingootenggoku ngu, ye mande
eweloyi musiyomo, ngunonggo mande wesiyoya
eyi.
28 Ene ye oni goweye moondeye uleyi ku-
mootenggoku, ngulo ma sosolewelo, ndatelo
ngulo, ene gaboye nguya mete ma uleyi ku-
moowa. Kini, ye komo Anutlo nangge sosoleyi.
Ngundo ngu, ene mete moondeye gaboye nguya
elayadodo Setanlo ende biyomi, de nombo ma
kumooweloyi, nguno ye oolongooyelowa.
29 Oni ngu nu bobodi digi tanggooli gulanangge,
ngundo nangge uliyootenggo. Ene Awaye Sam-
bono oolooteku, ngundo ma ingootoni ngu, asa,
ngundilo nu bobodi ngu melako ma solewa.
30-31 Yo, Anutndo nu ngulo gome ingolo,
sobowoolo, ene ye soboyelolo ingooteku, ngundo
nu bobodi soboyelooteku damoningga, ngu da-
gate. Yo, Anutndo tabaye uye ngu kuli kandan-
gelo, ingowoku ngu, ye ngu watayi kini. Ngundilo
ngulo, ye ma sosolewelolo ewolo.

Yesus Oowooyi Wesiyolo Eweloyimbolo Ma Sosolewato
(Luk 12:8-9)

32 Ngulo oni gulado no oowoone oni simoo
bale doongeyemo wesiyolo, ewaku ngu, nondo
nguya ngu oningga oowooyi Awane Sambono
oolooteku, ngu doongeyimo nguya wesiyolo
ewano.
33 Ene oni gulado oni simoo bale doongeyemo
no kootu nunootoni ngu, asa, nondo nguya
ngu oningga Awane Sambono oolooteku, ngu
doongeyimo nguya kootu inowano.
34 Ye ngandilo ma ingondudu tewelo, no melako
ngano ebe yeni, kumoowelo ombutelo, ma in-
gowelo. Kini, no ebe yewe kumoowelo ma
ombuwonowolo. No duge ngu Anutlo mandeni
ngundilo ngu yolo ombuteno.
35 Yo, nolo dugega ngando ngu oni simoo bale
bidodo kewoolo wesowooyilootoni, wata
elaya tunootelo, gula oni simoo bale nono
nowoondoyemo hamoo telo oodoyi, oni
simoo bale wata gula nowoondoyemo
hamoo ma teyingo oluwanggo. No ngulo
ombuwono. Simoo gulado eweyimboya
mundi telo, sungo sungo oluwali. Bale
gulado nemimboya mundi telo, sungo
sungo oodoli, ngundilo nangge, bale gu-
lado neboyiboya mundi telo oluwali.
36 Ngundilo nangge, oni simoongolo ya gu-
lananggemo oolootenggoku, nguya mundi telo,
sungo sungo oluwanggo. *Mayika 7:6*
37 Oni gula eweyi nemimbolo nangge ingooteku
damoningga, ngundo nolo ingooteku damon-
ingga, ngu dagatoni ngu, ngu oningga ngu nolo
doboone kini. Ngundilo nangge, oni gula nango-
ninggalo ko namboninggalo gome ingooteku da-

moningga, ngundo nolo ingooteku damoningga, ngu dagatoni ngu, asa, ngu oningga nguya nolo doboone kini.
38 Ene oni gula enengo newendemo hamoo teyingo ngulo ene ma kumoowelo telo, ngunonggo ene no kenelowaku ngu, asa, ngu oningga nolo doboone kini.
39 Oni gula melako ngano enengombo enengo keda oluweloyiga ngu yowaku ngu, oniyooge, kootusina, ene oonatewa. Ngundilo nangge, oni gula nolo ingolo, meyelo, nolo konemo enengo keda sugi sugi oluweloyi yokowaku ngu, asa, ngu oningga, ngundo noya keda sugi sugi oluweloyi ngu Sambo endemo yowa.

Oni Uli Metemi Yoote (Mak 9:41)

40 Oni gulado ye yomosiyelowaku ngu, ene ngundilo nangge, no nguya yomosineloote. Ngundilo nangge, oni gulado no yomosinelooteku ngu, asa, ene Anut, no sulenelootoni ombuwonokungga, nguya yomosiyoote.
41 Oni gula Anutlo ingondudu ewo oningga ombutoni, kenolo, no Anutlo ingondudu eyingo oni hooloowewelo ingolo, ene yolo, enengo yano ulo gome sobowooteku ngu, asa, Anutndo ngulo uli ulungga inowa. Ngundilo nangge, oni gula oni nenengo metemingga ombutoni, kenolo, ingolo, ene yolo, enengo yano ulo sobowoowaku ngu, asa, ngu oningga nguya Anutndo uli ulungga inowa. Ndatelo ngulo, onindo oni Anutlo ko tetenggoku, ngu hoolooweyelootenggoku ngu, Anutlo ko goboolo tetenggo.

42 Oni gulado ngu oni simoo bale nolo nowoon-
doyemo hamoo teyingo ngu oowooyidodo kini,
ngu kenolo, ingolo, ngulo ene sono gingo tobano
wendolo, inowaku ngu, asa, no yeno hamoo
eteno. Ngu oningga ngu uliyi gome yowalo ewolo.

11

Yondo Enengo Sulena Oni Gidega Soweyelootoni, Yesusno Oolouwolo
(Luk 7:18-35)

1 Yesusndo enengo sulena oni kande elaya
kegidembolo elayagaku, ko teweloyi ngulo
mande yunowolo. Ene mande kinitetoni ngu,
asa, ene ngu endegaku yokolo, ende oowooyingga
ngu Galili mela oolooteku nguno oololo, Anutlo
mande wesiyolo etuyelolo, oni simoo baleno
yunowolo.
2 Ngu naluno nguno, Sonoyeloyingo oni Yon-
ngga ya biyomimo oode, ngunonggo Yesusndo
ko tewoku ingolo, ngulo enengo sulena oni
suleyelootoni, Yesusno oololo, sumoo ewelo.
3 Ene Yesusno mande ngundilo sumoo ewolo.
Ge nooleno nenengo tunoo oolengo e. Ge
Yuda onindo oni ulungga sobowootetoku, bine;
ngundi, noolendo oni gula sobowoowato, bine?
Elo ewolo.
4 Ene oo ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo
mande gumi ewolo. Ye oolouya, Yonno oo kenolo
ingootenggoku, nga eyi.
5 Ye oolouya, Yonno ngandiya eyi. Oni doongeyi
kilingomu ngu ataga doongetetoyi; oni keye biy-
omimu ataga gome endeyootoyi; golimambu-
dodo oni enengo goweyi ataga metemi tetoyi;

oni sodeye tuwoomu ngu mande ingootoyi; oni
kuli kumooyingomu ataga ootookoodoyi; owoo-
longo oni Anutlo Mande Keda Mesalango ataga
ingootenggo.
6 Oni gula newende nolo hamoo telo, in-
gonduduni elaya kini oluwaku ngu, ariya, ngu
oningga newende imakeyingo ootoolo, oni oni
tewalo ewolo.

7-9 Ariya, Yonlo sulena oniku ngu ingolo, ene
sawonggori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo oni simoo
bale kewooloyemo, Yonlo mande ewolo. Ye kuli
oni kini kingo melako oolouwonggoku, nguno
ndawuga kenowonggo? Ye, bine, doogobo
kumuku nungo umamingootoni, kenowelo
oolouwonggo, bine? Kini, ye nguno ndawuga
kenowelo oolouwonggo? Ye bine, oni gulado
nenggulo gomengga tetoni, ngu kenowelo
oolouwonggo, bine? Kini, oni nenggulo gome
gomemu tetenggoku ngu, ene mela oni sobosobo
koleteyingo ulungga, ngundo yano nangge
oolootenggo. Asa, ye nono eyi. Ye nguno
ndawugalo oolouwonggo? Anutlo ingondudu
eyingo oningga kenowelo oolouwonggo, bine?
Yo, no yeno hamoo eteno. Yon, ngu Anutlo
ingondudu ewo oni, ngundo Anutlo ingondudu
eyingo oni gidega ngu dagayeloote.
10 Yo, Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni,
ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni gidega ngu
dagayeloote. Ndatelo ngulo, Anutlo mandeno,
Anutndo Yonya ngandilo ewolo.

Nondo ko oni gula suleyootoowe, ngundo ge
koletelo ulo, nolo mandene wesiyolo ewa.

Ngundo gengo oolege yoonenengowalo ewolo. *Malakayi 3:1*

11 Nondo yeno hamoo eteno. Sonoyeloyingo Yon ngulo oowooyi, ngundo melako oni tunooteyingo nga bidodo dagayeloote. Ene Anut doongeyemo, nolo nowoondoye hamoo tetenggoku, ngu kewooloyemo oni bingamini kiningga, ngudodo Sonoyeloyingo Oni Yonlo oowooyi dagate.

12 Yo, kuli Sonoyeloyingo Oni Yondo no tunooteweloyi, ngulo mande wesiyolo ewolo. Ngu naluno, ko ataga nga naluno nguya, Anutlo me oni enengo yanggangoye, ngundo Anutlo mande damoni, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu keyoyelolo, andangewelo ko yanggango tetenggo. Ene ngundilo tetenggoku, ene oni oowooyingga oolengo Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggo.

13 Anutlo ingondudu eyingo oniku, mamana mandeno nguya, ko Sonoyeloyingo Oni Yon nguya, ngu bidodo nga nalunggano ngano, Anutndo noole ko yoyoweloyi oni Kristus suleyootoni ombuweloyi, ngulo mande ewolo.

14 Ene ye mete nowoondoyemo hamoo teya ngu, asa, ye ingoyi. Yon ene Ilayisa oningga ngundo ombute.

15-16 Oni gula sodeyidodo tetoningga ngu, asa, ene komo gome ingoni! Oni simoo bale ngano oolootenggoku, ngu simooyembo ende kewooloko koondoongetetenggoku ngundilo. Simooye wata gulado simooye gidegalo meno yanggango ewonggori.

17 Noole nggusi uwoolo, yambo utooye, ngulo

ye ma kunowonggori. Ngundilo nangge, noole
nggusi uwoolo, nowoondoyi teweloyi yambo
utooye, ngulo ye ma sendowonggorilo ewolo.
18 Ngundilo nangge, simooyembo koondoonge
tewelo ma oni oni teyingo, ngulo ye nguya,
Sonoyeloyingo Oni Yon oningga, ngulo ko nolo
nguya, ye noolengo ma oni oni tetenggo. Yo,
Sonoyeloyingo Oni Yon ngundo ombulo, ene
oowali ko Wayin sonoyi nguya oowooyingga ma
netoni, ngulo oni simoo baledo enengo damoni
ngundilo kenolo ewolo. Nga oningga nga ngu,
yuka biyomi eneno oolootelo ewolo.
19 Ene Anut Nangoni Oni Kilalongo nondo om-
bulo, oowali nelo, Wayin sono bodaga netoowe,
enendo neyolo etenggo. Nga oningga nga oowali
ulungga oolengo, logoyimo neweloyi, ngu dagalo
nete. Ngundilo nangge, ene Wayin sonoyi nguya
ulungga logoyimo neweloyi, ngu dagalo nete.
Ene Gabman bobeye yoweloyi oni ko mbum-
buwadodo oni nguya ngulo dobooyelo ewolo.
Ene Anutlo ingondudu gomengga, onindo ngu
kenolo, ngandilo ingootenggo. Anutlo simoo bale,
ngundo damoni gome nenengo ngu keyooteng-
goku, ngundo simoo bale gidalega etuyelootoyi,
kenolo etenggo. Hamoo oolengo, Anutlo in-
goyingoni gomengga nga ngu, nenengo oolengolo
etenggo.

Ende Gidegalo Simoo Bale Nowoondoye Ma Yowoolengolo Teyingo, Ngulo Nowoondoyi
(Luk 10:13-15)

20 Yesusndo ende gidegawoole damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu oni

simoo bale doongeyemo tewolo. Ngundilo tetoni, ene oni simoo baledo oo ngu kenolo, nowoondoye ma yowoolengowonggori. Ngulo Yesusndo ngu naluno nguno damoni yelo, ngu endemo simoo bale ngu yeyolo mamanayelowolo.

21 Ye Korasin, ko, Betsayida ende elayaga nguno simoo bale oolootenggoku, yengo nondo nowoondoyi yunooteno! Nondo Tayiya ko Sayidon ende elayaga, nguno simoo baleno damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu nondo yengo endemo tewonoku, ngundilo eneno tetoowe ngu, asa, ngu ende elayagano oni simoo bale, ngundo ngundilo oo kenolo, nowoondoye kowuli ingolo, ngulo ene sodedonangge nowoondoye yowoolengolo, nolo hamoo ingowanggo.

22 Asa, no yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale wilikoyeloweloyi nalu ulungga nguno, yendo kowuli yowanggoku, ngundo Tayiya ko Sayidon onilo kowuliye tunootewaku ngu dagalo yowanggo.

23 Ariya, ataga, no ye Kaperniyam endemo oni yeya eteno. Yengombo ingootenggoku, yengo ende ngundo ende bidodo melako oolootenggoku nga dagayeloote, bine? Ngundilo nguya kini. Anutndo ye yoyolo, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno oolongooyelowa. Oni gulado Sodom endemo, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, nondo ye kewooloyemo tewonoku ngu, ariya, ataga

Sodom endega ngundilo oluwa.*
24 Ene no yeno hamoo eteno. Kootusina, oni
simoo bale wilikoyeloweloyi nalu ulungga nguno,
yengo kowuliye yowanggoku, ngundo Sodom
onilo kowuliye tunootelo, ngu dagawalo ewolo.

Ye Nono Ombuya, Kengeya Oliyi (Luk 10:21-22)

25 Ngu naluno, Yesusndo Eweyimo yemboon-
gelo ewolo. Awa, ge sambo melalo Sem-
buli Ulungga. No oowoongge elo bingamingge
okooteno. Ndatelo ngulo, gengo mande gome
ngu oni ingonduduyedodo nguno imangoolo, oni
ingoyingoye bodaga, simooyembolo ingoyingoye
ngundilo oni ngu etuyelowolo.
26 Yo, awa, gengombo ingolo tewoku, ngulo ge
oni oni tete. Ewolo.
27 Yesusndo mande gula ewolo. No Awanembo
oo bidodo nunowolo. Awando nangge enengo
Nangoni ingoote. Ngundilo nangge, Nangonimbo
nangge eweyi ingoote. Yo, Anut Nangoni, ngundo
eweyi ingolo, ene Anutlo Mande Keda Mesalango
ngu oni simoo baleno wesiyolo yunowolo. Oni gi-
dalega nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu,
Nangoni kuli logoyelowoku, ngu oni ngundo Awa
nguya ingootenggo.

---

* **11:23:** Kuli, Ebarahamlo naluno, ngu endegano, simoo bale bidodo nowoondoye ingondudu biyomi ulungga, ko, mbumbuwa ulunggano oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo ngu mbumbuwa ulungga oolengo ngu kenolo, Sambononggo de gookingo ulungga ngu suleyootoni, ombulo, ngundo ngu endega, ko, oni simoo bale nguya oo bidodo demukolo kinitewolo.

28 Ye nolo kenemo oni simoo bale, ye kowuli
ulungga koolowoolo, kiyayi yetenggoku ngu,
asa, ye nono ombutoyi, nondo ye kengeyingo
yunowano.
29 Ye ngu kongga yunowonoku, ngu kowuli
kini. Ndatelo ngulo, no ye hoolooweyelootoowe,
nolo damonine imakeyingo, ko, nondo nenengo
oowoone bingami ngu ma okooteno. Ngundilo
ngulo, ye nono ombutoyi ngu, nondo yengo
gaboye hamoo kengeyingongga, ngu yunowano.
30 Yo, nolo kongga nondo ye yunowonoku ngu,
ngu kowuli kini, imakeyingo nangge. Ngu ooga
ngu koolowooyi, elo yunootenoku, ngu kowuli
kinilo ewolo.

12

Yudalo Kundingiyi Nalu Sabat, Nguno Ko Loogu Teweloyi, Ngulo Mande
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 Yudalo nalu kundingiyi Sabat gulano, Yesus
enengo sulena onindo nggile ko gula oole ke-
woolokuli oolouwolo. Ngundilo oololo, enengo
sulena onikundo nggile engge wembuyimonggo
andangelo, goweyi tuloolo, engge tanggoolimu
keda newonggori.
2 Ene ngundilo netoyi, Moseslo mamana mande
sobowooyingo oni oowooyi Parisi, ngundo yeyolo
ewonggori. Yesus, keno! Gengo sulena onindo
Sabatno ko tetenggoku, ngu mamana mandeno
ewoku, ngu toongootenggoku ngu! Elo ewong-
gori.
3 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo.
Ye kuli Iserel mela oni sobosobo koleteyingo

ulungga Dewit, enengo me oni, ngundo oodoolo
kumoolo teyingomu, ngu ye ngulo mande kan-
dangelo, kuli ingowonggo.
4 Dewit ko enengo me oni Yudalo
towimbo ya kundingiyi ngu newendemo
ulo, oomanongoyingo kundingiyi ngu
yolo newonggori. Ngu oomanongoyingo
kundingiyingga, enendo neweloyi kini. Kini, ngu
Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngundo
nangge neweloyi.
5 Ye Moseslo mamana mandeno kuli kan-
dangelo ingowonggo. Anutlo woolo yeyingo
oni kundingiyi, ngu Sabatno ngu mete Yudalo
towimbo yambo yano ngu ko teweloyi, ngulo
loogu kini. Yo, ene Sabatno Anutlo simoo bale
hoolooweyeloweloyi, ngulo kowulini kini.
6 Ariya, no yeno hamoo eteno. Nga oningga
nga oolooteku, ngu oowooyi ngundo Yudalo goo-
booyingo ya ngulo yanggangoni ngu bidodo da-
gayeloote.*
7 Kuli, Anutlo mandeno ngandilo ewolo.

Anutndo no woolo kundingiyi ngulo ma oni oni
telo, ene nowoondoyi teweloyi ngulo gome
ingootelo ewolo. *Hoseya 6:6*

Ye nga mandega ngalo damoni gome ingolo ngu,
asa, ye oni mbumbuwa ma tetenggoku ngu, ma
kowuli yunowanggo.
8 Yo, hamoo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo
nondo Sabat ngulo Sembuli ulunggalo
ewonowolo.

---

* **12:6:** Yesusndo enengombolo ewolo.

Yesusndo Oni Kandeyi Bingo Yeyingongga, Sabatno Yomosiyowolo
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9-10 Yesus ngu musiyonggaku yokolo, ene
Yudalo goobooyingo yano ulo, ene oni gula
kandeyi bingo yeyingomu, oodoni kenowolo.
Ngu naluno, Moseslo mamana mande
sobowooyingo oni oowooyi Parisi, ngundo Yesus
goweyi sanggawelo kingo mande eweloyi ngu
erewelo, ngulo sumoo ewonggori. Moseslo
mamana mandeno sayi oni mete Sabatno
yomosiyeloweloyi, ngundi kini bine? Ewonggori.
11-12 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo
mande gumi ewolo. Sabatno yengo Sipsip
ngu meleno soletoni ngu, ye ngundilo kenolo
yokootoyi, meleno oluwa, ngundi yowanggo,
bine? Ngundilo nangge, Anut doongeyimo,
onindo Sipsip ngu dagate. Anut doongeyimo,
ngu mete oni nowoondoye yunolo, Sabatno oni
hoolooweyelowanggolo ewolo.
13 Ngundilo elo, ene yowoolengolo, oni
kandeyi biyominggakuya ewolo. Kandege
yoonenengo. Etoni, ene ingolo, ngundilo tetoni
ngu, kandeyi biyominggaku kandeyi metemi
gidalega ngundilo tunootewolo.
14 Ariya, Parisi onindo ngundilo kenolo, ene
sanggili telo, ngu musiyonggaku yokolo, salo,
goobooyingolo, Yesus uleyi kumooweloyimbolo
mande oowooyingga ewolo.

Anutndo Yesus Enengo Ko Oni Oolengo, Elo Sunggi Yewolo

15-16 Yesus ene Parisi onindo uleyi kumooweloyimbolo mande ewonggoku ngu ingolo, ngulo ene ngu endega ngu yokolo toongewolo. Ene oni simoo bale oowooyingga, ene keyolo, ooloutoyi, Yesusndo oni sayidodomu, ngu bidodo yomosiyelolo, enendo simoo baleya mande yanggango ewolo. Ye ingondale teyi! Nondo ooga tetenoku nga, onino ma yootunolo ewelolo ewolo.
17 Ngundilo ngulo, ngu tetoni ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene Yesuslo ngandilo nakangolo ewolo.
18-21 Nga oningga, nolo ko oni oolengo, nondo kuli sunggi yewono. Nondo ngulo gome ingolo, nowoondone ene inooteno. Nondo nenengo Yuka Kundingiyi ngu oninggano ngu newendemo yetoowe, ene nolo damoni nenengo oni simoo bale mela bidodomo wesiyolo ewa. Ene longge sambi manggalu ma tetoni, oolekononggo manggowo ngguyi ma ingowanggo. Ene oni nowoondoye yanggango kini ngundi kowuli ingootenggoku, ngu nowoondoyi yunoyi. Ataga, ene ngundilo ko teteku ngu, kootusina, wilikoweloyi nalu wengamo, nguno nowoondoyi teweloyi damoni nenengo ngu simoo bale doongeyemo tunootelo, damoni sungo dagayelowa. Ngundilo ngulo, oni simoo bale mela bidodomo nowoondoyemo hamoo telo, ene nangge sobowoowanggolo ewolo. *Ayisaya 42:1-4*

Oni Simoo Baledo Yesus Ngu Biyelsebab Setan

Nguya Ko Tetelo Ewonggori
(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

22 Ariya, ngu naluno, oni gula mboolo biyomimbo doongeyi manggowo gosiyoyingomu, ngu yolo, Yesusno mayewolo. Yesusndo ngu oninggaku yomosiyootoni ngu, ene mande gome elo, ko doongetelo, mela kenowolo.
23 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale ngu kenolo, soli ulungga yokolo, ewonggori. Nga oningga nga, ene mela oni sobosobo koleteyingo ulungga Dewit, ngulo nangge bine, ngundi, ene Anutndo noole ko yoyoweloyi oningga sunggi yewoku, ngu bine? Elo ewonggori.
24 Parisi onindo simoo balelo mande ngu ingolo, ene Yuka Kundingiyi nguya, kootusina mande ewonggori. Ngu Yesusga ene yuka biyomi oweteku, ngu mboolo biyomi ngulo tabango ulungga, Biyelsebab Setan, ngundo yanggango inootoni, ko tetelo ewonggori.

25 Ene ngundilo etoyi, ariya, Yesusndo enengo ingonduduye ingolo ewolo. Mela sobosobo koletelo oni gula, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku nguya, enengo nangge ebe utolo, nguno ma siyelo ngu, asa, ene mete yanggango ma dikalo oluwanggo. Ngundilo nangge, ende gulananggemo oni nowoondoye goboolo ma siyelo ngu, asa, ngu endega ngu ngundilo sugi yanggango ma oluwa. Ngundilo nangge, ya gulananggemo oni wesowoolo, elaya tunootelo, enengo nangge, ngu ebe utolo, ngu yano oni ngu yanggango ma ootoolo, ya toongoolo, sungo sungo sawanggo.

26 Ene ngundilo nangge, Setando enengo
nangge yuka biyomimboya ebe utolo ngu,
wesowoolo, elaya telo, yanggango ma dikalo
oluwa. Ene sodedo kinitewa.
27 Asa, nondo yuka biyomi Biyelsebab Setan
ngu oowooyimonggo, owewanoku ngu, ariya,
yengo oni ngundo yuka biyomi owewelo ngu,
ndawu oningga oowooyimo ko tewanggo?
Ngundilo ngulo, yengo onindo nangge yengo
mande etenggoku ngu, ngu wilikowanggo.
28 Ngundilo nangge, Anutlo Yukambo
hoolooweneloootoni, yuka biyomi owewanoku
ngu, ariya, ye ingootenggo. Anutlo nalu enengo
oni simoo bale soboyelooteku, ngu ataga yeno
ombutelo ingootenggo.
29 Ngundilo nangge, no mande yamonggawo
gula yeno eteno. Oni gula ene mete oni yang-
gango gulalo yano kingo ulo, oo sitowini andan-
gelo yowa, bine? Kini, ene koletelo komo ngu
oni yanggangongga ngu utombo gome gosiyolo
yokolo, ngunonggo ene mete yanimo ulo, oo
sitowini bidodo andangelo yowa.
30 Oni gula no doboone kini oluwaku ngu, ngu
oningga ngu nolo me oni. Ngundilo nangge,
oni gula no ma hooloowenelolo, Sipsip yoyolo,
nowoondoye hamoo teyingo pawa newendemo
ma yoyetoyi ngu, asa, ene Sipsip yombuliyelow-
elo ingolo oluwa.
31 Ngundilo ngulo, no yeno hamoo eteno.
Yengo mbumbuwa bidodo, ko Anut kootuy-
isina elo, yumooyinolo mande biyomi etoyi,
ngulo ye nowoondoyi telo, yowoolengootoyi ngu,
asa, Anutndo kowuliye andangeyunolo kapengo

yewa. Ene oni gulado Anutlo Yuka Kundingiyi nguya kootuyisina mande biyomi ewaku, ngu nangge, Anutndo ngulo mbumbuwa ma andangelo kapengo yewa.
32 Yo, oni gulado no Anut Nangoni Oni Kilalongo kootuyisina mande biyomi elo, Anutno sumoo yemboongelo, ewaku ngu, Anutndo ngulo mbumbuwa andangelo kapengo yewa. Ene oni gulado Anutlo Yuka Kundingiyi kootuyisina mande biyomi ewaku ngu, ngu nangge Anutndo ngulo mbumbuwa ma andangelo kapengo yewa. Ngu mbumbuwaga ngu sugi sugi oluwalo ewolo.

Oni Enengo Ingondudu Nowoondoyemo Oolooteku, Ngundo Yeni, Engge Ngundilo Tunootewa
(Luk 6:43-45)

33 Yesusndo Parisi oniya ewolo. De metemingga ngu gome enggewa. Ngundilo nangge, de biyomingga ngu engge biyomi tunootewa. Koletelo, oni de tanggooli kenolo, ingolo, ene de metemi ngundi biyomi, bine, ngu ingowa.
34 Ye sile biyomi simoongo! Ye nowoondoye biyomi oolengo oolooteku ngu! Ngundilo nangge, ye mete manggoyemonggo mande metemi wesiyolo, ma ewanggo. Yo, hamoo oolengo, ye nowoondoyemo ingondudu biyomi oolooteku, ngundilo nangge, manggoyemonggo mande biyomi nguya tunootewa.
35 Ngundilo nangge, oni metemingga ngu, ene ingondudu gome nowoondoyemo oolooteku ngu, ngu ene damoni metemi ngu yeni tunootete. Ngundilo nangge, oni biyomingga ngu, ene

nowoondoyemo ingondudu biyomi oolooteku ngu, ngundo damoni biyomimu yeyi tunootete.

36 Asa, no yeno eteno. Anutndo wilikoyelow-
eloyi naluno, oni kingo mande mande bidodo
bulibali ewonggoku ngu, ngulo damoni Anut
doongeyimo ngu, wesiyolo ewanggo.
37 Yo, hamoo, Anutndo yengo mande bidodo
melako etenggoku ngu, ngulo ene ingolo, enen-
gombo wilikoyelolo, ye oni metemi, ngundi, oni
biyomi bine, ewalo ewolo.

Oni Gidalegado Damoni Sungo Oolengo Gula Onindo Ma Teweloyimbolo, Ngu Gula Kenowelo Meno Ewonggori

(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 Ngu nalunggano nguno, Moseslo mamana
mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ko,
etuyeloyingo onindo Yesus tewoongolo ewong-
gori. Oo etuyeloyingo oni, mete ge oo damoni
sungo oolengo gula onindo ma teweloyim gula
tetooga, noole kenowelo ingooteto. Elo ewong-
gori.
39 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi
ewolo. Ye melako oni oolootenggoku nga, ye
ingonduduye biyomi ingolo, bosebalese damon-
ingga ngu telo, ngunonggo Anutno nowoondoye
hamoo ma telo, damoni sungo gula onindo ma
teweloyim, ngu kenowelo, nono elolootenggo.
Ataga, nondo yeno sunggi gula ma tetoowe
kenowanggo. Kini, nondo ngu Anutlo ingondudu
eyingo oni kulimi Yona, ngulo sunggiga ngu
nangge ewano.

40 Yo, kuli Yona iso ulungga oolengo ngu useyi
newendemo sa suwoo kabusa, nguno oluwolo.
Ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalon-
gongga nguya sa suwoo kabusa, mele newen-
demo ngu oluwano.
41 Yo, Yonando Anutlo mande Niniwa en-
demo oni ngu yunootoni, ngulo ene nowoondoye
hamoo yowoolengowolo. Ene ye kewooloyemo
oni gula (Yesus) oolooteku, ngundo Yonalo yang-
gangoni ngu dagate. Ene ye ngulo mande ma
ingolo, nowoondoye yowoolengolo, hamoo ma
tetenggo. Ariya, ngulo ngu, nalu wengamo, oni
wilikoyeloweloyi naluno, Niniwa onindo ye nga
oni oolootenggoku ngano dikalo, mande yang-
gango elo, goweye sanggaweyelowanggo.
42 Kuli, Anutndo Yuda melako oni sobosobo
koleteyingo ulungga, Solomon, ngu ingondudu
ulungga oolengo inowolo. Ngulo ngu, melako
bale sobosobo koleteyingo ulungga, ngundo
Solomonlo ingondudu ulungga ngu ingowelo,
ngulo ngu enengo mela yowoko biyomimu ngu
yokolo, yade yade mayelo, enendo ingondudu
ulunggaku ingowolo. Ene ye kewooloyemo, oni
gula (Yesus) oolooteku, ngundo Solomonlo in-
gonduduni, ngu dagate. Ene ye ngu kenolo,
nowoondoye hamoo ma yowoolengootenggo.
Aliya, ngu bale sobosoboga nguya nalu wen-
gangga nguno ombulo, dikalo, yengo mande
damoni biyomi tewonggoku, ngu bidodo yengo
goweye sanggawelo mande yanggango oolengo
ewalo ewolo.

Mboolo Biyomi Ko Ombuwolo (Luk 11:24-26)

43 Yesusndo Parisi onino mande gula ko ewolo.
Mboolo biyomingga, ngundo oni newende yokolo
ngu, ene mela arimo kengewelo musiyo erewelo
oolouwolo. Ene ngundilo telo, ene ma kenowolo.
44 Mboolo biyomi kengewelo musiyo ma kenolo
ngu, ngulo ene enengo ya kuli oluwoku, nguno
ko oolouwelo ewolo. Ariya, ene yano ko ombulo,
nguno oni kini, ya namboyi kenolo, oo bidodo
nenengo oodoni, ngu kenowolo.
45 Ariya, ene oo ngundilo kenolo oololo, yuka
biyomi kandegula gidembolo elaya yoyolo, om-
bulo, yano ulo, enedodo oluwonggori. Enengo do-
booguliyi, ngulo damoni biyomi oolengo, ngundo
koleteloga damoni biyomi tewoku, ngu dagate.
Kuli ngu oningga biyomi oluwoku, ataga, ene biy-
omi oolengo ulungga ooloote. Ngundilo nangge,
oni damoni biyomi melako ngano telo oolooteng-
goku, ngundilo tewanggo. Elo ewolo.

Yesuslo Nemi Koneyo Ngu Oone?
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

46 Ngu naluno nguno, Yesus oni simoo
bale kewooloyemo bibitelo, mande wesiyolo,
yunolootoni ngu, nemi koneyo enedodo mande
ewelo ombulo, endesina dikawonggori.
47 Dikatoyi, asa, oni gulado Yesusno ewolo.
Ingo, nangge konege geya mande ewelo ombulo,
endesina dikatenggolo ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande
gumi ewolo. No namone konene ngu oone? Elo
ewolo.
49 Yesusndo enengo sulena onikuno kandedisi
telo ewolo. Ngu hamoo oolengo, oni endesina

dikatenggoku, ngu nolo namone konedoboone.
Ene nga oni ngano nowoondoyemo hamoo telo
oolootenggoku, nga nguya nolo namone konedo-
boone.
50 Ngundilo nangge, oni simoo bale, ngundo
Awane Sambo Endemo oolooteku, ngulo in-
gondudu keyowanggoku ngu, ngu oni ngu nolo
konene, kuwookuwoone ko nanamonelo ewolo.

13

Onindo Oo Yuwooyi Gula Kono Kuliyoyingo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

1 Ngundilo naluno, Yesus ya yokolo, oololo,
Galili sono koongeyingo dabemimo nguno bibite-
wolo.
2 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo mayelo, Yesus tanggeyimo goo-
boowootoyi, ngulo Yesus ene wanggo sanganimo
oolelo, bibitetoni, oniku ngu sono dabemimo
kelidi sanganimo oluwonggori.
3 Asa, ngu naluno, ene mande yamonggawo
yunolo, nguno oo oowooyingga etuyelolo ewolo.
Oni gula kono Rayis yuwooyi kuliyowolo.
4 Ene kuliyootoni, Rayis yuwooyi gidega ooleko
soletoni, nguno numbo mayelo nemukowong-
gori.
5 Oo yuwooyi gidega mela digi gumi digidodo
musiyosina solewonggori. Mela nguno ulungga
kini. Ngulo oo yuwooyingga ngu sodedonangge
oolewonggori.
6 Ene uli ulo, mela newendemo uweloyi kini.
Mela bodaga nangge ngulo ngundilo tewolo.

Ene sa oolelo, kenootoni ariyewolo. Ngulo digi gookingombo dedoni, bidodo ariyelo kumoowolo.
7 Oo yuwooyi gidalega utoo so sanggilidodomu, kakali dimoo uto oo kewoolokono solewonggori. Kakali dimoo uto sanggilidodomu oolelo, ngundo doobengolo wiliyowonggori. Ngundilo tetoni, ngulo ma enggewolo.
8 Ene oo yuwooyi gidalega mela gome oolengomo solewonggori. Ngu oo yuwooyinggaku gome oolelo, ulungga yelo, gome enggewonggori. Gidalega engge onibi kandegula (100), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge onibiga kande elaya (30) enggewolo.
9 Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene komo gome ingoyi! Elo ewolo.

Yesuslo Damoni Ngu Mande Yamonggawo Nangge Ewolo
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

10 Kootusina, Yesuslo sulena oniku eneno ombulo, sumoo ewonggori. Ge ndawugalo ngulo, mande yamonggawo nangge oni simoo baleno ete? Elo ewonggori.
11 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, ene mande gumi ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kombiteyingo oolooteku, ngu ye tunoo etuyelowa. Ene oni gidalegano ngu, no mande nga eneno yootunolo ma ewano.
12 Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande Keda Mesalango ingolo, ngu dowootoni, Anutndo

oo gula suleyolo, ingonduduni oowooyingga in-
owa. Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande
Keda Mesalango ngu ma dowoolo, ene koletelo
yowoku ngu nangge dowoololuwaku ngu, asa,
Anutndo ngu nguya andangelo yowa.
13 Nondo mande yamonggawo eneno etenoku,
ngulo damoni ngandilo. Ene doongetelo, oo
kenowanggoku ngu, ene ngulo damoni gome ma
ingowanggo. Ngundilo nangge, ene mande ingolo
ngu, ene ngulo ingondudu telo, nowoondoyemo
yolo ma siliyowolo.
14-15 Ngundilo oni simoo bale, ngulo damoniye
kulimi Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya,
ngundo mandega eyingomu, engge tunootewolo.
Ene ngandilo ewolo.

Ye mande ingootenggoku ngu, ene ngulo damoni ma ingootenggo. Ye doongetelo kenowanggoku ngu, ene oo ngulo ma ingowanggo. Oni simoo bale kuli nowoondoye ukingowonggori. Ene sodeye ukingolo, ngulo ko doongeye kumoondi tewonggori. Damoni ngundilo ma tetoyi ngu, ariya, doongeyembo oo kenolo, ingolo, sodeyebo mande gome ingolo, yolo, nowoondoyemo gome siliyolo, ngu ingondudu tewanggo. Ene nowoondoye yowoolengootoyi ngu, asa, nondo mete ombulo, ene yomosiyelowano. Ene mande nenengo oolengo ngu ingowelo ngu yokootenggoku, ngulo enengo damoniye biyomi ngu ma yomosiyowanggolo ewolo.
Ayisaya 6:9-10

16 Yesusndo mande gula ewolo. Ngu

gome oolengo, ye ngu oni ngundilo kini. Ye
doongeyembo oo kenolo, nowoondoye gome
ingolo, ko sodeyebo ingolo gome ingowanggo.
17 Asa, no yeno mande yanggango eteno. Kuli,
Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, oni gidalega
nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo
nowoondoye bidodo yengo ataga kenootenggoku,
ngu kenowelo ingowanggo. Ene yendo Mande
Keda Mesalango ataga ingootenggoku, ene nguya
ingowelo hahangewonggoku, ngulo ngu, ene
ereremo kinilo ewolo.

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi Ngulo Damoni
(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 Ye komo ingoyi! Onindo oo yuwooyi kono
kuliyowoku mande yamonggawo, ngulo damoni
ngu ngandilo.
19 Oni gidalega Anutlo mande damoningga,
ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku,
ngu ingolo, ingondudunimo nangge ingolo, ngulo
gome ma ingootenggoku ngu, ariya, sodedo-
nangge Setando ombulo, Anutlo mandega in-
gowonggoku, ngu andangelo yowa. Ngungga
ngu, oo yuwooyi ooleko soleteku ngundilo.
20-21 Oni simoo bale gidalega ngu Rayis yuwooyi
mela digidodomo soleteku ngundilo. Ene mande
ingolo, sodedo yolo, ngulo ene oni oni tewong-
gori. Oni oni telo, ene kootusina ngulo ingondudu
telo, ngu ene newendemo hamoo tewoku ngu
yokowa. Ene uli moole kini ngundilo tewa.
Enengo newende hamoo teyingo ngu, ootuwoo
bodaga. Ene Anutlo me oni, ngundo oni simoo
bale Anutlo mande ingowonggoku, ngu kowuli

ulungga yunootenggo. Ngundilo tetoyi ngu, sodedonangge, oni simoo bale gidalega enengo nowoondoyemo hamoo ngu yokolo, Anut kootu inowanggo.

22 Oni simoo bale gidalega ngundilo oo yuwooyi utoo sanggilidodo kewoolokono solewonggori. Ene mande ngu ingootenggoku, ngulomu ene kowuli guladilo nga melangga ngalomu eneno tunootetoni, ko, bobeye ulungga yoweloyimbolo ngulo ingondudu bidodo, ngundo Anutlo mande doobengoote. Ngundilo oni simoo bale ene gome ma enggewanggo.

23 Oo yuwooyi mela gomemo soleteku ngu, ene oni simoo bale gidalega ngu, ene Anutlo mande ingolo, yolo, gome dowoolo, gome enggewanggo. Yo, oni Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ingolo, nowoondoyemo gome siliyowonggori. Oo gidalega engge oowooyingga oolengo (100), gidalega engge logomo nangge (60), ko gidalega engge bodaga nangge (30). Elo ewolo.

So Biyomi Kono Ooleteku, Ngulo Mande Yamonggawo

24 Yesusndo mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu oni kono oo yuwooyi gome kuliyooteku ngundilo.

25 Oni simoo bale suwoono wetomukootoyi, ko sembuliga ngulo me oninggakundo mayelo, kono so biyomi oo yuwooyi kewooloko oolongoolo toongewolo.

26 Kootusina, Rayis yuwooyi ko so biyominggaku nguya goobooyingolo oolewolo.

27 Ariya, ko oniku ko sembulimo oololo ewonggori. Oni ulungga, noolendo ingootetoku, ngu gengo kono oo yuwooyi gomemu ngu kuliyowonggori. Ndatelo ngulo, so biyomingga nga nguya oolete? Elo ewolo.
28 Ene ngundilo sumoo etoyi, enendo ko onikuya mande gumi ewonggori. Ngu me oninggado tewolo. Ngundilo etoni, ko onikundo enedodo gumi ewonggori. Ge ingootooga, noolendo oololo, so biyomi ngu mete gumoowato, bine? Elo sumoo ewonggori.
29-30 Ene ngundilo sumoo etoyi, enendo mande gumi ewolo. Kini, yendo so biyomi gumoolo nguno ngu, Rayis nguya gumoowanggo. Ngundilo ngulo, elayadodo yokootoyiga nguno olili. Kootusina engge mandoni yewo nalunogo, ngu koyi teweloyi onino ewano. Yendo koletelo so biyomimu gumoolo kaweloyimbolo wetumooyi. Ene yendo Rayis yolo, nolo oowalilo yano goobooyingolo, wata yewanggolo ewolo.

De Gula Oowooyi Mastet Ko Oomanongoyingo Koongeyeweloyi Yis Ngulo Mande Yamonggawo Elaya

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)

31 Asa, Yesusndo mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande damoningga enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu de gula oowooyi Mastet yuwooyi ngundilo. Onindo ngu Mastet yuwooyi yolo, enengo kono imiwolo.
32 Mastet yuwooyingga ngu bobodi oolengo puka yuwooyi ngundilo. Oo ngu imitoyi ngu,

enengombo oolelo, de ulungga biyomi yelo, oowali gidalega kono ngu bidodo dagayelolo, enengo kambini ulungga yelo, yongeyi tetoni, numbo ngu sanganimo bibitetenggolo ewolo.

33 Asa, Yesusndo mande yamonggawo gula ene yunolo ewolo. Noole Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande damoningga enengo oni simoo bale oo soboyelooteku, ngu ene oomanongoyingo koongeweloyi, Yis ngundilo. Baledo ngu Yis yolo, oomanongoyingododo goobooyingolootoni, Yisga, ngundo yeni oololo, oomanongoyingo ngu bidodo koongewa. Elo ewolo.*

Yesusndo Oni Simoo Baleno Mande Yamonggawo Nangge Wesiyolo Yunowolo
(Mak 4:33-34)

34 Yesusndo oni simoo baleno mande yamonggawo nangge yunolo, ene mande gula tunoo eneno ma wesiyolo yunowolo.

35 Ngundilo nangge, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni gulado mandega eyingonggaku, ataga engge tunootete. Ene Yesusya ngundilo ewolo.
Nondo manggone goosoolo, mande yamonggawo ewano. No mande kuli kombiteyingo oluwoku, Anutndo amana nga sambo mela yewo naluno yade yade oololo, wenga ombulo, ataga ngulo tunoo wesiyolo etenolo ewolo. *Sam 78:2*

---

* **13:33:** Nga mandega ngalo damoni ngandilo. Anutlo Mande Keda Mesalango Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya ngu yunootoni ngu, ngu mandega yade yade oololo, mela bidodomo tunootewa.

Mande Yamonggawo So Biyomi Kono Ooleteku, Ngulo Damoni Ewolo

36 Ariya, Yesusndo enengo sulena onidodo oni
simoo bale yokolo, yano ulo, eneno oololo ewolo.
So biyomi kono ooleteku, ngulo mande yamong-
gawo gedo ewoku, ngulo damoni nooleno etooga,
ingowato. Elo ewolo.
37 Yesusndo mande ngundilo ingolo, ene mande
gumi eneno ewolo. Oni gula kono oo yuwooyi
metemi kuliyowoku ngu, ngu no Anut Nangoni
Oni Kilalongo, ngu no ngundilo.
38 Enengo ko ngu, ngu mela bidodo ngundilo.
Oo yuwooyi kono metemimu ngu oni simoo bale
Anutlo pawa newendemo ooloo tenggoku, ngu
ngundilo. So biyomingga ngu, ngu oni simoo bale
gidalega Setanlomu.
39 Oni so biyomi kono kuliyowoku, ngu Setan.
Engge yoweloyi nalungga ngu, ngu nalu wenga
wilikoyeloweloyiga ngu ngundilo. Engge yow-
eloyi oningga ngu, ngu Anutlo Sambono Oni.
40 Onindo so biyomi gumoolo, goobooyingolo,
de nombono kaweloyi ngu, ngu nalu wengamo,
nga melako ngundilo tunootewa.
41 No, Anut Nangoni Oni Kilalongo, Anutlo Sam-
bono Oni ngu suleyelootoowe, ombulo, ngundo
oni simoo baledo oni gidega yowoosoolo, mbum-
buwa tetenggoku oni ngu keyoyelolo, ko, oni
damoni biyomi tetenggoku nguya keyoyelowa.
Keyoyelootoyi, Anut Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu newendemo ma uwanggo.
42 Ngundilo oni ngu, ene Setanlo ende biy-
omi de nombo ma kumooweloyi nguno oolon-

gooyelootoni, ene sendo ulungga biyomi telo, metokalikali telo, ngundilo sugi sugi oluwanggo.
43 Ngundilo naluno, oni biyomi Setanlo endemo oluwonggoku, oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno sugi sugi oluwanggo. Ngu ende gomenggano nguno, Kristen oni simoo baledo damoni nenengo oolengongga, ngundo himi sa ngundilo oluwa. Oni sodeyidodo tetoningga ngu, ene nga mandega nga gome ingonilo ewolo.

Onindo Kes Newendemo Bobeye Ngu Ereweyingo, Ngulo Mande Yamonggawo

44 Anutndo endega nguno enengo simoo bale soboyelooteku, ngu bobeye oowooyingga oolengo ngundilo. Ngu bobeye ngu Kesdodo mele newendemo oongoowolo. Nalu gulano, oni gulado ngu kenolo, enebana ko yolo, mele gumisina doobengolo oongoowolo. Ngundilo telo, ene oni oni telo, sodedonangge oololo, enengo sitowi bidodo oni yunootoni, uliyootoyi, ngulo ulini yolo, oololo, ene mela sembulimo mela ngu uliyowolo.

Beye Goyayi Gome Ngulo Mande Yamonggawo

45 Oni simoo bale Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ya dogoni Stuwa oni beye goyayi gula erewelo yoweloyi ngundilo.
46 Oni gulado ngu beye goyayiga kenowoku ngu, ngu gome oolengo tetoni ngu, enengo oo yolo, oololo, oni gidalegano suleyolo, ngunonggo bobeye yolo oololo, ngu beye goyayiga uliyowolo.

Iso Yoweloyi Si Ngulo Mande Yamonggawo

47 Mande yamonggawo gula oni simoo bale
Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni
simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Isolo si
sono koongeyingomo oolongootoyi, iso oowooy-
ingga enengo siko ulo oolootenggo.
48 Isolo si isombo hangetoni, yolo, ombulo,
sakiko kelidi sanganimo yewolo. Oniku bib-
itelo, iso metemi nangge wiyokolo, koondomo
yewonggori. Ngundilo nangge, iso biyomiku ngu
oolongooyi uwonggori.
49-50 Ngundilo nangge, wilikoyeloweloyi nalu
wengamo nguno, ngundilo tunootewa. Anutlo
Sambono Onindo ombulo, oni biyomimu, oni
nowoondoyemo hamoo teyingo kewooloyemo
oolootenggoku, ngu andangeyelolo, Setanlo ende
biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno oo-
longooyelowanggo. Ngundilo oolongooyelootoni,
ngu de ma kumooweloyinggano nguno sugi sugi
ootoolo ngu, sendo ulungga telo, metokalikali telo
oluwanggolo ewolo.

51 Yesusndo enengo mande gula sumoo ewolo.
Ye mande nga bidodo ingootenggo bine? Etoni,
enebana gumi ewolo. Yolo ewolo.
52 Ngundilo etoyi, enendo gumi ewolo. Ariya,
ngundilo ngulo, Moseslo mamana mande
etuyeloyingo oni, ngundo Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunayimbolo mande damoningga,
ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku
ngu, ngulo mande gome ingolo, ene ya ulungga
ngulo Sembuli ngundilo oolootenggo. Ngu
oningga ngundo ene yano ulo, oo kulimimu

ko kedamu nguya yolo, goobooyingolo, dowoolo, koyi tewalo ewolo.†

Nasaret Endemo Onindo Yesus Kootu Inoyingo (Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

53 Yesusndo mande yamonggawo yunomukolo ngu, ariya, ene ngu endegaku yokolo toongewolo.
54 Ene yade yade oololo, enengo ende damoni oowooyi Nasaret nguno oololo, oni simoo bale Yudalo goobooyingo yano, Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo yunowolo. Yunootoni, oni simoo bale enengo mande ingolo, soliyokolo, sumoo ewonggori. Nga oningga nga ingonduduni, ko, oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu yanggangongga ngu ndanonggo yolo tete?
55-56 Nga oningga nga ya yeweloyi oningga, ngulo nangoni nangge. Noole kuli ingowooto. Enengo nemi, Mariya, ko, enengo konedoboongo, Yems, Yosep, Yudas, ko, Sayimon. Enengo kuwookuwooyi nguya, ngano nooledodo oolooteto. Ngu ingondudunningga, ko oo tewoku ngu, ndanonggo yowo? Elo ewonggori.
57 Ngundilo elo nowoondoyemo sanggili tewonggori. Ene Yesusndo gumi ewolo. Mela bidodomo, Anutlo ingondudu eyingo oni yeyolo ngu, ngu oni ngu Anutlo oni ulungga. Ene enengo

† **13:52:** Mande yamonggawo nguno oo kulimimu ngu Moseslo mamana mande ngundilo. Oo kedamu ngu Anutlo Mande Keda Mesalango ngundilo. Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, ngu ene Yesuslo nowoondoye hamoo telo, ngundo ene mete Moseslo mamana mande, ko, Yesuslo Mandeni Keda Mesalango nguya gome oolengo ingowa.

yano, ko, enengo ende damonimo nguya oowooyi
bingamiye kinilo ewolo.
58 Ndatelo ngulo, ene nowoondoye hamoo ma
teyingo, ngulo Yesusndo ngu endegano nguno, oo
damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi,
ngu oowooyingga ma tewolo.

14

Yon Sonoyeloyingo Oningga Ngu Kumoowolo
(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)

1 Ngu naluno, Herod ngu Rom Gabman oni,
ngundo Galili onilo tabango oode, nguno ene
Yesuslo mande binga ngu ingowolo.
2 Ngundilo ngulo, Herodndo soli ulungga
yokolo, enengo sulena onino mande yanggango
ewolo. Eyi! Ngu oningga ngu, ngu Sonoyeloyingo
Oni Yondo, kumoononggo ko ootookooteku ngu!
Ngulo ene damoni sungo oolengo gula onindo
ma teweloyim, ngulo damoni yanggangonidodo
tunootete! Elo ewolo.
3-4 Herodlo sosoleyingo, ngu damoni ngandilo.
Kulimi, Herodndo koneyo Pilip baleyi, oowooyi
Herodiyas, ngu yakakayi yowolo. Ngulo Yondo
balega ngu elambalisa, ngulo mbumbuwayali
yootunolo mamanayelowolo. Ngundilo etoni,
Herodlo me onindo Yon dowoolo, ya biyomimo
yewolo.
5 Ngundilo telo, Herodndo Yon uleyi kumoow-
eloyimbolo, ene endemo oni simoo bale yeyolo,
sosolelo, ngulo ene yokowolo. Ndawugalo ngulo,
ene ingootenggo. Yon ngu Anutlo ingondudu
eyingo onilo ingoote.

6 Herod ene oo simbo ulungga kayingo, ndatelo
ngulo, enengo nalu nemimbo yomoowoolo nalu
ingondudu teweloyim oo kawolo. Ngu naluno
nguno, Herodiyaslo namboni, ngundo ya newen-
demo ombulo ngu, yambo utolo kunowolo.
Herodiyas nambonimbo yambo kunootoni, ngulo
Herod gome ingowolo.
7 Ngundilo tetoni, ngulo Herodndo ngu bale
buniyonggaku ngu kenolo, oni oni telo, ene
mande solumimonggo hamoo oolengo ewolo. Ge
komo nono oo gula nuno ewaku ngu, asa, no
hamoo gunowanolo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, bale buniyonggaku
enengo mande ingolo, nemimo oolelo, ngulo in-
gondudu yolo, ulo, ene mande gumi Herodno
ewolo. Anangu, ge Yon tabango toongooya,
koondo samayi gulano yeya, ombuya nunolo
ewolo.
9-10 Herodndo bale buniyonggakulo mande in-
golo, newende ngu kowuli ulungga ingowolo.
Ene kuli mande yanggango hamoo oolengo solu-
mimonggo tewolo. Yo, oni enedodo oo newong-
goku, ngu doongeyemo ewokulo, ngulo ene
bale buniyongga ngulo mandeni ma yokowa.
Ngundilo ngulo, ene me oni suleyelootoni, oololo,
ya biyomimonggo Yon tabango toongoowolo.
11 Toongoolo, koondo samayi gulano Yon ta-
bango yelo, yolo, ombulo, bale buniyonggaku
inootoyi, enendo yolo, nemi inowolo. Herodiyas
Yon tabango kenolo ngu, ene ingonduduno elo
ingolo, nolo me oninggaku kuli kumootelo in-
gowonggori.
12 Ariya, Yonlo sulena oni mande ngundilo

ingolo ngu, asa, ene ombulo, Yon bingo yolo, salo melengoowonggori. Ngundilo telo ngu, oololo Yesusno ewolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga (5,000) Oowali Yunowolo
(Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

13 Yesus ngu mandegaku ingolo, ene ngu endegaku yokolo, ene wanggo yolo, oni kini melako enesu nangge toongewolo. Ene oni simoo bale oowooyingga oolengo ngu ingolo, enengo ende yokolo, enebana keyolo oolouwonggori.
14 Ene Yesus ko oololo, sono dabemimo mayelo, wanggo gosiyolo ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo oodoyi yeyowonggori. Ngulo ene nowoondoyi yunolo, enengo sayi nguya yomosiyelowolo.
15 Suwootetoni, enengo sulena oniku eneno ombulo ewonggori. Nga melasina ngano oni kini, ngundilo ngulo, nalu kiniteteku nga. Mete ge oni simoo bale nga suleyelootooga sayi. Ngulo ene mete ende namoko namoko ngano salo, ngunonggo enengo oowali uliyowanggo. Elo ewonggori.
16 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo enengo mandeye ngu gumi ewolo. Ndawugalo ngulo, ene komo sawanggo? Yendo oowali yunoyi! Elo ewolo.
17 Ngundilo etoni, sulena oni enebana mande gumi ewonggori. Noole ngano oowali oowooyingga kini. Ngano oomanongoyingo kandegula, iso elaya nangge moolelo ewonggori.
18 Etoyi, enendo mandeye gumi ewolo. Ngu yoya, ombuya nunoyilo ewolo.

19 Ene oni simoo baleno elo, ye ombuya so
sanganimo bibiteyi. Elo, Yesus ene ngu oomanon-
goyingo kandegulagaku, iso elayagaku nguya
yolo, ene Sambono doongetelo, Anutno yem-
boongelo esetewolo. Enendo oomanongoyingoku
oososowoolo, sulena oni kilalongo yunootoni,
ngundo oni simoo bale yunowonggori.
20 Yunootoyi, oni bidodo oo netoyi, useye
ndindi tewonggori. Ngundilo tetoyi, oowali gumi
oodoni, enengo sulena oni ngu goobooyingolo, si
kande elaya kegidembolo elaya (12) siliyowong-
gori.
21 Oni simoo oomanongoyingo newonggoku
ngu, ngu oowooyingga oolengo ngu 5,000. Ene
bale ko simooye ngu ma kandangeyelowonggori.

Yesus Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoole Endeyowolo

(Mak 6:45-52; Yon 6:16-21)

22 Kootusina, Yesusndo enengo sulena onikuya
elo, ye sodedo wanggo sanganimo ooleya, ye
koleteya Galili sono koongeyingo anduloko ule-
leyi. Elo nondo oni simoo bale suleyelootoowe
sawanggolo ewolo.
23 Ene oni simoo bale suleyelootoni, satoyi ngu,
asa, Yesus enesu nangge mela pulimo nguno, ene
Anutno yemboongeweloyimbolo oolewolo. Ene
suwootetoni, enesu nangge mela pulinggakuno
oluwolo.
24 Suwoono, Yesusndo pulimo yemboongetoni
ngu, wanggo sono koongeyingo yowoko oodoni,
doogo ulungga oolelo, ngundo wanggo wengge-
lenggeremowolo. Ngundilo tetoni, ene sono

sanganiwoole wanggo woosoolo oolouweloyi, ko
yanggango biyomi teloluwonggo.
25 Sengewelo mela wendooketoni, ariya, Yesus
ene Galili sono koongeyingo sanganiwoole ke-
woongolo, eneno oolouwolo.
26 Ngundilo ooloutoni, enengo sulena onikundo
Yesus kenootoyi, sono sanganiwoole oolouwolo.
Ene Yesus kenolo ngu, oomboolo gulado elo in-
golo, ngulo ene ki manggalu ulungga telo ewolo.
Eyi! Oomboologa nga! Elo ewolo.
27 Ngundilo manggalu tetoyi ngu, sodedo-
nangge, Yesusndo enedodo mande mandelo
ewolo. Ye nowoondoye yanggango yeyi! Nondo
nangge ombuteno. Ye ma sosolewelo! Elo ewolo.

28 Etoni, Pitando gumi ewolo. Oo Sembuli
Ulungga, gedo nangge tetoni ngu, ariya, mete no
nguya sono sanganiwoole geno oolouwano. Elo
ewolo.
29 Ngundilo etoni, ene gumi ewolo. Yo, mete
ombu. Yesus etoni, asa, Pita wanggo yokolo, sono
koongeyingo sanganiwoole Yesusno oolouwolo.
30 Oololo, ene doogo ulungga kenolo, sosolelo,
damoni yelo, sono newendemo uweloyi telo,
manggalu ulungga tewolo. Oo Sembuli Ulungga,
ge hooloowenelo! Elo ewolo.

31 Etoni, sodedonangge, Yesusndo kandeyi Pi-
tano yelo, dowoolo, woosoolo ewolo. Ge nowoon-
doge hamoo teyingo ngu bodaga nangge. Ge
ndawugalo ingondudu elaya yoote? Elo ewolo.
32 Ngundilo elo, enengo elayadodo wanggo
sanganimo ooletoli ngu, sodedonangge, doogo
kinitewolo.

33 Doogo kinitetoni ngu, asa, enengo sulena onindo ngundilo kenolo, soliyokolo, boodoo oondookelo, penggootelo ewonggori. Hamoo oolengo! Ge Anutlo Nangoni Kilalongo! Elo ewonggori.

Yesusndo Genesaret Melako Sayi Oni Oowooy-ingga Yomosiyelowolo
(Mak 6:53-56)

34 Ngu naluno nguno, ene Galili sono koongeyingonggaku usowoolo, mela oowooyi Genesaret, ngu gidesina mayelo, wanggo gosiyowolo.
35-36 Ene wanggo yokootoyi, sodedonangge, oni simoo bale Yesus kenolo, ene ingolo, ende gulasina gulasina kendutelo, salo, ene sayi oni yoyolo, Yesus oluwoku, nguno mayelo, Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo ewonggori. Sayi onindo gengo nenggulo sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, ge mete enengo sayiye bidodo yeyi kinitewa, bine? Ngundilo etoyi, sayi onikundo Yesuslo nengguloni sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, asa, enengo sayi bidodo kinitewolo.

15

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Yuda Onilo Osisambaye Mamana Mande Ngu Dagate
(Mak 7:1-13)

1 Ngu naluno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ko, mamana mandelo etuyeloyingo oni gidalega nguya, ngundo Yerusalemnonggo ombulo, Yesusya goobooyingolo, sumoo ewonggori.

2 Ndawugalo, gengo sulena oni kandeye ma
sonowoolo, oo dowoolo netenggo? Ene noolengo
osisambalo damoni ngu ma keyolo yombuliy-
ootenggo. Elo ewonggori.*
3-4 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesus enebana
enedodo sumoo gula gumi ewolo.

Ye osisambaye mamana mande ngulo damoni keyolo, ko ndawugalo Anutlo mamana mande hamoo ngu, ye ma keyootenggo? Ye kuli Anutlo mamana mandeno Anutndo ewoku, ngu ingootenggolo ewolo. *Eksodas 20:12*

Ene ngundilo ewolo.

Oni ene komo eweyi nemimbolo mandeyali gome keyoni. Oni gula ewenemi kootu yunolo, mande biyomi ewaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene komo kumoowalo ewolo. *Eksodas 21:17*

5-6 Anutndo ngundilo ewoku, ene ye ngu ma key-
olo, yengo damoniye nangge keyootenggo. Oni
gula bobeye ene mete ewenemi hoolooweyelow-
eloyi moolemu, ene ngu ma hoolooweyelow-
elo ingowa. Ngundilo ingolo, ene ewene-
mimo ewolo. Gowugowulongo! No digi kuli
hoolooweyelowelo ewonoku, ngu yolo, no kuli
Anut inowolo. Eneno inolo, ngulo no mete yali
ma hoolooweyelowanolo ewolo. Ngundilo elo

---

* **15:2:** Kuli, Anutndo kandeye sonowooweloyi ngulo mamana mande yunowolo. Ngundilomu, Parisilo osisambayebo, enengo mamana mande gidega yelo, Anutlo mamana mande sanganimo yelo goobooyingolo, ela elaya keyootenggo. Ene ngundilo telo ngu, oni simoo bale kowuli ulungga yunootenggo.

ngu, ene Anutlo mamana mande kootu inolo,
enengo ingondudu nangge keyootenggo.
7 Ye mebuye sangala oni! Anutlo ingondudu
eyingo oni, Ayisaya, ngundo, ye ngundilo oni
nguno mande nenengo ewolo.
8 Nga oni simoo bale nga manggoyebo nangge
oowoone bingami etenggo. Ene nowoon-
doye ngu no ma nunootenggo.
9 Ene kingo nono yambo mande tetenggo.
Ngundilo ngulo, oni enengo mamana mande
nangge etuyelolo, nolo mamana mande
hamoomu ma etuyelootenggolo ewolo. *Ayisaya 29:13*

Ndawuga Ngundo Oni Yoyeni, Sugabododo Tetenggo?
(Mak 7:14-23)

10 Ariya, Yesusndo oni simoo bale
negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo. Ye ingoya,
gome ingondudu teyi!
11 Oo gula oni goweyi sanganimo oolooteku,
ngundo newendesina ulo, ngundo oni yeni, ma
biyomi yewa. Kini, damoni biyomi oni newen-
demo oolooteku, ngundo endesina ooleteku,
ngundo oni yeni, biyomi yewalo ewolo.
12 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena onindo
Yesusno ombulo ewonggori. Ge Parisi onindo
gengo mandege ngu ingolo, geya nowoondoye
biyomi yetenggoku, ge ngu ingoote, bine? Elo
ewonggori.
13-14 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi
ewolo. Ngundilo oni, ngulo gome ma ingowelo.
Yo, hamoo, ene oni doongeyi kilingo ngundilo.

Oni doongeyi kilingo gulado, ko, oni doongeyi kilingo gula oole etungolo ngu, asa, enengo elayadodo meleno solewali. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo enengo kono oo imiwolo. Oo kono kingo ooleteku, ngu ulidodo gumoowa. Elo ewolo.

15 Ngundilo etoni, Pita mande gumi ewolo. Ngu mande yamonggawongga ngulo damoni ndatelo? Ngu nooleno wesiyoya etooga ingowatolo ewolo.

16 Ngundilo etoni, Yesusndo eneno mande sumoo ewolo. Ye nguya ingonduduye kini, bine?

17 Oo bidodo oni endesina oolooteku, ngundo oni useye newendemo ulo, ngunonggo oolelo toongete. Ye ngundilo kuli ingootenggo.

18 Ene damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, sugabododo tete.

19 Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo ootookoolo, endesina oolete. Ene ngandilo ingondudu biyomi; oni uleyi kumooweloyi; elambalisa toongooweloyi; oni bale gidalega yakakayi yodowoolo yombuliyelolo, yakaka teweloyi; mande ebe ganagana, ko oniya mande kootuyisina yumoo inolo etenggoku, ngu damoni biyomi bidodo nowoondoye newendemonggo oolelo, endesina oolete.

20 Ngundilo damoni, ngundo oni yeni, sugabododo tetenggo. Ene oo neweloyi naluno, utakalo, kandeyi ma sonowoolo ngu, ngundo oni yeni, sugabododo ma tewalo ewolo.

Balega Sowe Gula Yuda Oni Kini, Ngundo

Yesusno Newende Hamoo teyingo (Mak 7:24-30)

21 Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, ngu
endega ngu yokolo, Tayiya ko Sayidon ende
elayagano nguno oolouwolo.
22 Nguno oololo, sodedonangge, bale Kenan
melakonggo ngu melasina oolooteku, ngu Yesus
kenolo, solengoyelo, sumoo sumoo ewolo. Oo
Sembuli Ulungga, ge Dewit osiyi! Ge nolo
nowoondoyi te! Mboolo biyomimbo nolo
nambone yombuliyowolo. Ngulo ge mete
hooloowenelo! Elo ewolo.
23 Ngundilo etoni, Yesusndo nenetelo, mande
gumi eneno ma ewolo. Ngundilo tetoni, enengo
sulena onikundo eneno ombulo ewonggori. Nga
balega keyoyelolo, meno elo ombuteku nga, mete
gedo etooga oolouni! Elo ewonggori.

24 Ene mande gumi ewolo. Anutndo no
sulenelootoni, Iserello Sipsip, enengo oole
yokoyingo, ngu hoolooweyelowelo ombuwonolo
ewolo.
25 Ene ngundilo etoni, ene balega ngu enengo
mande ingolo ombulo, Yesus keyi damonimo
boodoo oondookelo ewolo. Oo Sembuli Sem-
bunaye, ge no hooloowenelo! Elo ewolo.
26 Ngundilo etoni, ngulo ngu, Yesusndo mande
gumi ngandilo ewolo. Noole simooyembolo
oowali ngu yolo, se ma yunowato. Ngu nenengo
kinilo ewolo.†

† **15:26:** Yesusndo Yuda onilo ingondudu ngu ngandilo ingowolo. Yuda oni enengo ngu oni oolengo. Ngundilo nangge, oni sowe gula Yuda oni kini, ene se nanggelo ingootenggo.

27 Balega enengo mandeni ngu ingolo, gumi
ewolo. Oo Sembuli, gedo hamoo ete. Ene sebo
ngu oo neweloyi yaba newendemo simooyem-
bolo oo sosolango, ngu netenggolo ewolo.
28 Yesus enengo mandeni ngu ingolo, enebana
mande gumi ewonggori. Bale, gengo nowoon-
doge hamoo tewoku, ngu ulungga. Ngulo ngu,
oo sumoo ewoku ngu, ataga engge tunootetelo
ewonggori. Ngundilo etoni, ngu naluno nangge,
namboni mete tewolo.

Yesusndo Oni Sayidodomu Oowooyingga Yomosiyelowolo

29 Ngu naluno, Yesus ene ngu endegaku
yokolo, Galili sono koongeyingo tanggeyiwoole
oolouwolo. Oololo, ene puli sanganimo oolelo,
nguno bibitewolo.
30 Oni simoo bale oowooyingga nguno mayelo
goobooyingo. Ene oni keye biyomimu; doong-
eye kilingomu; keyi biyomi yeyingomu; mang-
goye gosiyoyingomu; ko, sayi oni gidalega nguya
yoyolo, Yesus keyi namoko yoyetoyi, enendo
yomosiyelowolo.
31 Ngundilo ngulo, oni simoo bale ingondudu
ulungga tewonggori. Ndawugalo ngulo, ene oni
manggoye gosiyoyingoku mande etoyi, oni keyi
biyomingga ngu mete telo, mela wongoolo endey-
ootoyi, doongeyi kilingoku doongetewonggori.
Ngundilo ngulo, ene Iserello Anut ngu oowooyi
bingami okoowonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo (4,000) Oni Oowali Yunowolo
(Mak 8:1-10)

32 Yesusndo enengo sulena oniku
negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo. No nga
oni simoo bale ngalo nowoondoyi yunooteno.
Nalu kabusa noya oluwootoku, ene oowaliye
moole nguya kini. Ene oodoolo kumootoyi,
suleyelootoowe, enengo yano sawelo salo ngu,
asa, ene oolekono doongeye toongootoni, mela
wongosogulumoolo yulewalo ewolo.
33 Enengo sulena onikundo enengo mande
ingolo, mande gumi ewonggori. Nga mela
gumisina ngano oni kini, ngulo noole oowali
ndanonggo yolo, oni simoo bale logono
yunootooye newanggo? Elo ewonggori.
34 Sumoo ngundilo etoyi, Yesusndo sumoo gula
yunowolo. Ye oomanongoyingo ndatelo? Etoni,
onikundo mande gumi ewonggori. Kandegula
gidembolo elaya (7), ko, iso bobodi gidegalo
ewonggori.
35 Ariya, Yesusndo simoo baleya ewolo.
Melakono bibiteyilo ewolo.
36 Ariya, Yesus ngu oomanongoyingo, iso
nguya yolo, Anutno yemboongelo yokolo ngu,
oososowoolo, enengo sulena oni yunowolo.
Yunootoni, ngundo bayetelo, simoo bale
yunowonggori.
37 Yunootoyi, oo nelo mete tetoyi, oo sosolango
oodoni, ngu goboolo, si kandegula gidembolo
elaya (7) siliyootoyi hangewolo.
38 Simoo oo newonggoku, ngu oowooyingga
oolengo, ngu 4,000. Ene bale ko simooye nguya
ma kandangeyelowonggori.
39 Ngundilo telo ngu, Yesusndo oni simoo bale
suleyelootoni, enengo endemo endemo sawong-

gori. Satoyi, ngu naluno, Yesus enengo sulena onidodo wanggo sanganimo oolelo, Magadan melasina nguno sawonggori.

16

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo Anutnonggo Kenoweloyimbolo, Ngulo Sumoo Ewonggori

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

1 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ko kumoolo ko ma ootookoowa elo ingoyingo oni, oowooyi Sadusi, ngundo Yesus tewoongolo ewonggori. Ge Sambononggo oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim tetooga, oni simoo baledo kenowanggo.*

2-3 Ngundilo ngulo, Yesus mande gumi ewolo. Ye Sambono doongetelo, enengo sunggi kenolo, gome ingootenggo. Suwootetoni, sambo seleyingo yelo, kumu yetoni, kenolo ngu, asa, ye ingootenggo. Yangeni nalu gome sa tewa. Ngundi, suwoononggo ye puli sanganimo doongetelo, goboole kenolo, gululu nguya ingolo ngu, asa, ye ingootenggo. Sono ombuwa, ingolo ewanggo. Yo, ye sambo melalo sunggi gome ingolo, wilikolo ingootenggoku, ene ye ataga damoni keda yeno tunooteteku, ye gome ma wilikolo ingootenggo.

4 Ye simoo bale biyomi nowoondoye hamoo kini! Ye bosebalese damoni biyomi tetenggoku oni! Ye oo damoni sungo oolengo gula onindo

---

* **16:1:** Parisi oni, ko, Sadusi oni, ngundo Yesuslo damoni bidodo enengo mandeni bidodo kenomayingolo, ene uleyi kumooweloyi ngulo damoni erewewonggori.

ma teweloyim, ngu kenowelo ngu meno etenggo.
Ene no oo damoni sungo oolengo gula yeno ma
tewano. Kini, ye Yonalo oo damoni sungo oolengo
gula onindo ma teweloyim, ngu kuli ingowonggo.
Yesus ngundilo elo, ene yoyokolo toongewolo.

Parisi Oni Ko Sadusi Onilo Yis Ngulo Mande Yamonggawo
(Mak 8:14-21)

5 Nalu gulano, sulena oniku sono koongeyingo
usowoolo, sakiko oolouyingomu, ene oomanon-
goyingo kapengo yelo, ma yolo oolouwonggori.
6 Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye ingondale
teyi! Parisi oni, ko, Sadusi oni ngulo oomanon-
goyingo yeni, koongeweloyi Yis, ngulo gome
doongeteyi! Elo ewolo.
7 Ene ngundilo etoni, ngulo sulena onikundo
enengo nanggelo, ingolo ewonggori. Noole
oomanongoyingo ma yoyingo, ngulo ngu, ene
ngundilo etelo ewonggori.
8 Ene Yesus ngu enengo mande ingolo, ngulo
enendo ewolo. Ye nowoondoye hamoo teyingo,
ngu bodaga nangge. Ndatelo ngulo, yengo nangge
mande ngundilo etenggo? Noole oomanon-
goyingo kinilo ewolo.
9 Ye kuli ingowonggoku, ko ataga ye kapengo
yetenggo. Nondo kuli oni oowooyingga oolengo
(5,000 oni) oomanongoyingo kandegula yolo,
yemboongelo, oososowoolo, bayetelo yunowong-
gori. Yunootoyi, nelo, mete tetoyi, gumi oodoni,
ye oo sosolango gumi si ndatelo siliyootoyi
hangeyingo?

10 Ngundilo nangge, ye nga mandega nga
nguya utakatenggo. Kuli nondo oni oowooyingga
oolengo (4,000 oni) oomanongoyingo kandegula
gidembolo elaya (7) yolo, yemboongelo,
oososowoolo, bayetelo yunowonggori.
Yunootoyi, nelo, mete tetoyi, gumi oodoni, ye
oo sosolango gumi si ndatelo hangewonggo?
11 Ndawugalo ngulo, ye gome ma ingootenggoku, nondo oomanongoyingombolo ma eteno.
Kini, ye Parisi oni Sadusi oni ngulo oomanongoyingo yeni koongeweloyi, Yis, ngulo ingondale
teyi! No ngulo eteno.
12 Ene ngundilo etoni, ariya, ngu naluno,
ene ingootenggo. Yesus oomanongoyingo yeni
koongeweloyi, oo oowooyi Yis, ngulo ingondale
teyilo ma ewolo. Kini, ene Parisi, ko, Sadusi onilo
mamana mande biyomi etuyeloyingo, ngulo ingondale teyi, ngulo etelo ewolo.

Pitando Yesus Kristus Ngulo Damoni Yootunolo Ewolo
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yesus enengo sulena oniku ootookoolo, ende
gula oowooyi Sisariya Pilipayi ngu namoko
sawonggori. Ngu naluno, salo, ooleko nguno ene
sulena oni sumoo yunolo ewonggori. Oni simoo
baledo no ngu Anut Nangoni Oni Kilalongo, noya
ndawu oningga etenggo? Elo ewolo.
14 Ngundilo sumoo etoni, enebana mande
gumi ewonggori. Oni gidalegado geya ngandilo
etenggo. Ge Sonoyeloyingo Oni Yon; ngundi,

Ilayiya; ngundi, Yeremayiya; ngundi Anutlo in-
gondudu eyingo oni gidalega, elo, geya ngundilo
etenggolo ewonggori.
15 Ngundilo etoyi ngu, asa, Yesus enebana
sumoo yunowolo. Ene yendo ngu noya ndawu
oningga etenggo? Elo ewolo.
16 Etoni, Sayimon Pitando mande gumi ewolo.
Ge Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yewo
oni. Anutndo ataga sugi sugi keda oolooteku, ge
ngulo nangonilo ewolo.
17 Ngundilo etoni ngu, Yesusndo mande gumi
ewolo. Sayimon, Yonalo nangoni, ngu gome
oolengo, Anut enengombo ngu ingonduduga
gunoote. Melako oni gulado, ngu mandega ma
etunggelowolo. Kini, Awane Sambo endemonggo
oolooteku, ngundo nga ooga etunggelowolo.
18 Pita, no geya eteno. Pita, gengo nowoondoge
hamoo teyingo ngu digi yanggango ndoni
ngundilo tete. Ngulo ngu, Anutndo ge yanggango
gunootoni, nguno ge mete oni simoo bale
oowooyingga goobooyelolo, nowoondoyemo
hamoo teyingo yanggango yunolo, enengo
soboyeloyingo awaye oluwa. Ngulo ngu,
Setanlo yanggangoni, nolo oni ngu Anutlo pawa
newendemo oolootenggoku ngu, ngundo ma
keyoyelowa. Ene ereremo kini.
19 Ene nondo ge logogelowonoku ngu, nolo
mande damonine nguno gedo nenengo oni
simoo bale ngu gome etuyelolo soboyelowa.
Yo, nondo enengo Sambo endega ngulo yamako
ngu goosoolo, hoolooweyeloweloyi ngulo elo,
Ki gunooteno. Yo, nondo Sambo endemo
oolootenoku, ngunonggo ge yanggangone

gunootoowe, ge oo gula melako ngano ukingowaku ngu, nondo Sambono nguya ukingowano. Ngundilo nangge, ge oo gula melako ngano yokowaku ngu, nondo Sambono nguya yokowanolo ewolo.†

20 Mande ngundilo elo ngu, asa, Yesusndo enengo sulena oniya mande yanggango yunolo ewolo. Ye oni gulano noya Kristuslo, ma ewelo, ewolo.

Yesus Enengombo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)

21 Ngu naluno Yesus damoni yelo, enengo sulena oniku mande nenengo oo tunooteweloyi ngu elo yunowolo. No kootusina, Yerusalem endemo ooloutoowe ngu, Yuda onilo tabango oniku, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo nodowoolo, ogingoyingo nunolo, nuleyi kumoowano. Kumoolo ngu, nalu kabusagomo, no mele yokolo, ko ootookoolo, keda oluwano.

22 Pitando Yesus yolo, sosina oololo, damoni yelo, mamanangolo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ge ngundilo ma ewelo! Ngu ooga geno ma tunootewa! Elo ewolo.

23 Pita mande ngundilo etoni, Yesus ingolo, yowoolengolo, kenolo, mamanangolo ewolo. Pita, gengo ingonduduge ewoku, ngu Setannonggo mayeteku ngu! Ngu Anutlo ingondudunonggo kini. Yo, ge onilo ingondudu

† **16:19:** Ki ngulo damoni ngu ngandilo. Anutndo Pita ngu Kristen oni simoo bale ngulo tabango sunggi yewolo.

nangge keyolo, nolo ko Anutndo no sunggi yewoku, ngu gedo ma hooloweneloote. Elo ewolo.

24 Ngundilo elo ngu, Yesusndo enengo sulena oni negoyelootoni, mayelo, gooboowootoyi, mande yunolo ewolo. Oni gula no kenelowelo ngu, ene komo nolo nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, nguno ene mete enengo ingonduduni bidodo yokolo, kowuli ene inootenggoku ngu, de mombi ngundilo koolowooya, no keneloya endeyoni.

25 Oni gula enengo ingondudu yanggangoni gome dowoolo, goweyi sugi oluweloyi ingooteku ngu, asa, ngu oningga ngu, enengo goweyi gaboyi, Anut doongeyimo, ngu hamoo oolengo oonatewa. Ngundilo nangge, oni gula enengo ingonduduni goweyi gaboyi bidodo no nunolo ngu, asa, enengo goweyi gaboyi, kootusina, Sambo endemo sugi sugi keda oluwa.

26 Oni gula mela ngalo oo bidodo yomukolo, oode kumoowaku ngu, ngu ndawu oogado ene mete hooloowewa? Ngu oningga ngu, ene ndawugado enengo goweyi yanggangoni keda oluweloyi, ngu uliyolo yowa? Ene ereremo kini.

27 Ariya, no Anut Nangoni Oni Kilalongo oode, no Awanembolo dulidalinidodo enengo Sambono Engel oni nguya ombuwato. Ngu naluno, oni melako damoni tewonggoku, ngulo gumi yunowano.

28 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni gidalega nga oolootenggoku nga, ene ma kumooyingomo, ngu koletelo, ene no Anut Nangoni Oni Kilalongo, nondo nalu nolo oni simoo bale soboyelooteku,

ngudodo ombutoni ngu kenowanggolo ewolo.

17

Yesus Moondeyi Guladilo Tunootewolo
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Kootusina, nalu kandegula gidembolo gulanangge yokolo, Yesusndo Pita, Yems, ko, koneyo
Yon ngu oni kabusangga ngu yoyolo, mela puli
pelungga ndandayingo awuno oolengonggano
oolewonggori. Nguno enesu nangge oluwolo.
2 Ngu naluno nguno, Yesus moondeyi ngu
oni kabusagaku doongeyemo yowoolengowolo.
Yowoolengolo, Yesus enesu guladilo tunootewolo. Yo, enengo omukumundoongo solu
ngundilo tunootetoni, ko, towikumbani nguya
solu ngundilo yowali namboyi oolengo tunootewolo.
3 Ilayiya, Mosesya, Sambono kuli oode,
ngunonggo ombulo, Yesus tanggeyimo
tunootewoli. Tunootelo, Yesusya mande etoyi,
sulena oni kabusagakundo yeyowonggori.
4 Pitando ngundilo kenolo, ene soliyokolo,
Yesusno ngandilo ewolo. Oo Sembuli Ulungga,
noole ngano oluweloyi ngu gome. Gedo ngundilo
ingootoyi ngu, asa, nondo mete ya tookoododo
kabusa yewano. Gula gengo, gula Moseslo, gula
Ilayiyalo yewano. Pita elo ewolo.
5 Ene mande eloodoni, goboole gula solu
ngundilo tunootelo, ngundo doobeyelowolo.
Anutndo ngu goboole kewoolokononggo mande
ewolo. Ngu nenengo nangone mesalango. No
nowoondone ngulo gome oolengo ingooteno. Ye

ngulo mandeni gome ingoyi! Anutndo mande ngundilo ewolo.

6 Ariya, sulena oni oo ngundilo ingolo ngu, ene soliyokolo, sosoleyingo ulungga telo, ngulo ene omukumundooyesinanggo melako solewonggo.
7 Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesus tanggeyemo ombulo, ikakoyelolo enendo ewolo. Ye ootookooyi! Ye ma sosolewelo! Elo ewolo.
8 Asa, ene mande ngundilo ingolo, doongetelo, Yesus enesu nangge eneno oodoni kenowonggo.

9 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuya mela pulinggaku yokolo, yade yade ooleko utoyi, Yesusndo mande yanggango yunolo ewolo. Ye awuno oo kenowonggoku, ngu ataga nga nalunggano ngano, oni gulano ma ewelo. Kini, kootusina, no Anutlo Nangoni Oni Kilalongo mele yokolo, ko ootookootoowegago, ariya, ngu nalunggano nguno, ye mete yootunoya eyi. Yesusndo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni, Yesuslo sulena onikundo Yesus sumoo inowonggo. Anut mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo ngandilo ewonggo. Anutlo ingondudu eyingo oni, Ilayiya, ngundo koletelo ko ombutonigo, ge kootu ko ootookoowalo ewolo. Ndatelo ngulo, ngundilo etenggo? Elo ewolo.

11-12 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi elo ewolo. Ngu hamoo, Ilayiya ombulogo oo bidodo yomosiyowa. Ngulo, nondo yeno hamoo eteno. Ilayiya kuli ombuwoku, ngu oni watayi kini. Kini, oni enengo damoni oowooyingga ene nangge teyinowonggo.

Ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, nguya ngundilo ogingoyingo nunowanggo. Ene nolo ko nenengo nguya, ene watayi kini. Yesusndo ngundilo elo ewolo.

13 Yesus oo ngundilo etoni ngu, enengo sulena onindo ingolo, Sonoyeloyingo Oni, Yonya eteku ngu elo ingowonggo.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gula Mboolo Biyomidodomu Yomosiyowolo
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-42)

14-15 Ene puli yokolo, ombutoyi, ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo oodoyi, oni gula ombulo, Yesusno boodoo oondookelo, penggootelo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ge no nangonengga ngulo nowoondoyi te. Ene komo doongeyi ngganggangelo, sagaga telo, mboolomboolo telo, gaboyi kumoololoote. Yo, nalu bidodo ene nombono, ko, sono nguya soleloloote.

16 Ngulo ngu, nondo ene yolo, gengo sulena onino ngu keyoyi, etoowe, ene ngu mboologa ngu andangeweloyi nguya, ereremo kini. Elo ewolo.

17 Yesusndo enengo mande ingolo, ngulo ene yuka oolongoolo, mande gumi ewolo. Ye nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango kini, ko, ye nowoondoye nenengo nguya kini! No yeya nalu pulingga oodoowe, nalu ndatelo oodego, no yengo nowoondoyi tewano? Ariya, ye simooyengga ngu yoya, nono ngano ombuyi! Elo ewolo.

18 Asa, Yesusndo ngu yuka biyominggaku kenolo, mamanangolo, etoni ngu, simoo kosiying-

gaku ngu yokolo toongetoni, ngu naluno nangge, ngu simoo kosiyigaku mete tewolo.

19 Ene ngundilo tetoni, ariya, sulena onikundo nangge ombulo, Yesus yolo, sosina oololo, sumoo inolo ewonggo. Ndatelo ngulo, noole ngu yuka biyomingga ngu andangeweloyi, ngu ereremo kini? Elo ewonggori.

20 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, enebana mande gumi ewonggori. Ye ngu ooga ngu mete ma yomosiyoweloyi, ndawugalo ngulo, yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu bodaga nangge. Nondo yeno hamoo eteno. Mastet yuwooyi ngu puka yuwooyi ngundilo. Yengo nowoondoye hamoo teyingo ngu Mastet yuwooyi ngundilo tetoningga ngu, asa, ye mete nga pulingga nga etoyiga, nga musiyongga yokoya, musiyo gula etoyiga, ene nguno oololo oluwa. Ngundilo nangge, nolo yanggangonemo ngu ko telo ngu, ye mete oo bidodo temukowanggo.

21 Ariya, ye ngundilo yuka biyomi oweyeloweloyi damoningga ngu, ye amana komo yanggango yemboongeya, oowali loogu telo, asa, nolo yanggangonemo ye mete yuka biyomi ngu andangewanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Nalu Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Tambu Elayayigaku Ewolo (Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

22 Ngu naluno nguno, ene Galili melako oololo, Yesusndo enengo sulena oniku mande yanggango yunolo ewolo. Nalu bodagano, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, onindo nodowoolo, oni sungo kandeyemo noyewanggo.

23 Ene no nuleyi kumootoyi ngu, no
sa kabusagomo mele yokolo, ko keda
ootookoowano. Ene ngundilo etoni ngu, enengo
sulena oni ngu ingolo, nowoondoye kowuli
ulungga oolengo ingowolo.

Yesusndo Bobeye Goobooyingo (Tempel) Ya Inowolo

24 Yesusndo enengo sulena onidodo
Kaperniyam endemo tunootewonggori. Ngu
naluno, Yuda goobooyingo yano bobeye yoweloyi
oni, Pitano ombulo, sumoo inolo ewolo. Yengo
etuyeloyingo oni nguya bobeye yeloote, bine?
Sumoo ewolo.
25 Ene ngundilo sumoo etoni, Pitando mande
gumi ewolo. Yo, elo ngu, yano uwolo. Utoni, asa,
koletelo Yesusndo eneno sumoo ewolo. Sayimon,
ge ndatelo ingoote? Bobeye yoweloyi naluno,
melako oni sobosobo koleteyingo ululu mela
bidodomo, ngulo damoni ndatelo? Ene mela
sembuguliye oni, ngunonggo bobeye yootenggo,
bine; ngundi, oni sowe gidaleganonggo bobeye
yootenggo, bine? Sumoo ewolo.
26 Pita enengo mande ingolo, gumi ewolo. Oni
sowe gidaleganonggo nangge ewolo. Ngundilo
etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Asa,
ngundilo eteku, ngulo mela sembuguliye digi
beye yoweloyi koyi ma tewanggo.
27 Ene noole ngundilo ma tetooye ngu, ene
nooledodo sanggili tewanggo. Ngundilo ngulo,
ge sono koongeyingomo uya, isolo si oolongoo.
Oolongooya, iso amana gula yoya, manggowo
goosooya ngu, bobeye manggowoomo oolooteku,

ngu kenolo, yowaku ngu! Ngu bobeyega yowoku ngu, noolengo geyambolo ene yunolo ewolo.

18

Onendo Ngu Oni Ulungga?
(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

1 Ngu naluno, sulena oni Yesusno ombulo, sumoo ewonggo. Anutlo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno oni onendo ngu tabango ulungga? Elo ewolo.

2-3 Yesus ngundilo ingolo, ene simooyengga negongootoni, ombulo, kewooloyemo dikawolo. Dikatoni, Yesusndo ewolo. No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye yowoolengoya, hamoo teya, simooyembolo damoni ngundilo teyi. Ye ngundilo ma telo ngu, asa, ye mete Anutlo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma uwanggo.*

4 Ngundilo nangge, oni gula ye kewooloyemo nguno enengo oowooyi bingami elo ma okootoni, simooye bodagado teteku, ngundilo tewaku ngu, asa, hamoo oolengo, ngu oningga ngu, Anutlo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku nguno, ene oni gidalega oowooye ngu dagayelolo, ulungga tewa.

5 Oni ene no oowoonembolo ingondudu telo, ene oni simooye bodaga ngandilo yolo,

---

* **18:2-3:** Simooye bobodi ngu, ene oowali, oo ngundilo ngulo ma ingondudu tetenggo. Ndawugalo ngulo, ene kuli ingootenggo. Ewenemimbo oo ngundilo ngulo sobowootoni, ngulo ene nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga ma yootenggolo ingowolo.

hooloowewaku ngu, asa, ene no nguya ngundilo hooloweneloote. Elo ewolo.

Damoni Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote
(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

6 Yesusndo mande gula ewolo. Oni gulado simooye nga nolo nowoondoyemo hamoo ingolo oolootenggoku, nga gula yolo, nolo nowoondoye hamoo ingootenggoku, ngu yombuliyolo ngu, enengombo damoni biyomi tewoku, ngulo gumi ogingoyingo ulungga oolengo yowa. Yo, ngu oningga ngu enengombo biyomi ngundilo tewoku, ngu ngandilo: oni ngu digi ulungga ngu yolo, ngundo bungeyimo gosiyolo yolo, sono koongeyingo ulungga ngu kewooloko oolongoowonggori. Oolongootoyi, oni sono newendemo ulo kumooyingo, ngu ngandilo. Yo, ene oni buniyo newende hamoo teyingo ngu yombuliyowoku, ngulo gumi ulungga oolengo yowa.

7 Mela bidodomo, oo oowooyingga oni nowoondoye hamoo teyingo ngu woosootoyi yokootenggo. Nalu oowooyingga, oo ngundilo biyomi ngu tunooteloluwa. Ene oni oni yooge, onindo oni gidalega yowoosootoyi, mbumbuwa tetenggoku, ngulo ngu oningga ngu, ngu uliyi biyomi ulungga yowa. Yo, no ngundilo oni biyomi ngulo nowoondoyi teteno!

8 Ngulo ngu, ye keyembo ngundi kandeyebo yoyeni, mbumbuwa gula teya ngu, asa, ye mete ngu toongooya, andangeya, oolongooyiga uni. Ngundilo nangge, kandeye gulanangge, ngundi, keye gulanangge oodoni ngu, ngundo mete keda

oluweloyi gome ngu yowa. Kinitetoni ngu, ye kandeye ela elaya, ngundi, keye ela elaya oodoni ngu, ngundo yoyolo, ende biyomi de nombo ma kumooweloyi (Hel) nguno oolongooyelowanggo.

9 Ngundilo nangge, doongeyembo yoyeni, mbumbuwa gula tetoyiga ngu, ye mete ngu doongeyengga ngu yokoya, oolongooyiga uni. Ye doongeye gulanangge, ngu ye mete Anutya keda sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo. Kinitetoni ngu, ye doongeye ela elaya oodoni ngu, ngundo ye yoyolo, ende biyomi de nombo sugi sugi ma kumooweloyi, nguno oolongooyelootoyi uwanggo. Yesusndo mande ngundilo ewolo.

Bo Gula Oowooyi Sipsip, Ngundo Enengo Oole Yokowolo, Ngulo Mande Yamonggawo (Luk 15:3-7)

10 Yesus mande gula ewolo. Ye ingondale teyi! Ye simooye bobodi nono nowoondoyemo gome ingootenggoku, ngu ma kootu yunowelo. Kini, no yeno hamoo eteno. Sambono Anutlo oni, ngundo simooye bobodi gome soboyelolo, Awane Sambo endemo oolootenggoku, ngu tanggeyimo ootoolo, Anutlo omukumundoongo kenololootenggo.

11 Ndatelo ngulo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngano ombulo, oni enengo oole yokoyingo, ngu ko yoyowa.

12 Ye ndatelo ingonduduga ingootenggo? Oni gulado Sipsip onibi kandegula (100) moolemu, Sipsip gula doboogulingo yoyokolo, enengo oole nenengo yokowolo. Ngundilo yokowaku ngu, asa, ngu oninggaku Sipsip wata ulunggaku

pulimo oolootenggoku, ngu yoyokolo, ene toongewokunggaku erewelo toongewa.
13 Yo, no yeno hamoo eteno. Ngu Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo Sipsip toongeyingongga ngu kenolo ngu, asa, ene oni oni ulungga tewa. Yo, enengo oni oni tewaku, ngundo Sipsip oowooyingga pulimo oluwonggoku, ngulo oni oni teyingo, ngu dagate.
14 Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo Sipsip gula yokootoni, toongewelo ma ingooteku, ngundilo nangge, Awangge Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya, enengo simooye ngu gula yokowelo ma ingootelo ewolo.

Dobooguliyebo Damoni Biyomi Tetoyi, Yomosiyeloweloyi Ngulo Damoni

15 Yesus mande gula ewolo. Dobooge gulado geya damoni biyomi tetoningga ngu, ariya, mete yalisu nangge bibiteya, enengo damoni biyomi, ngu yeyiga tunooteni. Ngundilo tetoni, ene gengo mande ingootoni ngu, ariya, ge dobooge ko yowa.
16 Ene oni damoni biyomi tewoku, ngu oningga ngu mande ma ingootoningga ngu, ariya, mete ge oni gula, ngundi, oni elaya yoyoya, geya oolouya, ngu oni damoni biyomi tewoku, ngu yomosiyoyi. Ngu oni gula ngundi oni elaya, gedodo ngundo yalingo mande ngu ingolo wilikowanggo.
17 Ene oni damoni biyomi tewokungga, ngu mande ma ingootoningga ngu, asa, mete Kristen oni gooboono onino ooloutoyi gooboongoolo, mande telo yomosiyowanggo. Nguno oni damoni biyomi tewokungga ngu, ene enengo mande ma ingolo keyootoni ngu, ariya, ngu oningga ngu,

ye nowoondoye hamoo teyingo gidalesina ene
ma gooboongoolo oluwanggo. Ngu mbumbuwa
oningga ngu, Anut hamoo kootu inooteku oni
ngundilo, ngundi Takis bobeye yoweloyi oni ngu
ngundilo.†
18 No yeno hamoo eteno. Ye oo bidodo melako
ngano ukingowanggoku ngu, Anut Sambo
endemo oolooteku, ngundo nguya ukingowa.
Ngundilo nangge, ye oo bidodo melako ngano
yokowanggoku ngu, Anutndo nguya Sambo
endemo nguya yokowa.
19-20 Yo, no yeno ko eteno. Oni elaya melako
ngano oo yowelo nowoondoyali gulanangge yelo,
yemboongewaliku ngu, ariya, Awane Sambo en-
demo oolooteku, ngundo yunowa. Ngundilo
nangge, oni elaya ngundi kabusa musiyo gu-
lano no oowoonemo gooboongoowanggoku ngu,
ariya, no ene kewooloyemo oluwanolo ewolo.

Ko Onindo Weti Ma Andangeteku, Ngulo Mande Yamonggawo

21 Ngu naluno, Pita Yesusno tunootelo ewolo.
Oo Sembuli Ulungga, nalu ndatelo, doboonembo
nono damoni biyomi tetoni, nondo enengo da-
moni biyomi ngu andangewano? Tambu kandeg-
ula gidembolo elaya, bine? Ene ngundilo sumoo
ewolo.
22 Sumoo etoni, Yesusndo eneno mande gumi
ngandilo ewolo. No geno tambu kandegula
gidembolo elaya nanggega, ngulo ma ewolo. Kini,

† **18:17:** Yuda onilo bobeye yoweloyi damoniyengga ngu biyomi. Ene gabmanlo bobeye logoga ngu dagalo yolo, gabmanlo logono inolo, gumi dagalo, digi beye yootenggoku ngu, oni enengo yoyingo.

nalu bidodomo, ye komo oni gidalegado yeno
mbumbuwa tetenggoku, ngu andangeyunoyi.
23 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo enengo endega oni simoo bale
soboyelooteku, ngu ngandilo. Ngu melako
sobosobo oni koleteyingo enengo ko oniya wetiye
ngu andangelo yomosiyowa.
24 Oni ulungga, ngundo damoni yelo, enengo
wetiye andangewelo, etoni, ngu ko oni gula yolo,
eneno ombuwolo. Ko oningga enengo wetini ngu
bobeye kande elaya Miliyon (10,000,000 Kina)
ngundilo weti yowolo. Ngundilo ngulo, oni
ulunggado ko oningga nguya etoni, weti ko wen-
dangelo inowa.
25 Ene enengo weti ulungga oolengo, oni
ulungga nguno, ene mete ma andangewa. Ene
ereremo kini. Ngulo ngu, ngu oni sobosobo
ulungga, ngundo enengo baleyi simoongo ene-
dodo suleyelootoni, ya biyomimo oodego, enengo
weti ngu mete bidodo andangewa.
26 Oni ulunggado ngundilo etoni ngu, asa, ko
oni wetidodoga enengo mande ingolo, ngulo ene
sosolelo, oni ulungga ngu keyi damonimo boodoo
oondookelo, penggootelo, sumoo sumoo elo telo,
ewolo. Oo oni ulungga, ge nolo nowoondoyi
teya, soboneloootooga, nondo ngu weti bidodo
yokowano! Elo ewolo.
27 Ngundilo etoni ngu, Oo Sembuli ulungga
ngulo nowoondoyi telo, oninggaku yokolo,
enengo weti nguya yokoyinowolo.
28 Yo, enengo oni ulunggado enengo weti
bidodo andangetoni, ene ngu ko oninggaku en-
desina oolelo, enengo ko goboologaku kenoyin-

gomu ngu, eneno weti bobeye kande elaya (10 Kina) ngu moole. Ngundo ngu, ko oninggakundo sanggili telo, sodedonangge dobooyi bungeyi yanggango dowoolo, manggalu telo ewolo. Ge weti bidodo ataga wendangeya nuno! Elo ewolo.

29 Ngundilo etoni ngu, oninggaku boodoo oondookelo, solengoyelo, sumoo sumoo ewolo. Ge nolo ingoya, sobonelootooga, nalu bodagano, gengo weti bidodo ngu andangegunowanolo ewolo.

30 Ngundilo etoni, ene ngu oningga ngulo mandeni ma ingowolo. Ngulo ngu, oni ulungga ngundo etoni, kumba ootuwoo onindo ene dowoolo, ya biyomimo yetoyi, nguno ootoolo, ngunonggo oo ngu wendangenilo yewolo.

31 Ariya, ko oni goboolokundo enengo damoni biyomi kenolo, nowoondoye kowuli hamoo ingolo, ngulo ene enengo sobosobogakuno oololo, mande mande bidodo oningga ngundo tewoku, ngu emukowonggo.

32-33 Sobosobogakundo mande ngu ingolo, ene ngulo sanggili ulungga telo, ko oninggaku negongootoni, ombutoni ewolo. Ge ko oni biyomi oolengo! Koletelo oolengo, ge nono sendolo, sumoo sumoo elo tetoyi, ngulo nondo kingo gengo weti ulungga oolengo ngu andangegunowono. Nondo gengo nowoondoyi tenggunootoowe, ndawugalo gedo gengo ko goboologa, ngulo ma nowoondoyi teyinowo? Elo ewolo.

34 Sobosobo oninggaku sanggili ulungga telo, ko oninggaku dowoolo, kumbadogoni oni kandeyemo yetoni, ngundo dowoolo, ya

biyomimo yewonggori. Yetoyi, nguno ootoolo, ngunonggo weti bidodo andangenilo yewololo ewolo.
35 Yesusndo mande yanggango gula eneno ewolo. Ariya, ye nga mande yamonggawongga ko oningga ogingoyingo yolo, kowuli yowoku, nga ye gome ingoyi. Ngundilo nangge, ye nowoondoyemonggo dobooguliye kowuliye yeno tewonggoku, ngulo ye ma andangelo, kapengo yewanggoku ngu, asa, Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya, yengo mbumbuwa ngu ma andangelo kapengo yewalo ewolo.

19

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi Damoni, Ngulo Etuyelowolo
(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naluno, Yesus mande kinitetoni ngu, ene Galili mela yokolo, ene Yudiya mela Yodan sono anduloko nguno ulelewolo.
2 Uleletoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo nguya, ene keyolo ooloutoyi, ngu mela gumisina nguno, Yesusndo sayi oni yomosiyelootoni, ene mete temukowonggo.
3 Ngu naluno nguno, Parisi onindo ene tewoongowelo ombulo, sumoo ewonggo. Noolengo mamana mandeno, ngu mete oni enengo ingonduduno baleyi andangewa, bine? Elo ewonggori.
4 Ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo. Ye kuli nga mandega nga kandangelo ingootenggo. Anutlo mandeno ngandilo ewolo. Kuli amana oolengo, Anutndo

oo bidodo tewokuno nguno, ene simoo ko bale
nguya tewolo.
5 Ngundilo ngulo, simoo ewenemi yokolo,
nalu bidodo baleyiboya ebe dowoodowoo telo,
goweyali gulanangge oluwali. Anutlo mandeno
ngundilo ewolo.
6 Yesusndo mande gula suleyolo ewolo.
Ngundilo ngulo, elambalisa ngu, ene goweyali
elaya kini. Ene goweyali gulanangge. Ngulo
Anutndo oo gosiyolo yokowoku ngu, onindo ma
toongoowelolo ewolo.
7 Parisi onikundo mande ingolo, gumi sumoo
ewonggori. Ndawugalo ngulo, Moseslo mamana
mandeno simoondo baleyi yokowelo ngu, ene
komo so uyi nakangolo, baleyi inolo, owetoni
toongewa? Elo ewonggori.
8 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi
ewolo. Mosesndo yengo nowoondoye yang-
gango oolengo elambalisa toongooweloyi damoni
ngu kenolo, ngulo ngu damoni damoninggano,
ngunonggo yoyokootoni, elambalisa damoni ngu
toongootenggo. Ene Anutndo amana simoo bale
yoyeyingomo, ngu naluno, ene elambalisa toon-
gooweloyi damoningga ngu, ene ma yewoli.
9 No yeno hamoo eteno. Ene oni gulado enengo
baleyi bosebalese damoningga ma teyingomu
ngu yokolo, ene bale gula yowaku ngu, ngu
oningga ngu, ene elambalisa damoningga ngu
yombuliyootelo ewolo.
10 Enengo sulena onindo enengo mande wil-
ikolo ingolo, gumi ewonggori. Ngu elambalisa
damoni ngu oo ulungga oolengo. Ene sosoleyingo
bodaga telo, ingolo, ngulo ene mande gula ewolo.

Ariya, noole bale ma yowato. Ngu damoni mete, bine? Elo ewonggori.

11 Ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Elambalisa teweloyi damoningga nondo etuyelootenoku ngu, ngu oni bidodobolo kini. Kini, ngu elambalisa teweloyi damoningga ngu, Anutndo oni sunggi yeyingomu, ngulomu nangge.

12 Ndawugalo ngulo, oni oowooyingga mete bale ma yowanggo. Bale ene simoo yomoolo ngu, ene kenolo ingolo oode, bale ma yowelo ingowa. Oni gidalega ene bale ma yoweloyi, ndawugalo ngulo, oni gulado ene moondeye yootoongooyingo ngulo. Oni gidalega enesu nangge elambalisa teweloyi ngu gosiyolo, ndawugalo, ene Anutlo ko telo, oni simoo bale yowoosoolo, Anutlo mandeni damoningga enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu yoyeweloyimbolo Oni gula ene mete nga mandega ingowelo ngu, ene komo gome ingonilo ewolo.

Yesusndo Simooye Kumana Yunowolo (Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Ngu naluno, oni simoo baledo simooye bobodi gidalega yoyolo, Yesusndo kandeyi tabayemo yeya, yemboongeni, elo, yoyolo mayewonggori. Mayetoyi, ene ngulo sulena onindo ngu oni simoo baleku manggaluyelolo oweyelowonggori.

14 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesusndo ewolo. Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu ma oweyelowelo. Kini, ye Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo oni

simoo bale soboyelooteku, ngu komo simooye
ngundilomu, ngundo yowanggolo ewolo.
15 Ene ngundilo elo, kandeyi simooye tabayemo
yelo, kumana yunolo, ene yoyokolo toongewolo.

Simoo Kosiyi Gula Ene Sitowinidodo Mande (Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Ngu naluno nguno, oni gulado Yesusno om-
bulo, sumoo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, no
ndatelo damoni gomengga telogo, no suwoo su-
woo keda oluweloyi ngu yowano? Elo ewolo.
17 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande
gumi ewolo. Ndawugalo ngulo, ge nono oo gome
ngulo sumoo ete? Anut enengombo nangge oni
gome. Ge keda sugi sugi oluweloyi ngu yowelo
ngu, asa, ge komo Anutlo mamana mande ngu
bidodo keyolo ewolo.
18-19 Yesusndo etoni, ngu simoo kosiying-
gakundo sumoo ewolo. Ndatelo mamana
mandega? Ene ngundilo etoni, Yesusndo mande
gumi ewolo. Mamana mande ngu ngandilo:
ge komo oni ma uleyi kumoowelo; ge komo
bale gidalega yakakayi yodowoolo, oweyelolo,
ma yombuliyelowelo; ge komo yakaka ma
tewelo; ge oni gulano mande ebe ganagana
ma ewelo; ge komo awanangge tanggeyemo
gome ootooya, manggoye oweya, gome oodoya;
ge oni gidalega tanggegemo oolootenggoku,
ngu hoolooweyeloya, gome soboyeloya, gengo
gowege sobowooteku ngundilolo ewolo.
20 Simoo kosiyinggakundo enengo mande ngu
ingolo, gumi ewolo. No kuli bodagano, ko, ataga

nguya, no ngu mamana mande ngu bidodo keyolo, ombulo oolooteno. Ariya, no ataga ndatelo oo gome gula tewano? Elo ewolo.

21 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, gumi ewolo. Ge oni nenengo oolengo tunootewelo ngu, asa, ge komo oo gulanangge ngu te. Ge komo oolouya, gengo oo bidodo suleyoya, ngunonggo bobeye yoya ngu, owoolongo oni ngu bayeteya yuno. Ge ngundilo tewaku ngu, asa, gengo bobeye oo gome gome Sambo endemo ooloote. Ge ngundiya teya, ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.

22 Simoo kosiyinggaku ngu mandeningga ngu ingolo, omukumundoongo yomoowelo newende nguya kowuli ulungga ingowolo. Ndawugalo ngulo, ene oo sitowini ulungga ngu yokolo, oni sungo yunoweloyi nguya kini. Ngundilo telo, ene ootookoolo toongewolo.

23 Ngundilo tetoni ngu, Yesusndo enengo sulena onino yowoolengolo ewolo. No yeno hamoo eteno. Oni ene sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi ngu, ngu kowuli oolengo.

24 No mande gula ko eteno. Bo ulungga nga, ngu nggusi newendekuli uweloyi ngu kowuli. Ene beye sitowidodo oni ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno uweloyi nguya, ngundilo kowuli ulungga oolengolo ewolo.

25 Yesus enengo sulena onikundo ngu ingolo, ene soli ulungga telo, enengo nangge mande elo, ingolo, sumoo ewonggori. Ngundilo ngu, onendo

ngu mete ene suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowa? Elo ewonggori.

26 Enengo sulena onindo ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo ene gome gome yeyolo ewolo. Anutndo oni ma hoolooweyelootoni ngu, asa, oni enesu nangge oo yanggango ngu hamoo ma tewa. Ene Anutndo oni ootoolo ngulo, ngunonggo ene oo yanggangomu ngu bidodo hamoo oolengo temukowalo ewolo.

27 Ngundilo etoni, Pitando mande gula Yesusnolo ewolo. Ingoyi, noole oo bidodo yokolo, ge kenggelolo endeyolooteto. Ngulo ngu, noole ndawuga yowato? Elo ewolo.

28 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. No hamoo oolengo yeno eteno. Kootusina, oo bidodo keda tunooteweloyimbolo ngu naluno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo yaba bingaminidodo Sambo endemo nguno, no Anutlo yanggangoni dulidalinimo bibitewano. Ariya, ngu naluno, ye nguya yaba bingamidodo kande elaya kegidembolo elayaga (12) nguno bibitewanggo. Bibitelo, ngunonggo Iserel oni wata kande elaya kegidembolo elaya (12) ngu wilikoyelowanggo.

29 Yo, oni bidodo ene nolo ingolo, Anutlo mande metemi ngano ingolo wesiyolo, ene enengo ya, konebobeyi, kuwooyi, ewenemi, simoongo, enengo oowali koyi yokolo ngu, oo bidodo ye kuli yokowonggoku ngu, nondo ngu dagalo, ulungga oolengo ko yunowano. Yo, ngu oo ngu ulungga oolengo onibi kandegula (100) ngu yowanggo. Ngandilo nguya, ene keda sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo.

30 Ene oni gulado melako ngano ngu oowooyi
bingamidodo telo ngu, Sambo endemo, ene
oowooyi kini. Ngundilo nangge, oni gula
melako ngano ngu oowooyi kini oolooteku ngu,
ene Sambo endemo, ngu oowooyidodo ulungga
tewalo ewolo.

20

Wayin Ko Ngulo Ko Oni

1 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo
mandeni damoningga ngundo enengo oni simoo
bale soboyelooteku, ngu oni gulado enengo
mela ulungga ngu ngundilo. Ene suwoononggo
oolengo ko oni yoyolo, Wayin kono ko teyilo
oolouwolo.
2 Ene ngundilo telo, Wayin ko ngulo sem-
buli enengo ko oni mande yunolo, no bobeye
Kina gulanangge ataga ko tetenggoku, ngulo
nangge yunowano. Enengo ko oni mande ingolo,
ngulo ngu nangge keyolo, enengo Wayin kono
oolouwonggo.
3 Asa, suwoononggo nalu kandegula gidembolo
namolaya (9) nguno, ende oo uli yoweloyi musiy-
omo oololo, oni kingo dikaloodoyi yeyowolo.
4 Yeyolo, ene mande eneno ngandilo ewolo. Ye
nguya nolo Wayin kono ulo, ko tetoyi, ngundilo
logono, no bobeye yunowanolo ewolo.
5 Ngundilo etoni, ingolo, kono satoyi, asa, sam-
bolo naluno (12), ko nalu suwootetoni (3) nguno,
ene oni gidalega yeyolo, ene nguya ngundilo
tewonggori.
6 Ene suwootetoni, namoko ko yokoweloyi
naluno, (5 Klok) ko sembuligaku ko oololo, oni

gidega yeyolo, sumoo ewolo. Ye ndawugalo sano
ngano kingo oolootenggo? Elo ewolo.
7 Ngundilo etoni, enendo mande gumi ewong-
gori. Noole ko yunoweloyi oni kinilo ewonggori.
Ariya, ko sembuligakundo ingolo, mande gumi
ewolo. Asa, ye nguya, nolo Wayin kono uya, ko
teyilo ewolo.
8 Wayin ko sobosobogakundo ngundilo elo, asa,
suwootetoni ko kiniteteku naluno ngu, enengo
kono oololo, ko sobosobogakuno ewolo. Ye
oolouya, ko oni negoyelootooga ombutoyiga ngu,
ngu beye yuno. Ge ko oni suwootetoni ko tewong-
goku, ngu digi beye yunoya, wenga suwoononggo
ko tewonggoku oni, ngu bobeye yunolo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, asa, ko oni suwootetoni
namoko ko yokoweloyi ene ko ootookoowong-
goku naluno, (5 Klok), eneno ombutoyi, ko
oni sobosobogakundo sa gulanangge ko tewong-
goku, ngulo bobeye Kina gulanangge nangge
yunowolo.
10 Ariya, ko oni suwoononggo ko tewong-
goku, ngundo ko oni suwootetoni ko tewong-
goku, ngulo Kina gulanangge kenolo, ngandilo
ingowonggori. Noolengo bobeyega ngundo enen-
gomu ngu dagawalo ingowonggori. Ene ngundilo
nguya kini. Kini, ko oni sobosobo ko oni bidodo
ko tewonggoku, ngundo bobeye Kina gulanangge
nangge yunowolo.
11-12 Ngundilo ngulo, suwoononggo ko tewong-
goku oninggakundo Kina gulanangge ene bidodo
yolo, kenolo, ngulo ene ko sembuligakuya sang-
gili telo, enedodo longgeyolo ewonggori. Ndawu-
galo ngulo, nga oni nga kootu oololo, nalu bodaga

nangge ko tewonggoku, ngulo uli noolengo
bidodo gulanangge yunoote? Noole sa ulunggano
ko ulungga telo, nosili yudoni, nalu bidodo ko
tewootolo ewonggori.
13 Ngundilo etoyi, ko sembuligakundo mande
gumi ewolo. Oo dobooguline, no yeno hamoo
ewono. No suwoononggo mande yunolo ewono.
Sa gulananggembolo ko tetenggoku, ngulo uli
Kina gulanangge yowanggolo ewono. Nguno ngu,
ye ngu mandega ngu ingolo, metelo ewonggo.
14 Ariya, ye uli yoya sayi. Oni suwootetoni ko
tetenggoku, ngulo uli ko yengo uli gulanangge.
No ngundilo tewelo gome ingolo teteno.
15 Ngu nenengo bobeyebo oni suwootetoni ko
tetenggoku, ngu nowoondoyi yunolo, ngundilo
yunooteno. Ye, bine, nondo ngundilo oni
ngu nowoondone yunootoowe, ngulo sanggili
tetenggo? Elo ewolo.
16 Yesusndo mande gula ewolo. Yo, ko oni
bidodo uliyi gulanangge yowonggoku, ngundilo
nangge, simoo bale ululu ko buniyo bobodi
nguya, nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu
gulanangge. Ngulo ngu, ene bidodo Anutlo
Sambo endemo nguno uwanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloy-imbolo Tambu Kabusayi, Ngulo Ewolo
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

17 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena
oni nangge oolekanare Yerusalemno yade yade
ooloutoyi, Yesusndo enengo sulena oni kande
elaya kegidembolo elayagakuno, enengo mande
yunolo ewolo.

18-19 Ingoyi! Ataga noole Yerusalemno ooletooye ngu, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo oni nguya, ngu me oni kandeyemo noyewanggo. Ngu oni ngundo mande gulanangge nuleyi kumooweloyimbolo elo gosiyolo ngu, ene Gabman oni kandeyemo noyewanggo. Ngundo ngu, kootunesina mande yumoonunolo, gisalunelolo nutolo, de mombimo nuleyi kumoowano. Nalu kabusa yokolo, ko keda ootookoolo oluwanolo ewolo.

Yems, Yon Elabasa Ene Oni Ululu Oluweloyimbolo Ewoli
(Mak 10:35-45)

20 Ngu naluno nguno, Sebedi simoongo elayagaku Yems, Yon, namoyalimbo yoyolo, Yesus tanggeyimo ombulo, boodoo oondooketoni, namoyalimbo sumoo ewoli.

21 Ene Yesusndo koletelo namoyali sumoo inolo ewolo. Ge ndawu oo galo ingoote? Etoni, namoyalimbo mande gumi ewolo. Kootusina, Sambo endemo, ge nguno yaba gengo dulidalinidodo yabagemo bibitetoyi ngu, mete ge nenengo simoone elayaga, ngundo kandege koondosina, gulado kandege dedalesina ngundilo bibitewali. Ngu mete, bine? Elo ewolo.

22 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye ngu ooga nono sumoo etenggoku ngu, ye damoni ma ingootenggo. Yali, bine, mete nondo kowuli ogingoyingo koolowoowanoku, ngu yali nguya bine, mete

koolowoowali? Ngundilo sumoo etoni, elayagakundo enengo mande ingolo, gumi ewoli. Yo, noole metelo ewoli.

23 Etoli ngu, asa, Yesusndo enedodo ewolo. Hamoo oolengo, ngu sono tobaga (kowuli koolowooteno) no netenokungga, ngu yali nguya newali. Ene onendo kandene koondosina, kandene biyomisina bibiteweloyi ngu, nondo mete ma ewano. Kini, Awane enengombo nangge, ene kuli oni yunoweloyimbolo yomosiyoyingolo ewolo.

24 Sulena oni kande elayagaku ngu mande ngu ingolo, ene Yems Yon elabasa nguya sanggili biyomi tewonggo.

25 Ene Yesusndo enengo kowuli ingolo, negoyelootoni, eneno ombutoyilo ewolo. Oni sowe gidalega Yuda oni kini ngulo sobosobo oni ululu, ngundo oni simoo baledo ene oni ulungga, elo ingootoyi, nguno ngu, ene yanggango oolengo soboyelootenggo.

26-28 Ene ngu damoningga tabango onindo keyootenggokungga, ngu ye simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo nguya ngundilo ma keyowelo. Kini, ene ye kewooloyemo ulungga oowooyidodo oluwelo tewanggoku ngu, asa, ene yengo sulena oni tewanggo. Ngundilo nangge, oni gula ye kewooloyemo tabango ulungga oluwelo tewaku ngu, ene yengo kingo sulena oni oluwa. Ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalongo nguya onindo ko teya, hoolooweneloyi elo, ma ombuwono. Kini, no onino ko telo, hoolooweyeloweloyimbolo ombuwono. Nenengo keda oluweloyi, ngu nondo oni simoo bale bidodo

mbumbuwanonggo, ko uliyeloweloyimbolo ombuwonolo ewolo.

Yesusndo Oni Elaya Doongeyali Kilingomu Ngu Yomosiyelowolo
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Asa, ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onindo Yeriko ende ngu yokolo, yade yade ooloutoyi, oni simoo bale ene keyelolo oolouwonggori.
30 Ooloutoyi, oni doongeyali kilingo elayagaku, oole dabemimo bibitelo oodoli, Yesus oolekana ooloutoni, ingolo, meno yanggango ewoli. Oo Sembuli Ulungga, ge Dewitlo sembeni, ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.
31 Nguno oni simoo baledo sanggili telo, yeyolo ewonggori. Yali manggoyali gosiyoli! Elo ewonggori. Ene elayagaku meno yanggango ulungga oolengo ewoli. Oo Sembuli Ulungga, ge Dewitlo sembeni, ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.
32 Ene ngundilo meno yanggango etoli, asa, Yesusndo oni elayagakulo meno ingolo, negoyelootoni, ombutoli ngu, sumoo yunolo ewolo. Nondo ndawuga yunowano? Elo ewolo.

33 Elayagakundo enengo mande ngu ingolo, ngulo ene gumi ewoli. Oo Sembuli Ulungga, noole doongetewelo ingootelo, elo ewoli.

34 Yesusndo enengo mandeyali ingolo, ngulo ene nowoondoyi yunolo, kandeyi doongeyalimo yewolo. Ngundilo tetoni ngu, sodedonangge, ene doongetelo, Yesus kenolo, keyolo sawoli.

21

Yesus Bingamidodo Yerusalem Ende Uwolo (Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

1 Yesus enengo sulena onikudodo Yerusalem
namoko oololo, Betipas ngu ende bodaga Olib
puli ngu tanggeyimo, ene nguno tunootewong-
gori. Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena
oni elaya ende bodagano suleyelowelo ewolo.
2 Yali endega namokono kenooteliku anduno
oolouli. Yali oololo, Hos gula oowooyi Donki gula
nangonidodo de bungomo gosiyootoyi ooloote-
liku, ngu kenoya, wesiyoya, kimbonanonggo
dowooya, yoya, nono ombuli.
3 Ende oni ngundo yali sumoo yunootoningga
ngu, ariya, yali ngandiya eli. Oo Sembuli
Ulungga, ngundo nga Donkingga nga ko inowelo
etoni, ngundiya eya eli. Ngundilo etoni ingolo
ngu, asa, yali sodedonangge suleyelootoni, ko
ombuwalilo ewolo.
4 Yesusndo mande gula nguya ewolo. Kuli,
Anutlo ingondudu eyingo oni gulado mandega
eyingo, ngu ataga engge tunootete. Kuli ene
ngandilo nakangolo ewolo.
5 Ye Yudalo oni simoo bale Sayon Yerusalem
endemo oolootenggoku, nguno ye
ngandiya eyi. Nga kenoyi, gengo sobosobo
oni koleteyingongga nga ataga ombute.
Enendo Donki nangoni sanganimo bibitelo
ombutoni, Donki nangoni ngu newende
imakeyingo nangge oolooteku, ngulo ene
oolengo yolo ombutelo ewolo. *Sekarayiya 9:9*

6 Ariya, sulena oni elayagaku oololo, Yesusndo
ewoku, ngundilo tewoliyo.
7 Ene Donki nangoni nguya kimbonadodo yoyolo, Yesusno ombulo, enengo dokikilo nenggulo
ngu andangelo, Donki nangoni sanganimo yomiwoli. Ene ngundilo yomitoli, ariya, Yesus oolelo,
ngu sanganimo bibitewolo.
8 Enengo sulena oni ngundilo tetoyi, oni simoo
bale oowooyingga oolengo nguya, enengo dokikilo nenggulo oolekana yomilo yomilo oolouwonggori. Gidalegado de uyi ulungga nguya toongoolo,
oolekanare yomiwonggori. Ngundilo telo, Yesus
oowooyi bingaminidodo okoolo, mela ngano sobosobo koleteyingo ngundilo tewolo.
9 Ene ngundilo tetoyi, simoo bale koletetoyi,
gidalega kootu telo, oololo, ene moguluwoolo
ewonggori.

Hosana, gengo oowoongge awuno oolengo! Ge
Dewitlo sembeni! Anutndo ene mete kumana nga oningga nga inowolo. Ene Oo
Sembuli Ulungga, oowooyimo ombuteku
ngu! Hosana, gengo oowoongge awuno
oolengo! Elo meno ewonggori.

10 Asa, Yesus yade yade Yerusalem utoni ngu,
endemo simoo bale oowooyingga ngu kenolo
soliyokolo, sumoo ewonggori. Nga oningga nga
ndawu oningga? Elo ewonggori.

11 Simoo bale enedodo oolouwonggoku,
ngundo enengo mande ingolo, gumi ewonggori.
Nga oningga nga ngu Yesus, Nasaret oni, Galili
melakononggo ombulo, ene Anutlo ingondudu
eyingo oni gulalo ewonggori.

Oni Tempel Yano Oo Uliyootoyi Yesusndo Oweyelowolo
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

12 Asa, Yesus oololo, Yuda goobooyingo ya oowooyi Tempel newendemo ulo, damoni yelo, oni Tempel yano bobeye oo koyi tewootoyi oweyelowolo. Ngu konggaku goobooyingo yano ngundilo telo, oni bobeye gulalomu gulalomu yowoolengolo, bayetetoyi, ngulo Yesus sanggili tewolo. Sanggili telo, ene, yabagakudodo wenggelemootoni, ukelo uwolo. Oni nu kundirimanggowo ngu uliyolo, koyi nguya tetoyi, ngulo yabani wenggelemootoni, ukelo, utoni oweyelowolo.*

13 Awanembolo mande nakayano, ngandilo ete.
Nolo yane ngu oni simoo bale bidodobo yemboongeyingo yalo ewanggo. *Ayisaya 56:7*
Ngundilo nangge, ene yendo ngu yeyi, yakaka onilo kombiteyingo musiyo tetelo ewolo.

14 Ngu naluno nguno, Tempel yano, oni doongeye kilingo ko kekandeye biyomi ngu nguya Yesusno mayetoyi, ene bidodo yomosiyelowolo.

15-16 Ngundilo ngulo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo oni, Yesuslo oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim tewoku, ngu kenolo, simooye bobodi Tempel newendemonggo ngandilo meno etoyi ingowonggo. Hosana,

---

* **21:12:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo bobeye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga ngulo bobeye yowoolengolo, yolo, ngundo oo nusago uliyolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo.

gengo oowoongge awuno oolengo! Yesus ge Dewitlo sembeni! Elo etoyi, ngu ingolo, ngulo ene nowoondoye biyomi ulungga ingowonggori. Ngulo ene Yesusno ewonggori. Ge bine, ngu mandega simooyembo etenggoku, ngu ingoote? Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Yo, no ingooteno. Anutlo mande ye kuli kandangelo ingootenggo. Ene Anutno ngandilo ewolo.

Ge simooye bobodi ko simooye nonono nguya manggoye tango yetoni, ngulo ene gengo oowoongge bingamingge etenggolo ewolo. *Sam 8:2*

17 Ngundilo elo yokolo ngu, asa, ene endesina oolelo, ende yokolo, Betani endemo oololo, suwoono nguno oluwolo.

Yesusndo De Gula Oowooyi Pik Ngu Ma Enggetoni, Ngulo Yombuliyootoni Kumoowolo (Mak 11:12-14,20-24)

18 Sengetoni, Yesus enengo sulena onikudodo endemo ko oolouwelo yade oololo, oolekono Yesusndo oodoolo kumoowolo.

19 Oodoolo kumoolo, ngulo ene de gula oowooyi Pik, ngundo tanggooli nenggulo ngundilo ngu yowoko kenowolo. Uyi oowooyingga tutu ulewolo. Ene namokono oololo, engge doongetewelo damonimo oololo, engge gula ma kenowolo. Kini, uyi nangge oluwolo. Ngundilo kenolo, ngulo ene Pik degakuya ewolo. Kootusina, ge ko ma enggewalo ewolo. Ngundilo etoni, sodedonangge Pik degaku ariyelo kumoowolo.

20 Ngundilo tetoni ngu, asa, enengo sulena onikundo kenolo, soliyokolo ewonggori. Ndatelo

ngulo, Pik dega sodedonangge ariyelo kumoote?
Elo ewonggori.

21 Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo.
No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye hamoo
telo, nowoondoye elaya kini ngu, asa, ye nguya,
nondo Pik degano tetenoku, ye nguya mete
ngandilo tewanggo. Yo, ye nowoondoyemo
hamoo ngu yanggango oolootenggoku ngu, asa,
ngu nguya, ye mete nga pulingga ngaya ewanggo.
Ge ootookooya, ukeya, wendeyino u. Ewanggoku
ngu, asa, ene ngundilo tewa.
22 Ngundilo nangge, ye nowoondoye
hamoo telo, nguno ye oo gulalo elo
yemboongewanggoku ngu, ariya, Anutndo ngu
ooga ngu yunootoni yowanggolo ewolo.

Oni Yesusno Sumoo Elo Inowolo. Onendo Ene Yanggango Inowo?
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Ngu naluno nguno, Yesus ene Yuda onilo
goobooyingo ya ulungga oowooyi Tempel, ngu
newendemo ulo, oni simoo bale oo etuyeloweloy-
imbolo. Ngundilo tetoni, Anutno woolo yeyingo
oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Yudalo oni
simoo bale tabango oniku nguya ombulo, eneno
sumoo ewonggori. Onendo ngu mande damoni
yanggangongga ngu, ge gunowo? Onendo ge lo-
gogelootoni, nga kongga nga tete? Elo ewonggori.

24 Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo.
No nguya, ye oo gulalo sumoo yunowelo. Ye
ngu gumi etoyi ngu, asa, nondo kongga tetenoku,
ngulo yanggangoni nguya ewano.

25-26 Ndawu oninggado Sonoyeloyingo Oni
Yon suleyootoni ombuwolo? Anutndo sono
kundingiyimbo oni sonoyeloni elo, ngulo Yon
suleyootoni ombuwo; ngundi, oni simoo baledo
bine suleyootoyi sonoyelowo? Ariya, ye nolo
mandega gumi eyilo ewolo. Etoni, ariya,
enengo nangge elo, ingolo, ewonggori. Noole
ngandilo ewato. Anutndo Sonoyeloyingo Oni Yon
suleyoyingo, ewatoku ngu, asa, enebana sumoo
yunowa. Ye ndatelo ngulo nowoondoyemo
hamoo ma ingootenggo? Ngundilo nangge,
noolendo onindo Yon suleyoyingo ewatoku ngu,
ariya, oni simoo baledo nooledodo sanggili
ulungga tewanggo, ngulo noole sosoleteto.
Ndatelo ngulo, oni simoo bale ene kuli
ingootenggo. Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo
oni oolengolo ingowololo ewonggori.
27 Ngundilo ngulo, ene Yesusno mande gumi
ngandilo ewonggori. Noole watayi kinilo ewong-
gori. Ene ngundilo etoyi, asa, Yesus enebana
ewolo. No nguya yengo sumoo nono ewonggoku
ngu, no yanggangonengga ndanonggo yolo, nga
kongga tetenoku, ngu nguya yeno ma ewanolo
ewolo.

Simooye Elaya Awayali Gulanangge Ngulo Mande Yamonggawo

28 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo.
Ye ndatelo ingootenggo? Oni gula simoongo elaya
nguno oololo, nangoni koletelogakuno ewolo.
Ataga mete ge oolouya, nolo Wayin kono uya, ko
telo ewolo.
29 Ngundilo etoni, nangoni koletelogakundo
gumi ewolo. Kini, no ma! Ewolo. Ngundilo elo

oode, ene kootusina ingonduduni yowoolengolo,
kono toongelo ko tewolo.
30 Asa, awayalinggaku ulo, nangoni kootung-
gakuno nguya ngundilo etoni, ene gumi ewolo.
Yo, elo oode, ene kono ma uwolo.
31 Ariya, ndawu simoongongga, ngundo eweyi
manggowo ngu keyowo? Ewolo. Ngundilo
etoni, ene mande gumi ewolo. Nangoni ko-
letelogakundo, etoyi, Yesusndo enengo mande
ingolo ewonggori. Yo, no yeno hamoo oolengo
eteno. Gabman bobeye yoweloyi oni, ko, ooleko
ooleko bale nguya, ene koletelo ye dagayelolo,
Anut enengombo oni simoo bale soboyelooteku
endega, nguno ulo oluwanggo.
32 Ndatelo ngulo, Yon koletelo ombulo, ngundo
oole nenengo ngu keyoyi, elo etuyelootoni, ene ye
nowoondoye ma yowoolengootenggo. Ene Gab-
man bobeye yoweloyi Takis oni, ko, ooleko ooleko
bale nguya, ene Anutlo Mande Keda Mesalango
ngu ingolo, ngulo ene nowoondoye yowoolen-
golo, hamoo tewonggori. Ene ye ngu yeyolo,
ngulo nowoondoye ma yowoolengolo, nowoon-
doyemo hamoo ma tetenggolo ewolo.

Ko Oni Biyobiyomi Ngundo Wayin Ko Sobowootenggoku, Ngulo Mande Yamonggawo
(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo.
Asa, ye mande gula ingoyi. Oni gula Wayin
kongga telo, oonggoyi pawangolo, Wayin nguno
imiwolo. Ene Wayin engge yolo, wongoolo,
winggooweloyi musiyo nguya tewolo. Ene ko
ngu sobowooweloyimbo ya pelungga Sambono

yelo, ngunonggo ene mete Wayin kono oo bidodo gome kenolo, sobowoolo oluwolo. Oni ko sembuliga, ngundo oni gidalegado ngu kongga ngu sobowooya, Wayin ngulo engge gumi ko uliyi, enengo yoyi, elo logoyelolo yokolo, asa, ene mela gula yowoko nguno toongewolo.

34 Ariya, Wayin enengo enggeyingo nalu, ngu tunootewolo. Tunootetoni, asa, ene ko sembulibo enengo sulena oni suleyelootoni, Wayin koyi sobosobo tetenggoku onikuno oolouwonggori. Ndatelo ngulo, ko sembuliga, ngundo ko ngulo oo engge gula yenunoyi, elo, ngulo ene oni ngu suleyelootoni oolouwonggori.

35 Ooloutoyi ngu, asa, Wayin kono ko onikundo, oni ko sembuligakulo sulena oniku yodowoolo, gulanangge ngu ene gome gome utolo, ko oni gula ene uleyi kumootoni, ko oni gula ene digi oowooyingga yolo, moondeyimo oolongoowonggori.

36 Ene ngundilo tetoyi, ko sembuligakundo enengo sulena oni oowooyingga suleyelootoni ooloutoyi, ngu damoningga koletelo tewonggoku, ngundilo nangge tewonggori.

37 Ngundilo tetoyi, ko sembulibo enengo nangoni gulanangge kootu ngu suleyootoni oolouwolo. Ene ngandilo ingolo, nenengo nangone suleyootoowe, ooloutonigo, ngulo manggowo mandeni keyowanggo. Elo ingolo suleyowolo.

38 Ene oni kono ko tetenggokundo, enengo nangge kewooloyemo mandelo, ingolo ewolo. Nga oningga ngando ngu eweyimbolo oo bidodo yomukolo, enendo sembuli tewa. Ariya, noole

ene nguya uleyiga kumooni. Noole ngundilo telo ngu, asa, nga kongga nga ngu, noolengombo sobowoolo, koyi tewatolo ewolo.

39 Ngundilo elo, ene oni ulungga nangoninggaku ngu dowoolo, uleyi kumoowolo. Kumootoni, bingo okoolo, kanggaloko oolongooyi uwolo.

40 Ene ngundilo tetoyi, asa, oni ko sembuligaku ombulo, ko sobosobo oni biyomi nguno ene ndatelo damoningga tewa? Sumoo ngundilo ewolo.

41 Ene mandeni ingolo, gumi ewolo. Ene ombulo ngu, ko oni biyomi ngu yutolo, yuleni kumoomukowanggo. Ngundilo telo, ene kongga ngu ko oni sobosobo gome gidalega yunowa. Wayin enggeteku naluno, asa, ko sobosobo keda, ngundo Wayin bayetelo, gidesinanggo enengombo yolo, gidesina Wayin sembuli inootoyi yowalo ewolo.

42 Asa, ngu naluno nguno, Yesusndo mande gula yunolo ewolo. Anutlo mande nakangoyingo ngu, ye kuli kandangelo, ngandilo ingootenggo.

Nga ya ungoombolo ndonggolomi nonggini gomengga nga ngu, ya yeweloyi onindo yokootenggo. Ene ataga, ngu nonggini ndonggolomi ngu, ene ya kowuli ngu bidodo koolowooweloyi nonggini koletewolo. Oo Sembuli Ulungga, enengombo ngu ooga ngu yeni tunootewolo. Noole ngu kenootooye, ngu mesalango tetelo ewolo.† *Sam 118:22-23*

† **21:42:** Ya ungoombolo nonggini, ngu Yesus.

43 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ye nowoon-
doye ma yowoolengolo, nowoondoye hamoo ma
teyingo, ngulo no Anutlo mandeni damoningga,
ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku,
ngu yenonggo andangelo, oni sowe gidalega Yuda
oni kini ngu yunowano. Eneno nguno ngu, oo
gome enggewa.
44 Oni gula Kristus Yesus kootu inolo, ngu ene
ngandilo. Oni ya ungoombolo osiyingga ngu
sanganimonggo solelo ngu, ene biyomi yewa. Ko
biyomi ngundilo tetoni, ngulo ngu Kristus uli
gumi biyomi teyinowa. Ene osiyi koleteyingo
ngu Kristus, ngundo ngu oningga ngu sanganimo
solelo, utolo, yombuliyootoni, ene sosolango yelo
kinitewalo ewolo.
45 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi so-
bosobo oniku, ko, Parisi onindo Yesuslo mande
yamonggawo oowooyingga ingolo, ngulo ene in-
gootenggo. Yesusndo ngu enengombolo mande
nooleno sanggawelo ewolo ingowolo.
46 Ngundilo ngulo, ene sanggili telo, uleyi ku-
mooweloyimbolo oole erewewonggori. Yo, ene
dowoolo, uleyi kumooweloyimbolo tewelo, ene
oni simoo balelo sosolelo, ngulo ene yokowong-
gori. Ndatelo ngulo, ene ingootenggo. Oni simoo
bale ngu, Yesus ene Anutlo ingondudu eyingo
onilo ingootenggo.

22

Bale Yoweloyi Naluno Simbo Kawolo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 14:16-24)

1 Yesusndo eneno mande yamonggawo gi-
dalega ewolo.
2 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
endega enengo oni simoo bale soboyelooteku
ngu, ngu melako oni sobosobo koleteyingo
ulungga, ngulo damoni ngandilo. Melako oni
ulungga, ngundo nangonimbo bale yowelo tetoni,
ngulo simbo ulungga kawolo.
3 Koletelo, ene (Yuda) oni ngu simbo ulungga
nguno mayeyi, elo, nalu logo tewolo. Ariya,
oo neweloyi naluno, enengo sulena oni
suleyelootoni, oololo, ngu oni sunggi yeyingoku
negoyelootoyiga, ombuyi, elo negoyelootoyi, ene
yokowolo.
4 Ngu oniku yokootoyi ngu, asa, enengo sulena
oni gidalega suleyelolo ewonggori. Ye oni sunggi
yeyingoku, nguno ngandiya eyi. Oni ulunggado
kuli oo simbo ulungga kalo yewolo. Bulmakau
ko, oo nusago moondeyi ndindi teyingo gomemu
nguya kuli yutolo, kalo, oo bidodo yomosiyolo,
yetoni ooloote. Nga nalungga nga, nangone bale
yoweloyi, ngulo ngu, ye nguya ombutoyi, ngu
naluno, gooboongoolo, oni oni telo, oo newatolo
ewolo.
5 Ariya, sulena onikundo oololo etoyi, ene
oniku enengo mandeni ma ingowelo, ngulo
yokolo sawonggori. Oni gidalega enengo oowali
kono satoyi, oni gidalega enengo bobeye yow-
eloyi kono nguno sawonggori.
6 Ngundilo satoyi, ene oni gidalega oni ulungga
enengo ko oni yodowoolo, gisaluyelolo yuleyi
kumoowolo.
7 Ngundilo tetoyi ngu, melako oni sobosobo

koleteyingo ulungga ngundo ingolo, ngulo ene
sanggili telo, enengo me oni suleyelootoni, oololo,
ngundo enengo ko oni yulewonggoku oniku yuto-
mukolo, enengo ende yande nguya kamukowolo.
8 Ene ngundilo ya kamukootoyi ngu, asa, oni
ulungga enengo sulena onikuya ewolo. Bale
yoweloyi oo simbo ulunggaku ngu oolooteku nga,
ene oni negoyelowonoku, ngulo damoniye ne-
nengo kini, ngulo no ene yoyokootoni, ngano ma
ombuwanggo.
9 Ariya, ye oolouya, oolesanga bidodomo onilo
doongeteya, negoyelootoyiga, nga bale yoweloyi
simbogano ngano ombuyilo ewolo.*
10 Ngulo ngu, enengo sulena oniku ngundilo
ingolo, ene oole sungo sungo oololo, oni simoo
bale bidodo yeyolo, goobooyelolo, oni biyomi ko
oni metemimu nguya ombuyi elo sumoo yunolo,
suleyelootoyi ombuwonggori. Ngundilo tetoyi
ngu, bale yoweloyi musiyonggaku oni simoo bale
oowooyingga hangewolo.
11 Ngu bale yoweloyi naluno, enengo damoniye
ngu ngandilo. Oni simbo sembuliga, ngundo
oni kuli sunggi yewoku, nguno nenggulo keda
bayetelo yunowolo. Ngu naluno, melako oni
sobosobo koleteyingo ulunggado yaloko ulo, oni
simoo bale oo simbo ulunggano mayewong-
goku yeyoyingomu ngu, oni gula ngu nenggulo
yunowoku, ngu ma tewolo.†
12 Oni ulunggakundo ngu oninggakuya ewolo.
Doboone, ge ndawugalo bale yoweloyi nenggu-

* **22:9:** Ngu oni gidalegado oni sule oowooyingga Yuda oni kini.
† **22:11:** Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu nenggulo keda gome teyingo ngundilo.

loga ngu ma tewolo? Ene sumoo etoni, ngulo oninggaku sosolelo, mande gumi ma ewolo.
13 Ngundilo tetoni ngu, oni oo sembuligaku enengo sulena oniya ngandilo ewolo. Nga oningga nenggulo inowonoku, ene ma teyingo, ngulo kekandeyi ukingoya, yoya, endesina oolongootoyiga uya, uleliko olini. Ngu uleli musiyonggano nguno, ngu oni bidodo sendo ulungga telo, metokalikali telo oluwanggolo ewolo.
14 Yesusndo mande gumi gula soweyolo ewolo. Yo, Anutndo oni bidodo negoyelolo, ngundilomu, ene gulanangge nangge logoyelootoni, newendesina ulolootenggolo ewolo.

Oni Rom Mela Onilo Sobosobo Ulungga Sisa Ngu Bobeye Inoweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowolo
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 Ngu naluno nguno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooyi Parisi, ngundo enengombo mande gosiyolo, ingondudu ewonggori. Ene mande gosiyolo, Yesus sumoo mande elo inootooye, ene mete mande gumi metemimu ma ewa. Ngulo ene oole erewelo, Yesus goweyi sanggawelo mande ewanggo.
16 Ngundilo ngulo, Parisilo sulena oni, ko, Herodlo ko oni suleyelootoyi, Yesusno oololo, sumoo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, noole ingooteto. Ge mande hamoomu nangge ete. Ge oni gulalo nangge gome ma ingondudu tete. Kini, ge oni simoo bale bidodo goobooyelolo, Anutlo mande damoni metemi nanggelo etuyeloote.

17 Ngundilo ngulo, ge nooleno e. Ge ndatelo
ingoote? Noole Yuda oni nga, digi beye Takis
Sisano inowato, bine, ngundi kini bine? Elo
ewonggori.‡
18-19 Ngundilo sumoo etoyi ngu, Yesusndo
enengo mande ebe ganagana ngu ingolo,
enebana mande gumi ewolo. Ye mebuye sangala
oni! Ndawugalo ye no tewoonelootenggo?
Ye bobeye gula Sisa inoweloyi ngu yoya,
ombutoyiga, nondo kenoowe. Ngundilo etoni,
ingolo, ene beye gula yolo, ombulo, Yesus
inowolo.
20 Inootoyi, Yesusndo kenolo, enebana sumoo
yunowolo. Nga bobeye bungomo gabogaboyi,
ko, oowooyi nakangoyingo nga oonelomu? Elo
ewolo.
21 Ene ngundilo sumoo etoni, enebana mande
gumi ewonggori. Ngu Sisalomu. Ngundilo etoyi,
Yesus enebana mande gumi ewonggori. Sisalo oo
ngu, ye komo Sisa inoyi. Anutlo oo ngu, ye komo
Anut inoyilo ewonggori.
22 Oniku ngu enengo mandega ngu ingolo,
ngulo ene soliyokowonggori. Ngundilo ngulo,
ene Yesus yokolo sawonggori.

Oni Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 Ariya, ngu naluno nangge, Yuda oni gidalega
oowooyi Sadusi, ngundo Yesusno, mayewong-
gori. Ngu Sadusi oni, ngundo ngu, ene ngandilo
ingolo etenggo. Oni kumootenggoku ngu, ene

‡ **22:17:** Rom mela ngulo sobosobo oni koleteyingo ulungga oni ngu oowooyi Sisa.

ko ma ootookoowanggolo ingootenggo. Ngu oni
ngu Yesusno ombulo, tewoongowelo sumoo inolo
ewonggori.
24 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande
gula ngandilo nakangolo yunowolo. Oni gula
simoongo kiningga kumoowaku ngu, ariya,
kameyimbolo konebeyi gula ootoolo ngu, ngundo
ngu bale nggami ngu yowa. Nguno nangoningga
tunootewaku ngu, ngu bobeyi hoolooweyingo
oluwalo ewolo.
25 Ariya, oni simoongolo gulanangge ngu, ene
kandegula gidembolo elaya, noole kewoolon-
ayimo oluwonggo. Koleteloga, ngundo balega
yowolo. Asa, ngu simoongo kini oode, kootusina
kumoowolo. Kameyi kumootoni ngu, asa, koney-
ombo ngu baleyi nggaminggaku ngu yowolo.
26 Yo, koneyo enebana ngu balegaku yolo, ene
nguya simoongo kini oode, kumoowolo. Ngulo
koneyo kabusayigaku enebana ngu balegaku
nangge yolo oode, ene nguya simoongo kini
oode kumoowonggori. Ngundilo nangge, ngu
simoongolo kandegula gidembolo elayagaku bale
gulanangge yolo, kumooloodoyi kinitewolo.
27 Kootusina, balegaku nguya kumoowolo.
28 Ariya, kootusina, oni kumooyingoku, ko
ootookoowanggoku naluno nguno, ngu balega
ngu oone baleyi nenengo? Ge ingoote. Ngu kan-
degula gidembolo elayagaku, ngu bidodo baleye
gulanangge. Elo ewolo.
29 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, gumi
ewolo. Ye Anutlo mandeno, ko, enengo yanggan-
goni nguya, ngu ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye
mande bulibali etenggo.

30 Oni kumooyingo ngu ko ootookooyingo naluno nguno, simoo bale kameyi baleyi teweloyi kini. Kini, ene Anutlo Sambono Engel oni oolootenggoku, ngundilo oluwanggo.

31 Ene nga mandega oni kumooyingo ko ootookooweloyi ngu, ye Moseslo buk kuli kandangelo ingolo, ene ye ngulo damoni nenengo ma ingootenggo. Ngu mandegano nguno, Anutndo Moseslo ewolo.
32 No Ebarahamlo Anut, Ayisaklo Anut, Yekoblo Anut. Ewolo. *Eksodas 3:6*
Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Moseslo mande, ngundo etuyelooteku ngu, ngu ngandilo. Oni simoo bale keda oolootenggoku, ko oni kumooyingomu, ngulo gaboye keda oolootenggoku, ngulo Anut. Elo ewolo.
33 Ngundilo etoni, oni simoo bale enengo mande etuyelowoku, ngu ingolo soliyokowonggori.

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Mamana Mande Gidalega Dagayeloote
(Mak 12:28-31; Luk 10:25-28)

34 Ngu naluno, Parisi onindo mande ingootoyi, Yesusndo Sadusi onilo sumoo mande bidodo ewonggoku, ngu andangemukootoni, ngulo Parisi oni ene nguya Yesus tewoongoweloyimbolo oololo gooboongoowonggori.

35 Parisi oni gula, mamana mande gome watayi, ngundo Yesusno ombulo, tewoongoweloyi mande ngu ingolo, sumoo ewonggori.

36 Oo etuyeloyingo oni, ndawu mamana mandega, ngundo mamana mande gidalega ngu dagayeloote? Elo ewonggori.

37 Yesusndo mande ngundilo ingolo, gumi ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ngu gengo Anut hamoo oolengo. Gengo nowoondoge bidodo, ingonduduge bidodo, ngu yanggangongge oo ngu bidodo komo Anut inoya, gome keyo.
38 Nga mamana mandega ngando mamana mande gidalega bidodo dagayeloote.
39 Ngu mamana mande elayayiga nguya ngandilo. Gengombolo gome ingooteku, ngundilo nangge, ge tanggegemo oni gidalega oolootenggoku, ngu bidodo nguya nowoondoyi yunolo ewolo.
40 Nga mamana mande elayaga geno etenoku nga, ngu Anutlo mamana mande bidodo ngulo damoni oolengo, ko, Anutlo ingondudu eyingo oniku, enengo mande bidodo ngulo damoni nguyalo ewolo.

Kristus Ngu Oone Nangoni?
(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Asa, ngu naluno nguno, Parisi oni gooboon-goolo oodoyi, Yesusndo sumoo yunowolo.
42 Ye ndatelo ingootenggo? Kristus, Anutndo noole yoyoweloyi sunggi yewo oni, ngu oone nan-goni? Etoni, Parisi onindo mande gumi ewonggo. Kristus, ngu Dewitlo sembenilo ewonggori.
43-44 Etoyi, enendo mande gumi ewolo. Ariya, Anutlo mandeno nguno, ndawugalo Yuka Kundingiyimbo Dewit newende yokutuwootoni, Kristuslo elo eyingo, Oo Sembuli Ulunggalo eyingo?
Anut Oo Sembuli Ulungga, ngundo nolo Sem-bune Oo Bidodo Sembuli, nguno ngandilo

ewolo. Ge kandene koondosina musiyo bingamidodo nguno bibite. Kootusina ngu, nondo gengo me oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoyewanolo ewolo. *Sam 110:1*

45 Ariya, ene ngu Dewit enengo osiyi nangge ngu, ariya, ndawugalo Dewitndo enedodo Oo Sembuli Ulungga, ewa? Yesusndo ewolo.

46 Yesusndo sumoo mande yanggangongga ewoku, ngulo mande gumi eweloyi, oni gula ene ereremo kini. Ene ngu mandega ngu ingolo, ngu naluno, damoni yelo, sosolelo, ngulo ene mande gulalo ko ma sumoo inowolo.

23

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ko, Parisi Onilo Damoniye Biyomi, Ngulo Ingondale Teyi!
(Mak 12:38-39; Luk 11:43-46; 20:45-46)

1 Ngu naluno, Yesusndo enengo sulena oni, ko, oni simoo bale oowooyingga ngu mande wesiyolo ewolo.

2 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ngundo Moseslo mamana mande ngu sobowoolo, ngunonggo ye etuyelootenggo.

3 Mamana mande bidodo etuyelootenggoku, ye komo ngu bidodo keyoyi. Ene nondo ye loogu yunooteno. Ye komo enengo damoniye teteng-goku, ngu ma keyowelo. Ndatelo ngulo, ene mande metemi wesiyolo elo, ene enengombo ngu ma keyootenggo.

4 Yo, Parisi oni, ngundo mamana mande oowooyingga oni simoo baleno yetoyi, ngulo ene ngu keyowelo ko biyomi telootenggo. Ngundilo

telo, ene oni simoo bale ma hoolooweyelolo,
mamana mande keyootenggo.
5 Ene oo bidodo tetenggoku ngu, onindo yey-
oya, bingamiye okooyi, elo tetenggo. Ene kem-
bwasayesina oo ulungga yelo, nguno Anutlo
mamana mandeni gidalega nakangolo gosiy-
owolo. Ene towikumba pelungga pelungga oni
bingamiyedodomu nguya yemulo, dokikilo neng-
gulo dalinidodo telo kuduwootenggo.
6 Yo, ene Yuda onilo goobooyingo yano, oni
simoo bale doongeyemo tunoo bibiteweloyim-
bolo, ngulo gome oolengo ingootenggo. Ene
oo simbo kayingo naluno nguya, yaba ko-
leteyingo nguno bibiteweloyimbolo, ngu gome
ingootenggo.
7 Oowali uliyoweloyi musiyomo nguno, onindo
ene yeyolo, kambayeloyi etoyi, ngulo nguya gome
ingootenggo. Ngundilo nangge, oni simoo baledo
oo etuyeloyingo oni elo, oowooye bingami okooyi,
elo tewonggori.
8 Ene yendo oni gidalegado oowooye bingamiye
okoolo, ngunonggo oo etuyeloyingo oni, ey-
ilo ma ingowelo. Ndatelo ngulo, ye bidodo
Anut doongeyimo ngu siyelo oluwanggo. Yengo
oo etuyeloyingo oni gulanangge, ngu Anutndo
nangge.
9 Ngundilo nangge, ye nga melako ngano, oni
gulaya, Awanayilo ma ewelo. Ndawugalo ngulo,
ye Awaye gulanangge ngu, Anutndo nangge
Sambo endemo ooloote.
10 Ngundilo nangge, onindo yeya, tabango
onilo, ma ewelo. Kini, yengo tabango oni ngu
gulanangge Kristus nangge.

11 Ene ye kewooloyemo oni ulungga
tunootewelo ingowaku ngu, asa, ene komo yengo
ko oni olini.
12 Ngundilo nangge, oni gula enengo oowooyi
bingami okoowelo ngu, Anutndo ngu oningga
ngulo oowooyi yeni bodaga ameno uwa.
Ngundilo nangge, oni gula, enengo oowooyi
ingootoni, ameno bodaga tewaku, Anutndo ngu
oningga ngulo oowooyi yeni, ulungga tewa.

Yesusndo Simoo Baleya, Ye Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ko Parisi Oni, Ngulo Ingondale Teyi! Elo Ewolo

(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; Luk 20:47)

13 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko,
Parisi oni, ye mebuye sangala oni! Ye ingondale
teyi! Ye nowoondoye ma yowoolengolo, Anutno
nguno ma oolouwelo ingootenggo. Yo, ye
nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo ye oni
simoo bale gidalega nguya, ye yoyokootoyi,
ene Anutlo mandeni damoningga, ngundo
enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno
ma utenggo. Yo, yendo enengo Anutlo
nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga,
ngulo oole gosiyolootenggo.
14 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko,
Parisi oni! Ye mebuye sangala oni! Ye in-
gondale teyi! Ye bale nggami ngu ganayelolo,
tolige tolige ye enengo oo sitowi, ko, enengo
ya nguya ngu kingo yololootenggo. Ngundilo
telo ngu, oni doongeyemo, ye Anutno kingo kila
pelu pelungga tetoyi, Anutndo mete ngu bale
nggami ngu hoolooweyelowa. No yeno mande

yanggango eteno! Kootusina ngu, yengo damoni
biyomi tetenggoku, ngu Anutndo ngulo gumi
kowuli ulungga oolengo yunowa.
15 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko,
Parisi oni, ye mebuye sangala oni! Ye ingondale
teyi! Ye wendeyino, ko, mela yowoko biyomi
yade yade oololo, oni gula yootoyi, ngundo yengo
nowoondoye hamoo teyingongga ngu keyowa.
Ene ye ngu ko oningga ngu yolo, yengo damoniye
biyomi etuyelootoyi, enengo damoni biyomi,
ngundo yengo damoni biyomingga ngu bidodo
dagayelowa. Yendo ene nguya yolo, Setanlo ende
biyomi nguno uwanggo.
16-17 Ye doongeye kilingo oni, ye oni gidalega
oole etuyelowelo ngu, ye ingondale teyi! Ye oni
simoo bale ngandilo damoni biyomi ngu, ebe
ganagana mandelo etuyelootenggo. Oni gula
mande awuno oolengo solumimonggo elo, Anutlo
goobooyingo ya kundingiyi Tempel, ngu oowooy-
imonggo mande ewaku ngu, ariya, mande elo
gosiyowoku, ngu ene mete yokowa. Ngulo
ngu, onindo ene yolo, mande wilikoyingo onino
oolouweloyi nguya kini. Ngundilo nangge, oni
gulado mande elo, bobeye gol gome gome Tem-
pelno oolooteku, elo mande gosiyolo, ene mande
awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya,
ngu mandega ngu, ene komo keyoni. Ene
mande logo gosiyowoku, ngu ma keyolo tetoni
ngu, asa, onindo ene mete yolo, mande wil-
ikoyingo onino oolouwanggo. Mande ebe gana-
gana ngundilo elo etuyelootenggoku, ngu biyomi
oolengo! Ye doongeye kilingo oolengo! Ndawuga,
ngu koleteyingo? Beye gol gome gome Tempelno

oolooteku, ngundo bine, ngundi, Anutlo Tempel,
ngundo beye gome gome ngu yeni, kundingiyi
tete, bine? Tempel kundingiyi ngundo gol beye
yeni, kundingiyi nguya tunootete.
18-19 Yendo mande biyomi gula nguya oni
simoo baleno etuyelootenggoku, ngu ngandilo.
Oni gula mande gosiyolo ngundilo elo, Anutno
woolo yeweloyi digi yawasano ngu hamoo awuno
oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ene
mande gosiyowoku, ngu mete yokowa. Ngulo
ngu, onindo ene yolo, mande wilikoyingo onino
oolouweloyi nguya kini. Ngundilo nangge,
oni gula mande gosiyolo, ngundilo elo, oo
Anut inowoku, ngu woolo yeweloyi sanganimo
oolooteku, ngu mande hamoo awuno oolengo
solumimonggo etoni ngu, asa, mande ewoku, ngu
ene komo keyoni. Ene mande logo gosiyowoku
ngu ma keyolo tetoni ngu, asa, onindo ene mete
yolo, mande wilikoyingo onino oolouwanggo. Ye
doongeye kilingo oolengo! Ndawuga, ngundo
dagate? Oo Anut inowoku ngu, bine; ngundi,
Anutno woolo yeweloyi digi yawasa, ngundo
oo Anut inowoku, nguno yeni, kundingiyi tete,
bine? Gol beye yemboongeyingo musiyomo
yetenggoku, ngu musiyongga ngundo yeni, gol
beye kundingiyi nguya tunootete.
20 Ngu damoni ngu, nenengo kini. Oni gula
mande gosiyolo, Anutno woolo yeweloyi digi
yawasa, ngulo mande awuno oolengo solumi-
monggo mande etoni ngu, ariya, ene mande
gosiyolo, Anutno woolo yeweloyi, ko oo nguno
Anut inowoku, ngu sanganimo nguno oolooteku,
nguya gosiyowolo.

21 Ngundilo nangge, oni gula Tempel ngulo
mande gosiyolo, awuno oolengo solumimonggo
etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo, Tempelno
ko Anut kundingiyi nguya Tempelno oolooteku,
ngu gosiyowolo.
22 Mande gula ngandilo. Oni gula Sambo ende
ngulo mande gosiyolo, awuno oolengo solumi-
monggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo,
Anutlo yaba bingaminidodo, ko, Anut nguya yaba
sanganimo bibiteteku nguya, mandelo gosiy-
owolo.
23 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko,
Parisi oni, ye manggoye sangala! Ye ingondale
teyi! Ye yanggango yelo, oo bidodo yengo kono
suwe oo sookiyagoolo nguya yootenggoku, ngu-
lomu kande elayaga ngu yolo, gulanangge an-
dangelo, Anut inootenggo. Ngu hamoo oolengo,
ngu damoni gome tetenggoku, ngu metemi. Ene
Anutlo mamana mande oo ulungga oolengo ngu,
ye ma keyootenggo. Yo, ye damoni nenen-
gomo oni wilikoweloyi; nowoondoye ebe ino ino
teweloyi ngulo damoni; ko, nowoondoye hamoo
teyingo ngulo damoni, ngu ye ma keyootenggo.
Ye komo ngu oo ngu teya, ko, Anut oo inoweloyi
nguya keyoyi. Ngundilo damoningga ngu, gome
oolengo.
24-25 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko,
Parisi oni! Ye manggoye sangala! Ye ingondale
teyi! Ye oni doongeye kilingo, ngundo oni
gidalega oole etuyelowelo tetenggoku ngundilo.
Yengo koondo samayi, toba sanganisina
ngu sonowoolo, newendemo ngu yakaka
damoni, yengo ingondudu keyootenggoku,

ngundo hangelo ooloote. Koletelo, yengo toba newendemo ngu yomosiyootoyi, namboyi oodoni ngu, ariya, sangani nguya namboyi oluwa. Ye oni gula enengo sonono imimoo bodaga ngu sanganimo ooleteku, ngundilo. Oningga ngu sodedonangge mimoongga yolo, yokolo, ene bo ulungga biyomi sono nelo nemukooteku ngundilo.

26 Ye Parisi oni, ye doongeye kilingo! Ye komo koletelo toba newende sonowootoyiga namboyi yetoninggago, asa, kootu sanganisina nguya namboyi oluwa.

27 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni manggoye sangala! Ye ingondale teyi! Ye oni melengooweloyi musiyo sanganimo kumu nomboyimbo dowootenggoku ngundilo. Sanganimo ngu, gome oolengo kenomayingoweloyi, ene mele newendemo ngu, oni wembuye oowooyingga, ko oo bidodomo biyomi buwoo ngundo nangge hangete.

28 Ye ngundilo nangge oolootenggo. Oni goweye sangani kenolo ngu, oni nenengolo ingootenggo. Ene nowoondoyemo ngu, ye ebe ganagana teweloyi damoni, ngundo nowoondoyemo hangelo oodoni, ngulo mamana mande nenengo ngu yokootenggolo ewolo.

Yesusndo Oo Etuyeloyingo Oni Ngu Kootusina Kowuli Ulungga Yoweloyi, Ngulo Ewolo
(Luk 11:47-51)

29 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni manggoye sangala! Ye ingondale teyi! Ye Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, oni

nenengo kuli kumooyingo, ngu meleyeloyingo
ngulo meleye ngu gome yomosiyolo, so uyi
nakango imitoyi, gome tetoni ngu, ngundilo oni
ngulo oowooyi bingamiye okootenggo.
30 Meleyemo ye nakayangga tetenggoku,
ngu oni simoo bale telo, etuyelowelo
ngundilo etenggo. Noole osisambado
nalungga oluwonggoku, nguno ootoolo
ngu, ariya, noole Anutlo ingondudu eyingo
oni yulewonggoku, ngundilo noole ma
yulewootowolo etuyelootenggo.
31 Ye simoo bale doongeyemo damoni ngundilo
tetenggoku, ngundo tunoo oolengo etuyeloote.
Ngu hamoo oolengo, ye ngu oni kuli Anutlo in-
gondudu eyingo oni yuleyi kumooyingo, ye ngulo
osisambaye oolengo yootunolo etuyelootenggo.
32 Asa, yengo osisambayebo oo damoni tewong-
goku, ngu yendo enengo musiyemo dikaya, oo
ngu bidodo temukoyi!
33 Ye sile! Ye sile biyomi simoongo! Ye osisam-
bayeboya, Setanlo ende de nombo ma kumoow-
eloyi, nguno oolouwanggo. Ye saweloyi oole gula
kini!
34 Ariya, no yeno etoowega, ye ingoyi! No
Anutlo ingondudu eyingo oni, ingondudu gome
oni, ko, Anutlo mande etuyeloyingo oni gome, no
suleyelootoowe, yeno oolouwanggo. Ene yendo
gidalega yuleyi kumootoyi; gidalega de mom-
bimo yosanggawetoyi kumootoyi; gidalegado ye
goobooyingo ya bidodo ngu newendemo gisas-
aluyelowanggo; gidalega yendo ende gulanonggo
oweyelootoyi, ene ende gulano satoyi, keyelolo
sawanggo.

35-36 Ye ngu damoningga ngu tetenggoku ngu,
ariya, oni nenengomu bidodo melako ngano me
onindo yuleyi kumooyingo, ngulo kowuli koo-
tusina, ye yowanggo. Ye ngundilo oni ngulo
kowuliye koolowootoyi, kuli oolengo, Adamlo
nangoni Ebel, bebeyibo uleni kumooyingomu
ngundilo nangge ombulo, yade yade oololo, goo-
booyingo ya Tempel newendemo Anutlo woolo
yeweloyi tanggeyemo, ngu naluno, oni gulado
Sekarayiya, Berekayiya nangoni, ngu uleyi ku-
moowonggori. Ngulo no yeno hamoo eteno. Ye
nga oni oolootenggoku nga, ye bidodo uli biyomi,
ngu oo tewonggoku ngulo yowanggo.

Yesusndo Yerusalem Endega Ngulo Gome Ingolo Sendowoowolo
(Luk 13:34-35)

37 Oo Yerusalem, Yerusalem simoo bale!
Suwoo suwoo, no nowoondoye hamoo teyingo,
ngulo oole nenengo etuyelolo, kandenembo
yodowoolo soboyelowelo ingooteno. No
yodowoolo, hoolooweyelootoowe, kooduli
nemimbo simoongo wileyo newendemo wiliyolo,
boogoyelooteku, ngundilo tewelo ingooteno. Ene
ye ngulo ma ingolo, no noyokowonggo. Ngundilo
telo, ye Anutndo enengo ingondudu eyingo oni
suleyelootoni yeno ooloutoyi, yendo ene yuleyi
kumoolo, digi yolo, nolo ko onino oolongoolo,
ene nguya yulewonggo.
38 Ngundilo ngulo, ye ingoyi! Anutndo ye
yoyokootoni, ngulo ye kingo oluwanggo.
39 Yo, no yeno hamoo eteno. Ye ko no ma
neyolo oode oode oololo, yengo manggoyebo

mete ko ewanggo. Anut, gedo oningga ngu gengo oowoonggemo ombuteku, ngu kumana inolo ewanggo. (Sam 118:26)

24

Yesusndo Yuda Onilo Goobooyingo Ya Oowooyi Tempel Yombuliyoweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yesusndo Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi
Tempel ngu yokolo ooloutoni, ngu naluno nguno,
enengo sulena oniku eneno ombulo, ene Yesus
Tempel ngu ya digibo yeyingo, ngu etungowong-
gori.
2 Ngundilo etungootoyi, Yesusndo mande gumi
enedodo ewolo. Ye ngu oo ngu bidodo keno-
mukootenggo? No hamoo oolengo, yeno eteno.
Ngundilomu, kootusina, Tempel ngu bidodo
toongoolo yombuliyowanggo. Yo, digi gula
yokootoyi, gula sanganimo ma oluwa. Nga
digi nga bidodo usosowoolo, oolongooyi melako
umukowalo ewolo.

Yesusndo Kowuli Oowooyingga Oolengo Koo-tusina Ombuweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

3 Yesus mela puli ngu oowooyi Olib, nguno
oolelo, bibitetoni, enengo sulena onikundo
nangge, Yesus tanggeyimo ombulo, sumoo inolo
ewonggori. Ge nooleno e. Ndawu nalunggano,
ngu ooga ngu tunootewa? Ge ko ombuweloyi
naluno, ko nalu wengamo oo tunooteweloyi, ngu
ndawu sunggiga? Ene ngundilo ewonggori.

4 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana
gumi ewolo. Ye komo ingondale teyi! Ye oni
yoyokootoyi, ngundo ye ma ganayelowelo.
5 Oni oowooyingga oolengo no
oowoonemonggo tunootelo, ngu ganayelolo,
ngandilo ewanggo. No nangge, Kristus. Anutndo
oni simoo bale yoyowelo elo, no sulenelootelo
ewanggo. Ene ngundilo elo, nguno ene oni simoo
bale oowooyingga oolengo ganayelowanggo.
6 Kootusina, ye me ebe ngguyi ingolo, me ebe
ngulo mande binga nguya ingowanggo. Ngundilo
ingolo, ye ngulo ma sosolewelo. Ndawugalo
ngulo, oo ngu hamoo tunootewaku, ene ngu nalu
wenga kini.
7 Ngu naluno nguno, oni sowe gulado
ootookoolo, oni sowe gulaya ebe ulewali. Mela
gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngulo me oni,
ngundo ootookoolo, mela gulalo oo bidodo
sobosobo oni, ngulo me oniya ebe ulewanggo.
Ngundilo nangge, mela bidodomo, simoo bale
oodoolo kumooyingo ulungga tunootetoni, mela
guminggano, ngu imimi ulungga yowa.
8 Yo, baledo simoo yomoowelo ogingoyingo
ulungga koletelo ingooteku, ngu ye ingootenggo.
Ene simoo yomooweloyi ngu namoko. Ngundilo
nangge, ye ngu oo ngu tunootetoni kenolo ngu,
asa, ye ingowanggo. Nalu wenga ngu namoko
tetelo ingowanggo.
9 Yo, ngu naluno, me onindo ye yodowoolo,
ogingoyingo ulungga kowuli nguya yunolo, yu-
leyi kumoowanggo. Mela bidodomo, oni simoo
baledo ngundilo damoni biyomi yeno tetoyi ngu,
ndawugalo ngulo, no oowoone yeno oodoni, ye

nowoondoye nono hamoo tetenggokulo.
10 Kootusina, kowuli ulungga tunooteweloyi
naluno, oni oowooyingga Anutno nowoondoye
hamoo teyingo, ngu kowulingga ngu
koolowooweloyi ma ingowelo. Ngundilo ngulo,
enengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu
yokolo, ene ko ma keyowanggo. Ngundilo
telo ngu, ene dobooguliye Anutlo pawa
newendemo oolootenggoku, ngu yodowoolo,
me oni kandeyemo yelo, ene nguya ngu oni
Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo nguya
boguwoolo, sanggili tewanggo.
11 Ngu naluno, Setanlo ingondudu ewo
oni ebe ganagana oowooyingga, ngundo
tunootelo, oni simoo bale oowooyingga oolengo
ganayelowanggo.
12 Ngu naluno, mela bidodomo, damoni biy-
omi ulungga oolengo ngu tunootetoni, nguno
ngu, oni simoo bale enengo ingondudu nangge
keyowanggo. Ngundilo ngulo, enengo nowoon-
doye ebe ino ino teweloyi damoningga, ngu
yokowanggo.
13 Ene oni simoo bale Anutno nowoondoye
hamoo teyingo, ngu yanggango oode oode oololo,
nalu wengamo nguya oodoyi ngu, asa, Anutndo
ngu ko yoyowa.
14 Kuli ngandilo kowulingga ma tunooteyin-
gomo, ariya, koletelo, Anutndo enengo ko oni
suleyelootoni, mela bidodomo salo, oni simoo
bale sowe oowooyingga nguno Anutlo man-
deni damoningga, ngundo enengo oni simoo
bale soboyelooteku, ngu wesiyolo yunowanggo.
Ngundilo sunggiga ngu temukootoyi ngu, asa,

hamoo oolengo, nalu wenga nguno tunootewalo ewolo.

Oo Biyomi Oolengo Ngu Tunootewa (Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

15 Yesus mande gula soweyolo ewolo. Ngu oo biyomi oolengo, Setan ngundo Anutlo kundingiyi oolengo musiyomo dikatoni, ye ngu kenolo ingolo ngu, asa, ye ingowanggo. Kuli Anutlo ingondudu eyingo oni Daniyel, ngundo mande ngundilo eyingo, ngu ataga engge tunootetelo ewolo. Oni gula nga mande oo naka nga kandangeya, ene komo gome ingoni.

16 Ngu naluno nguno, oni simoo bale Yudiyano oolootenggoku ngu, ene komo mete sodedo salo, pulimo oolewanggo.

17 Oni endesina oolootenggoku ngu, ene ko ya newendesina ulo, enengo oo sitowi yoweloyimbolo ma uwanggo.

18 Ngundilo nangge, oni kono oolooteku ngu, ene ko oololo, ya newendesina ulo, enengo dokikilo nenggulo yoweloyimbolo ma uwanggo.

19 Yo, ngu naluno, bale useyedodo, ko, bale simooye nono yunootenggoku, ngulo oni oni yooge! Ndatelo ngulo, ene sodedo kendutelo, mela pulimo ooleweloyi, ngu ereremo kini.

20 Ngulo ye komo yemboongeyi. Doogo dokiki, ko, sono medugu naluno, ngundi, kundingiyi naluno nguno oo ngundilo ngu ma tunootewelo. Ndatelo ngulo, ngu nalu biyomimo tunootetoni ngu, oni pulimo ooleweloyi, ngu ereremo kini.

21 Ngu naluno nguno, kowuli ulungga oolengo tunootewa. Kulimi oolengo, Anutndo oo bidodo

yewo naluno, ngunonggo ombulo, ataga nga naluno ngano nguya, kowuli ngundilo kuli ma tunootewolo. Kootusina nguya, kowuli ngundilomu nguya kini.

22 Ene Oo Sembuli Ulungga, ngu kowuli nalungga ngu woosootoni, ma ootutetoni ngu, ariya, oni simoo bale bidodo Anutndo kuli logoyeloyingo, ngu keda oluweloyi ereremo kini. Ngulo ngu, ene ngu nalungga ngu woosootoni ootutewa.

23 Ngu naluno nguno, oni gulado yeya ewaku ngu, kenoyi, Kristus nga oolooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina oolooteku andu! Ene ngundilo etoni ngu, ye ngulo nowoondoye-monggo hamoo ma tewelo.

24 Ngulo ngu, Setanlo ko oni gidalegado tunootelo, ganayelolo elo, no Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yewo onilo ewanggo. Ngundi, Setanlo ingondudu eyingo oni ebe ganagana, ngundo elo ewanggo. No Anutlo ingondudu eyingo onilo ewanggo. Ene sunggi guladilo guladilo sungo sungo tewanggoku, ngundo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngundilo telo, simoo bale Anutndo kuli enengo logoyelowoku ngu, ene mete tetoni ngu, ene ngu ganaganayelolo yoyoweloyimbolo tewanggo.

25 Ingoyi, no oo bidodo kootusina tunootewelo yi, no ataga yeno etoowe, ye ingootenggoku, ngulo ye komo ingondale teyi! Elo ewolo.

26 Ngundilo nangge, oni gulado yeya elo, kenoyi, ene andesina oni kini kingo melako

oolooteku ande, etoyi ngu, ye nguno ma oolouwelo. Ngundilo nangge, ene ko ewanggo. Kenoyi, ene nga yangga nga newendemo kombitelo oolooteku nga! Etoyi ngu, ye enengo mande ingootoyi nowoondoyemo hamoo ma tewelo.

27 Yo, yowali soluyi sa ooletekusinanggo delo oololo, sa utekusinanggo delo toongete. Yowali-wali soluyi kenooteku, ngundilo nangge, no Anutlo Nangoni Oni Kilalongo ngu tunoo oolengo neyootoyi, ko ombuwano.

28 Ngu naluno, mela gumisina punggi ulu-lumelo, oololo, ombulo tetoni, ye bidodo nguno kenolo tunoo ingowanggo. Oo buwoo gula ngu melasina nguno ooloote. Ngundilo nangge, no ko ombutoowe ngu, ye bidodo tunoo oolengo ingowanggo.

Kootusina, Anut Nangoni Oni Kilalongo, Ene Ko Ombuwa
(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

29 Yesusndo mande gula ewolo. Ngu kowuli ulungga ngu kinitetoni ngu, ariya, sa kombo nguya doobeyelootoni, himi ma yewali. Dootu bidodo ngu yokutuwoolo sisolewanggo.

30 Ngu nalunggano nguno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, nolo sunggi Sambono tunootetoni, melako oni simoo baledo kenolo sendowanggo. Ndatelo ngulo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo gooboolenо dulidalinedodo, yanggangone oolen-gododo ombutoowe neyowanggo.

31 Anutlo unggu gula oowooyi Biyugel ngu yanggango uwootoni, ngu naluno, Anutndo enengo Sambono Engel oniku ngu suleyelootoni,

ombulo, mela bidodomo, ende oowooyingga bidodomo oololo, oni simoo bale Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu bidodo yoyolo, ombulo, eneno watayewanggolo ewolo.

Kopi Dega, Ngundo Ngu Nalungga Ngu Logowoote
(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

32-33 Yesusndo mande yamonggawo gulalo ewolo. Ye Kopi dega ngu kenoya, ko, de gidalega nguya yeyoyi. Ye kenootoyi, nungo yelo, busiyo yetoni, ye ngu kenolo ingootenggo. Ataga Kopi enggeweloyi naluwo tunootewelo tetelo ingootenggo. Ngundilo nangge, kootusina, ye ngu ooga ngu kenootoyi, tunootewaku ngu, ariya, ye nguno ingowanggoku ngu, ngu ooga ngu, Yesus ko ombuweloyi naluwo namoko tetoni, ngulo sunggi ngundilo tunootewalo ewolo.

34 No hamoo oolengo, yeno eteno. Ataga nga naluno, ye Yuda sowengga ngalo simoo bale nga ma kumoomukoyingomo, nga oo nga bidodo tunootewa.

35 Sambo mela nguya ngu oololo kinitewa. Ene ngundilomu, nolo mandene nga ngu ma kinitewalo ewolo.

Oni Nalu Wenga Naluwo Tunootewaku, Ngu Ma Ingootenggo
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

36 Yesus mande gula ewolo. Oni ngu nolo nalu ko ombuweloyiga, ngu sangga nguya, ene ngu ma ingootenggo. Anutlo Engel oni Sambono oolootenggoku ngu, ene nguya ma ingootenggo. No nguya, ene ma ingooteno. Awane Anutndo nangge ngu ingoote.

37 Ngundilo damoni onindo kuli Nowa oodoni,
nguno tewonggoku, ngundilo nangge, no Anut
Nangoni Oni Kilalongo ombutoowe, nguya da-
moni ngundilo tewanggo.
38 Yo, kuli Nowalo naluno, koletelo Anutndo
sono tuwi ulungga oolengo suleyootoni, om-
bulo, mela bidodo ma doobengoyingomo, ngu
naluno, oni simoo bale oo nelo, sono nelo, kame-
bale teloodoyi, Nowa nguno wanggo newendemo
uwolo.
39 Ene ngundilo telo, Anutndo oo yeni
tunooteweloyi, ngu ene ma ingowolo. Ngulo
Anutndo sono tuwi ulungga oolengo suleyootoni,
ombulo, mela bidodo doobengootoni, oni
simoo bale yutomukowolo. Ngundilo nangge,
nalu wenga oolengomo, no Anut Nangoni Oni
Kilalongo ombutoowe, ngundilo damoni nguya
tunootewa.
40 Ngu naluno nguno, oni elaya kono oluwaliku
ngu, Anutndo ombulo, oni gula yolo, gula kono
yokowa.
41 Ngundilo nangge, bale elaya oomanon-
goyingo tetoli ngu, Anutndo ombulo, gula yolo,
gula yokowa.
42 Ariya, no yeno hamoo oolengo eteno. Ye
ingondale teyi! Ndawugalo ngulo, Oo Sembuli
Ulungga ngu ombuweloyi nalungga, ngu ye ma
ingootenggo.
43 Ene ye komo ingoyi! Ya sembuli (Kristen)
ene ndawu nalunggano yakaka oni ombulo, ya
usowooweloyi ngu ingolo ngu, ariya, ene meyelo
oodoni, yakaka oni ombulo ngu, ene ya usowoow-
eloyi, ngu ereremo kini.

44 Ngundilo nangge, ye nguya komo meyeya,
doongeteya oliyi! Ndatelo ngulo, no Anut Nan-
goni Oni Kilalongo ombuweloyi nalu ngu, ye
ngulo ma ingondudu tetoyi, nguno no ko om-
buwanolo ewolo.

Ko Oni Metemi, Ko Oni Biyomi, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 12:42-46)

45 Ya sembulibo ene mela gulasina toongewelo
ngu, ene ko oni gomengga ingondudu gome ngu
sunggi yetoni, ngundo ya ngulo ko oni sobosobo
gome ootoolo, oo neweloyi naluno, oo nenengo
yunootoni, oo nelo gome oluwanggo.
46 Ngundilo nangge, kootusina, ya sembuligaku
ko ombulo, ko oninggakuya oo ewoku, ngundilo
tetoni, kenolo ngu, ariya, enengo ko oni so-
bosobogaku, ene mete oni oni tewa.
47 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ngu ya
sembuliga, ngundo ko sobosobo oninggaku yelo,
ngulo oo nggilinggala bidodo, ngu ko oningga ngu
kandeyimo yetoni, gome sobowoowa.
48-49 Ngundilo nangge, ngu ko sobosoboga
ngulo damoni biyomi oluwaku ngu, enengombo
ngundilo ingolo ewolo. Nolo sobosobo oni ulung-
gaku nalu oowooyingga ngu ma ombuwolo. Ene
ngundilo ingolo, ngulo ene damoni yelo, enengo
ko goboolo oni yutolo, ene oni gidalega ngu
oowali nelo, sono biya gome gome nelo, kapengo
yelo oluwolo.
50 Kootusina, nalu gulano, ngu ko sobosobo oni
biyomingga, ngu enengo sobosobo oni ulunggaku
ombuweloyi nalu ngu ma ingolo oodoni, ariya,

enengo sobosobogaku ombulo, ko oningga ngulo
ko biyomi tewoku, ngu kenowa.
51 Ko biyomi ngundilo kenolo ngu, asa, ngu ko
sobosobo oni biyominggaku ogingoyingo ulungga
inolo, suleyootoni, oololo, oni mebuye sangala
oni oolootenggoku musiyo biyominggano, nguno
ene nguya oluwanggo. Ngu ende biyominggano
nguno, sendo ulungga telo, metokalikali telo
oluwanggolo ewolo.*

25

Bale Kosiyi Kande Elaya, Ngulo Mande Yamonggawo

1 Ngu naluno, Anut Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, ngundo nalu enengo oni simoo bale ngu
soboyelooteku, ngundo nga bale kosiyi simoon-
doya ma weleyingo kande elayaga, ngulo damoni
ngu ngandilo. Simoo gula bale yoweloyi naluno
ngu, ngu bale ko enengo bale doboogulingo
mayelo, ngu balega ngundo yano kameyinggaku
ombuweloyi, ngu sobowoolo oluwanggo. Ariya,
ngu simoongga ngu baleyi yoweloyimbolo om-
butoni ngu, enengo baleyi ngulo doboogulingo
ngu kameyi ombutoni ngguyi ingolo, ngulo ene
solu kalo dowoolo, endesina oolelo, doongetelo,
kameyi kenoweloyimbolo oolewanggo.
2 Asa, baleyi doboogulingo kande elaya ngu-
lomu kandegula ngu ingondudu kini, ko, bale
kandegula ngu ene ingonduduyedodo.

---

* **24:51:** Ya sembuli ngu Yesus.

3 Bale ingonduduye kiningga enengo solu ngu
yowonggoku, ene Karasin ngu ene ma yowong-
gori.
4 Ene bale ingonduduyedodo ngu, enengo solu,
ko, Karasin nguya nggusingolo, ngu yolo ombu-
wonggori.
5 Ene bale yowoku oninggaku, sodedo ma om-
butoni, ngulo baleku kubooyelootoni welewong-
gori.
6 Suwoo kewooloko oni meno mogulu telo,
ewolo. Bale yowoku oninggaku ombuteku ngu!
Ngulo ye oolouya, ooleko kenoya, yoya ombuyi!
Ewolo.
7 Ariya, baleku ngu ingolo ootookoolo, enengo
solu yomosiyolo yoonenengowonggori.
8 Asa, ngu naluno nguno, bale ingonduduye
kinikundo bale ingonduduyedodokuya ewong-
gori. Yendo Karasin gula noole yunootoyiga
nggusingowato. Noolendo solungga kumoowelo
teteku ngalo ewonggori.
9 Ene ngulo mande ingolo, enebana gumi
ewonggori. Kini, noole Karasin ye nguya ko noole
nguya logoyimo kini. Noolengo logoyimo nangge.
Ngundiloga ngu, mete ye oolouya, Karasin gula
uliyoyi. Elo ewonggori.
10 Ariya, ngu baleku Karasin uliyowelo
ooloutoyi ngu, ngu naluno nguno, bale yoweloyi
oninggaku ngu ombuwolo. Bale kandegula ngu
enengo solu kuli yomosiyolo, yoonenengolo
oodoyi, bale yoweloyi oninggaku ngu ombulo,
bale yolo, ngu bale kosiyi kandegula nguya
hoolooweyeloweloyi, ngu bidodo yoyolo, ya oo
simbo kayingo yanggakuno utoyi, ene yamako

goodoowolo.
11 Kootusina, bale kandegulagaku Karasin uliyowonggoku ngu ombulo, yamako utolo ewonggori. Ulungga, ulungga, ombuya, noolengo yamako goosooyuno! Elo ewonggori.
12 Ene ngulo mandeye ingolo, enebana gumi ewolo. No yeno hamoo eteno. No ye watayi kinilo ewolo.
13 Asa, Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Ye komo ingondale teya sobowooyi! Ye oni gulado ombuweloyi nalungga ngu, ko sangga nguya, ye ma ingootenggololo ewolo.*

Ko Oni Kabusagobo Bobeye Oowooyingga Sobowooyingo, Ngulo Mande Yamonggawo (Luk 19:11-27)

14 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Oni gula mela yowokono oolouwelo ngu, ariya, ngu enengo ko oni negoyelootoni, ombutoyi, enengo oo sitowi ko oni ngu kandeyemo yetoni sobowooweloyimbolo.
15 Sobosobo oninggakundo enengo ko oniku wilikoyelolo, damoniye yanggangoye kenolo, ingolo, ngulo ene ngundilo bobeye andangelo yunowonggori. Enengo sulena oni ngulo damoniye metemi oolengo kenolo, ngulo ene ngu oninggaku ya sembuligakundo bobeye oowooyingga oolengo K5,000 Kina sobowoonilo inowolo.

---

* **25:13:** Oningga bale yoweloyi, ngu Yesus. Kootusina, ene ombulo, oni Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bidodo yoyolo, Sambo endemo oolewanggo. Ngu bale yoweloyi ngundilo.

Enengo sulena oni ngulo damoniye metemi kenolo, ngu oninggaku sobosobo oninggakundo bobeye oowooyingga K2,000 Kina sobowoonilo inowolo. Ngundilo nangge, ko oni gulalo ene bobeye K1,000 Kina sobowoonilo inowolo. Ngundilo telo ngu, ene yoyokolo, yowokono toongewolo.

16 Toongetoni ngu, ariya, enengo ko oni bobeye K5,000 Kina yowoku, ngundo ko yanggango telo, ngunonggo digi gumi K5,000 Kina gula ngundilo soweyolo yowolo.

17 Ngundilo nangge, oni gulado digi beye K2,000 Kina yowoku, ene nguya ngundilo koyi telo, digi K2,000 Kina gula yowolo.

18 Ngundilo nangge, ko oni bobeye K1,000 Kina yowokunggaku, ene digi yolo, oololo, mele selo, nguno sobosobo oningga ngulo bobeyeku, nguno oongoowolo.

19 Kootusina, nalu kinitetekuno, sobosobo oningga ko mayelo, enengo ko oni kabusagaku yeyolo, bobeye yunowoku, ngulo mande ingowelo.

20 Ariya, ko oni bobeye K5,000 Kina yowoku, ene ko telo, ngunonggo digi K5,000 Kina ko yolo, enengo oo sobosobo onikuno oololo ewolo. Oo ulungga, ge kuli digi K5,000 Kina nunowoku, nguno nenengombo ko yanggango telo, digi K5,000 Kina gula soweyolo yowonoku, nga kenolo ewolo.

21 Enengo oo sobosobo oninggakundo enengo mandeni ingolo, enebana gumi ewolo. Ge ko oni gome oolengo! Gedo ko gome hamoo tewo! Gedo nga bobeye bodaga sobowookulo, ngulo no digi beye oowooyingga gunootoowega sobowoo lo. Ariya, yano ombutooga, noya oni oni tewalo.

Elo ewolo.
22 Ko oningga bobeye K2,000 Kina yowoku,
ngundo bobeye K2,000 Kina gula soweyolo,
yolo, ombulo, oo sembulinggaku etungolo ewolo.
Oo sembuli ulungga, gedo bobeye K2,000 Kina
nunowoku, ngundo ko yanggango telo, bobeye
K2,000 Kina gula ko yowonoku, nga keno. Elo
ewolo.
23 Etoni, enengo oo sobosobo oninggakundo
enedodo mande gumi ewolo. Ge ko oni gome!
Gedo gome oolengo telo, ko gome tewo! Gedo nga
bobeye bodaga gome sobowookulo, ariya, ngulo
no bobeye oowooyingga gunootoowega sobowoo
lo. Ngulo ngu, yano ombutooga, noya oni oni
tewalolo ewolo.

24 Ariya, ko oni gula bobeye 1,000 Kina yowoku,
nguya ombulo, oo sobosobo oni ulunggano
ewolo. Oo sembuli ulungga, no kuli ingootenoku,
ge bobeye woosoolo, yoweloyi oni yanggango. Ge
onindo kononggo oowali, gedo ma imiwoko, ngu
yoote.
25 Ngundilo ngulo, no gengo sosolelo, ngulo
bobeye nunowoku, no sodedo oololo, mele selo,
nguno oongoowono. Ngu digi beye nunowoku
ngu, nga oolooteku ngalo ewolo.
26-27 Asa, oo sobosobo oni ulunggakundo sang-
gili telo, mande gumi ewolo. Ge ko oni biyomi
oolengo! Ge suleyokinikini oni! Ge kuli in-
gooteku ngu, no onindo kononggo nondo oowali
ma imiwoko, ngu yootenoku, asa, ndawugalo
ngulo, ge bobeye sobowoo, elo gunowonoku, ngu
bobeye yeweloyi musiyomo, nguno ma yewo?
Noole bobeye ngundilo oolooteku ngu, no ko

ombutenokuno, ariya, ngunonggo bobeye gula nguya yolo, gooboongoolo yowano.
28 Ariya, oni ulunggakundo enengo ko oniya ewolo. Ye ngu oningga, bobeye K1,000 Kina inowonoku, ngu sopiyoya, nolo ko oni gome bobeye K10,000 Kinadodoga, ngu inoyi.
29 Ndawugalo ngulo, oni gulado oo oowooyingga ngu gome sobowoowaku ngu, ariya, no oo oowooyingga gula soweyolo inowano. Ngundilo nangge, oni gulado oo bodaga ngu biyomi sobowoowaku ngu, asa, ngu oo bodaga ngu dowooteku, ngu andangelo yokowano.
30 Yo, ngundilo ko oni biyomingga ngu owetoowe, endeloko mela uleriko ootoolo, ngunonggo sendo ulungga telo, metokalikali telo oluwanggolo ewolo.

Anut Nangoni Oni Kilalongo, Ngundo Oni Wilikoyelowa

31 Yesusndo mande elo yokolo ngu, asa, yowoolengolo, enengo sulena onino ngandilo ewolo. Kootusina, no Anut Nangoni Oni Kilalongo nenengo dulidalinedodo ko ombuwano. Nenengo Sambono Anutlo Engel oni ngudodo ombulo, ngu naluno dulidalinedodo nenengo yaba bingaminedodo nguno bibitewano.
32 Ngu naluno nguno, oni simoo bale nono mayelo gooboongootoyi, nondo wilikoyelolo, wata elaya yoyewano. Yo, sobosobo onindo Sipsip andangelo, pawa gulano yelo, bo Meme andangelo, pawa gulano yetenggoku, ngundilo tewano.

33 No Sipsip ngu andangeyelootoowe, ngu kandene koondosina ooloutoyi, ngundilo nangge, bo Meme ngu andangeyelootoowe, ngu kandene biyomisina oolouwanggo.
34 Ngundilo ngulo, oo bidodo sobosobo koleteyingo oningga, ngu enengo kandeyi koondosina oolootenggoku nguya ewa. Ye Awanembo kumana yunowa! Kuli mela nga keda tunootetoni, Awa ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli yomosiyoyunowoku, ngu endegano nguno uwanggo.
35 Ndawugalo ngulo, kuli no oodoolo kumootoowe, nguno yendo oowali yolo nunowonggo. No sonolo ingootoowe, nguno yendo sono yolo nunowonggo. Ngundilo nangge, no ende gula oni, ene yendo noyolo, yengo yano uwonggo.
36 Ngundilo nangge, no towi kinimu, nguno yendo towi nunowonggo. No sayi yootoowe, nguno yendo yomosinelowonggo. Ngundilo nangge, no ya biyomimo oodoowe, ye nguno oololo neyowonggolo ewolo.
37 Ngu oni kandeyi koondosina oolootenggoku, ngundo sumoo inolo, ngandilo mande gumi ewanggo. Oo Sembuli Ulungga, ndawu nalunggano, ge oodoolo kumootoyi, oowali gunowooto? Ko ndawu nalunggano, ge sonolo ingootoyi, nguno noolendo sono gunowooto?
38 Ndawu nalunggano, ge ende gula onimu geyolo goyolo, noolengo yano uwooto? Ko ndawu nalunggano, ge towikumba kinimu, nguno noolendo towikumba gunowooto?
39 Ndawu nalunggano, ge sayidodo telo,

ngundi, ge ya biyomimo oodoyi geyowooto?
Ene ngundilo elo, sumoo ewanggo.
40 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo,
enebana gumi ewa. No hamoo oolengo, yeno
ewano. Ye melako ngano nolo konedoboonengga
oowooyi kinimu, ngu yomosiyowonggoku ngu,
asa, ye no nguya yomosinelowonggo. Elo ewolo.
41 Ngundilo nangge, no oni kandene biyomisina
nguya ewano. Ye oonateweloyi oni! Ye noyokoya,
de nombo ma kumooweloyi, nguno oolouyi! Ngu
de nombo ma kumooweloyingga ngu, ngu yengo
Awaye Setando nguno enengo Engel oni biyomi-
dodo oliyilo yewolo.
42 Ndatelo ngulo, no kuli oodoolo kumootoowe
ngu, nguno yendo oowali no ma nunowonggori.
Ngundilo nangge, no sonolo ingootoowe ngu,
nguno ye sono yolo, no ma nunowonggori.
43 No ende gulalo onimu oluwonoku ngu, ye
noyolo, yengo yano ma uwonggori. Ngundilo
nangge, no towikumba kinimu, nguno yendo
towikumba ma nunowonggori. No sayi kumoolo,
ko, ya biyomimo nguya oluwonoku, nguno ye
ombulo, ma neyolo hooloowenelowonggorilo
ewano.
44 Yesusndo ngundilo etoni ngu, enebana
mande gumi ewanggo. Oo Sembuli Ulungga,
ndawu nalunggano noole geyootooye, oodoolo
kumoolo, sonolo ingolo, ngundi, ge ende gula oni,
ngundi, ge towikumba kini, ngundi, ge sayi ku-
moolo, ko, ge ya biyomimo nguya oodoyi, nguno
noole ge ma yomosinggelowooto? Ngundilo
sumoo ewanggo.
45 Ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesus

enebana mande gumi ewa. No hamoo oolengo,
yeno eteno. Ye melako ngano oni gula oowooyi
kinimu, ma yomosiyoyingo ngu, ye no nguya ma
yomosinelowonggolo ewolo.
46 Ngundilo ngulo, ngu oni ngu uli biyomi
yolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloy-
ingga, nguno oolongooyelootoowe, sugi sugi ogin-
goyingo yolo oluwanggo. Ngundilo nangge, oni
nenengo kandene koondosina oolootenggoku,
ene ngu musiyo metemimo nguno, Anutya sugi
sugi keda oluwanggolo ewolo.

26

*Tabango Onindo Yesus Uleyi Kumooweloyim-
bolo Mande Gosiyolo Ewonggori
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)*

1 Yesus mande bidodo etuyelomukolo, yokolo
ngu, ngu naluno, enengo sulena oniya ewonggori.
2 Ye kuli ingootenggo. Nalu elayaga nguya
yokolo, Anutlo sunggi kenolo, dagayeloyingo
naluwo, oowooyi Pasowa, ngu tunootewa. Ngu
naluno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, onindo
no mundi oni kandeyemo yootunonelolo, de
mombimo nuleyi kumoowanolo ewonggori.

3 Ngu nalu nguno, Anutlo woolo yewo oni
kundingiyi sobosobo oniku, ko, Iserel onilo ta-
bango oni bidodo, Kayiyapaslo ya gome oolengo,
nguno gooboongoowonggori. Kayiyapas ngu
Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo
oni koletewolo.

4 Yo, tabango onindo gooboongoolo, ene oole
erewelo mande gosiyolo, Yesus yolo, ya biy-
omimo yewelo telo, uleyi kumooweloyimbolo
tewonggori.
5 Ene ngandilo ingondudu telo ewonggori.
Noole nalu kundingiyimo, ngu ooga ngu ma
tewato. Ndatelo ngulo, oni simoo baledo me ebe
ngu yeyi tunootewalo ewonggori.

Balegado Yesus Tabangomo Kumu Bo Ulumi Ndindingo Gomengga Wendowolo
(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)

6 Ngu naluno nguno, Yesus Betani endemo
oololo, kuli oni golimambudodoga oowooyi Say-
imon, ene ngulo yano oolouwolo.
7 Ngu naluno nguno, bale gula ombulo, ngu
nggusiyi gome oolengongga digibo teyingo, ngu
kumu bo ulumi gula ndindingo gomemu olu-
woku, ngu ulini ulungga yokolo uliyowolo. Ngu
oo ndindingo gomengga ngu yootoni, Yesus ene
oo neweloyi yabano bibitetoni ngu, ene ngu
bo ulumi nggusiga ngu Yesus tabangomo wen-
dowolo. Ngu balega ngundo damoningga teyingo
ngu, ene Yesuslo gome oolengo ingolo, ngundilo
telo etuyelowolo.
8 Enengo sulena oni oluwonggoku, ngu kenolo,
nowoondoye biyomi yelo ewonggori. Ndawu-
galo, nga bo ulumi gomengga nga kingo yombu-
liyoote?
9 Nga ngu oni yunootoyi, ngundo uliyootoyi
ngu, ngulo ulini ulungga yolo, ngundo mete
owoolongo oni yunoweloyilo ewonggori.

10 Yesusndo enengo nowoondoye kuli kenolo,
ingolo ewolo. Ndawugalo, ye nga balega nga
kowuli inootenggo? Ene damoni gome ngu nono
tete.
11 Owoolongo oni ngu yeya suwoo suwoo
oluwanggo. Naludodomo, ye mete ene
hoolooweyelowanggo. Ene no ngu, yeya suwoo
suwoo ma oluwato.
12 Balega ngundo ingolo, tenunooteku nga, ene
bo ulumi no gowenemo yeteku ngu, ene no me-
leno noyeweloyi, ngulo no yomosineloote.
13 No hamoo oolengo yeno eteno. Mela
bidodomo, Anutlo Mande Keda Mesalango ngu
wesiyolo, ewanggoku ngu, nga bale ngando
teteku nga nguya mandeni elo, ngulo nguya in-
gondudu telo ingowanggo. Elo ewolo.

Yudasndo Yesus Tabango Oni Yunoweloyi Ngulo Mande Gosiyowolo
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14 Ngu nalunggano nguno, Yesuslo sulena oni
kande elaya kegidembolo elaya, ngulomu gula,
Yudas Iskariyoot, ngundo ene Anutlo woolo
yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo onikuno
oolouwolo.
15 Yudasndo eneno sumoo ewolo. Yendo
ndawuga ngu nunootoyi, Yesus yolo, ombulo,
kandeyemo yunowano? Elo ewolo. Enengo
mande ngundilo ingolo, ariya, ene bobeye doobe
kabusa (30 Kina) kandeyimo yewonggori.
16 Ngu naluno, Yudasndo damoni yelo, oole
erewelo, ndawu nalunggano Yesus yootunolo, me
oni kandeyemo yeweloyimbolo.

Yesusndo Oowali Kundingiyi Sulena Oniya Newonggori

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

17 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, oomanongoyingo Yis kini neweloyi naluwo tunootetoni, sulena oni Yesusno ombulo, sumoo ewonggori. Gedo ngu noole ndano saya, nalu kundingiyi ngulo oowali yomosiyolo, neweloyimbolo ingoote? Elo ewonggori.

18 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumilo ewolo. Ye ende gulano uya ngu, oni gula Anutndo sunggi yewoku, nguno oolouya, ngandiya eyi. Oo etuyeloyingo oningga, ngundo ete. Nolo nalu namoko tetoni, ngulo no nenengo sulena oniya gedo yano oowali kundingiyi newatolo ete, ngundiya eyi.

19 Ene ngundilo etoni, ariya, sulena oniku ulo, Yesusndo ewoku ngundilo telo, ene oowali kundingiyi ngu yomosiyowolo.

20 Suwootetoni, enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagakudodo, oo neweloyi yabano bibitewonggori.

21 Oo nelootoyi, Yesusndo ewolo. No hamoo oolengo, yeno eteno. Oni gula ye kewooloyemo nganonggo, windoga no yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewalo ewolo.

22 Sulena oniku enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene nowoondoye kowuli ulungga ingolo, gulanangge nangge oololo, Yesus sumoo inolo ewolo. Ge noya ete, bine? Elo ewolo.

23 Ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Nga oningga noya kandenali koon-

domo goboolo yetelokungga, ngando me onino
yootunonelowa.
24 Yo, oo bidodo kuli Anutndo enengo mande
nakangoyingo ngu, no Anutlo Nangoni Oni
Kilalongo, nono engge ngundilo tunootewa.
Ngundilomu oningga no Anut Nangoni Oni
Kilalongo, me onindo oni yootunonelooteku
ngu, ngu oni yooge! Yo, no ngu oningga ngu
oni yooge, ene nemimbo ma yomoowoolo ngu,
kowuli ngundilo ngu eneno ma tunootewalo
ewolo.
25 Ngu naluno, Yudasndo me oni kandeyemo
yewelo mande gosiyowoku, ngundo Yesusno
ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge noya ete, bine?
Etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Gengombo
eteku ngu nanggelo ewolo.

Yesusndo Oowali Kundingiyi Damoni Yelo, Sulena Oni Yunowolo
(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

26 Ene oo nelo oodoyi, Yesusndo oomanon-
goyingo gula yolo, Anutno yemboongelo,
oosowoolo bayetelo, yunolo ewolo. Nga yoya
neyi. Nga nenengo songgiwinelo ewolo.
27-28 Ngundilo elo ngu, ene Wayin sonoyi tobaga
ngu yolo, Anutno yemboongelo, yunolo ewolo.
Ye bidodo nga Wayinngga nga neyi. Ngangga
nga, ngu nenengo dalone. Nga dalonengga,
ngando Anutndo sunggi mande keda ewoku, ngu
gosiyoote. Ngu no oni simoo bale oowooyingga
ngu, enengo mbumbuwaye andangewelo ingolo,
nenengo dalone enengo wendowano.
29 Ngulo ngu, no yeno hamoo oolengo eteno. No
nga Wayinngga nga ko ma newano. Kootusina,

Anutndo endega nguno enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu Sambo endegano nguno, no Wayin sonoyi keda yeya, ko newatolo ewolo.

30 Ngundilo telo ngu, asa, ene Anutlo bingami okoolo, yambo gula utolo yokolo, kootusina ootookoolo, pulingga oowooyi Olib, nguno oolewolo.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Noyokolo, Kootu Nunowa
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

31 Ngu naluno nguno, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Nga suwoongga ngano, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, nono yombuliyowanggo. Yo, hamoo, ye bidodo noyokolo sawanggo. Kulimi, Anutlo mandeno ngu ngandilo nakangolo ewolo.

No Sipsip Sembuli utoowe, ngulo Sipsip sosolelo, mela bidodomo sungo sungo sawanggo. Ngundilo nakangolo ewolo. *Sekarayiya 13:7*

32 Ene no melenonggo ko ootookoowanokuno, nguno no ye koletelo, Galili melako oolouwanolo ewolo.
33 Ene ngundilo etoni, asa, Pita Yesusya mande yanggango gumi ewolo. Oni bidodo ngu ge goyokolo, satoyi ngu, ene nondo ngu ge ma goyokolo toongewanolo ewolo.
34 Yesusndo enengo mandeni ngu ingolo, enebana gumi ewolo. No geno hamoo eteno. Nga suwoonggano ngano, kooduli ma eyingomo ngu, ge tambu kabusa no oowoone oongoowalo ewolo.

35 Ngundilo etoni ngu, Pitando Yesusya mande yanggango gumi ewolo. No mete geya kumoowaloku ngu, no ge oowoongge ma oongoowanoku ngu! Hamoo oolengo, kini! Etoni, sulena oni bidodo mande gulanangge ngundilo nangge ewolo.

Yesusndo Gesemani Kono Nguno Yemboongewolo
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Ngu naluno nguno, ene oololo, musiyo gula oowooyi Gesemani, nguno oolouwonggori. Nguno Yesusndo enengo sulena onikuno ewonggori. Ye ngano bibiteya oliyi. Oodoyiga, no oololo, anduno Anutno yemboongewelo. Elo ewonggori.
37 Yesusndo sulena oni kabusa yoyolo, enedodo oolouwonggori. Ngu sulena oniku ngu, Pita ko Sebedi simoongo elaya, ngundo oolouwonggori. Nguno ngu, Yesus damoni yelo, newende kowuli ulungga oolengo ingowolo.
38 Ngundilo ingolo, ene sulena oni kabusagakuno ewolo. No gabone kowuli ulungga oolengo yelo, ngundilo telo, namoko yombulinelowa. Ngundilo ngulo, ye ngano ootooya, ye komo ingondale meyeya soboneloyilo ewolo.
39 Yesus ngundilo elo, ene bodaga sungo oololo, melako penggootelo welewolo. Ngundilo telo, Anutno yemboongelo ewolo. Oo Awane, nga toba kowuli ogingoyingo ulungga nga, ngu mete gedo andange. Ene ge nolo ingondudune ma keyowelo. Kini, no gengo ingonduduge ngu nangge keyowanolo ewolo.

40 Ngundilo yemboongelo yokolo ngu, ene
ootookoolo, sulena oni kabusagakuno oololo,
yeyootoni, wetoloodoyi, yeyolo, Pitaya ewolo.
Ndawugalo, ye kabusaga nalu bodagano, no ma
sobonelowonggo?
41 Ye gome sobowooya, yemboongeya, ngundilo
tetoyi ngu, Setando tewooyelootoni ngu, ye
yanggango oluwanggo. Hamoo, ye nowoon-
doyebo ngu tewelo ingootoni, ene goweyebo ngu
suleyeyokiniyelo yanggango ma yetelo ewolo.
42 Ngundilo elo, ene tambu elaya ko oololo,
Anutno yemboongelo ewolo. Oo Awane, ge
nga tobagano ngano sono neni, elo ingolo, ma
yolo yokowaku ngu, ariya, no bidodo nemukolo,
gengo ingooteku, ngu nangge keyowanolo ewolo.
43 Ene ngundilo yemboongelo elo yokolo, ene
sulena onino ko oololo, yeyootoni, ene ku-
booyelootoni, ene wetololuwonggori.
44 Ngundilo yeyolo, ene yoyokolo, ko oololo,
tambu kabusa koletelo yemboongewoku, ngu
ngundilo nangge, ko yemboongewolo.
45 Yemboongelo yokolo ngu, enengo sulena
onino ko ombulo ewolo. Ye komo kengelo, we-
tolo, oolootenggo, bine? Ye ingoyi! Ataga, no
Anut Nangoni Oni Kilalongo me oni, ngundo noy-
olo, mbumbuwadodo me oni kandeyemo noye-
wanggo.
46 Ariya, ye ootookootoyiga oolouwooto.
Kenoyi! Me oni no yootunonelolo, oni
sanggili kandeyemo noyeweloyi oninggaku ngu,
ombuteku andu! Elo ewolo.

Yudasndo Yesus Oni Sanggili Kandeyemo

Yewolo
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

47 Yesusndo mande ewootoni, Yudas Yesuslo
sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga,
(12) ngulomu gula me oni oowooyinggadodo goo-
boongoolo ombuwonggori. Yo, me oni oowooy-
ingga nguya duge, mata komuko ebe uleweloyi
oo ngu yootoyi, Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko, Yuda onilo
tabango oni, ngundo suleyelootoyi ombuwonggo.
48 Windoga oni Yudas, ngundo kuli sunggi
gula yunolo ewolo. Nondo ngu oningga kandeyi
dowoolo, yenggonangootoowega ngu, ngu on-
ingga ngu Yesus. Ngu dowooya, yoya oolouyilo
ewolo.
49 Asa, Yudas sodedonangge Yesusno oololo
ewolo. Oo etuyeloyingo oni, suwoo gome elo, ene
kandeyi dowoolo yenggonangowolo.
50 Ene ngundilo tetoni, asa, Yesusndo mande
gumi ewolo. Doboone, ooga tewelo ingolo, om-
buteku ngu, asa, sodedonangge te! Elo ewolo.
Ngundilo etoni ngu, me onikundo Yesusno kand-
eye oolongoolo dowoowonggori.

51 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesuslo sulena oni
gulado kewooloyemonggo sanggili telo, enengo
duge woosoolo, yolo, ngundo Anutlo woolo
yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oni ko-
leteyingo, ngulo sulena oninggaku doongoolo
ulewelo tewolo. Ngulo ene duge oolongootoni,
woosoolo ooloutoni, sodeyi nangge takatoni sole-
wolo.
52 Yesus ngundilo kenolo ngu, enengo sulena
oningga nguno ewolo. Gengo duge ngu ko

musiyomo ye. Oni bidodo dugebo oni uleyi
kumoowanggoku ngu, ene nguya dugebo yuleyi
kumoowanggo.
53 Ge komo gome ingo! No mete Awanemo
meno etoowe, enengo Sambo Endemo oni
oowooyingga oolengo suleyelootoni, ombulo,
hooloowenelowanggo.
54 Ene no ngundilo tewanoku ngu, oo bidodo
Anutndo kuli elo nakangoyingo, ngu engge ne-
nengo ma tunootewa. Ngundilo ngulo, ene komo
oo ewoku, ngundilo nangge, tunootewalo ewolo.

55 Ngu naluno, Yesusndo me onikuno ewolo. Ye
ndawugalo duge, mata komuko ebe uleweloyi oo
ngu dowoolo, ombulo, no yakaka oni ngundilo
nodowootenggo? Nalu oowooyingga, no yeya
Yuda onilo goobooyingo ya Tempelno ootoolo,
mande yunololuwonoku, ene ye nguno ma
nodowoowonggo.
56 Ene ataga oo tunooteteku nga, kuli Anutlo
ingondudu eyingo onindo nakangoyingo, ngu
ataga engge tunootete. Etoni, ngu naluno, enengo
sulena oniku sosolelo, ngulo ene Yesus yokolo,
sodedonangge samukowonggori.

Oni Yesus Yolo, Oni Tabangokudodo Gooboon-goowonggori

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

57 Onikundo Yesus yolo, Anutlo woolo yeyingo
oni kundingiyi, ngulo sobosobo koleteyingo
oowooyi Kayiyapaslo yano oolouwonggori.
Moseslo mamana mande etuyeloyingo oniku,

ko, Yuda onilo tabango oni bidodo mayelo,
gooboongoolo oluwonggo.
58 Ene Pitando Yesus keyolo, oololo, ene
boda yowokoyi oluwolo. Pitando olengomonggo
tolige penggopenggootelo, kundingi onilo ta-
bango ulungga, ngundo yasiliko uwolo. Ngu
yangga ngulo kumba ootuwoo onindo de katoyi,
Pita ngu yokowelo nombono ombulo, de yokolo,
ngunonggo Yesusno ndatelo tewanggoku, ngulo
ingoweloyimbolo bibitewolo.

59 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo
sobosobo oniku, ko, gooboolo oni tabango
bidodo, ngundo Yesuslo mande ebe ganagana
goweyi sanggaweloyi oninggaku erewewonggori.
Ndatelo ngulo, ene uleyi kumooweloyimbolo oole
erewewonggori.
60 Nguno ngu, oni oowooyingga tunootelo,
ngundo mande ebe ganagana oowooyingga
Yesusno sanggawelo ewonggori. Ene mande
nenengo gula elo, ngu keyolo, nguno uleweloyi
ngu ma kenowonggori. Ngundilo tetoyi,
kootusina, oni elaya tunootelo, ombulo, ngandilo
ewoli.
61 Nga oningga ngando ngandilo ewolo. Yudalo
goobooyingo ya, Tempel, ngu nondo mete toon-
goolo, nalu kabusagomo, ko yewanolo ewolo.

62 Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi
ngulo sobosobo koleteyingongga, ngundo
enengo mande ingolo, kewooloyemonggo ngu
ootookoolo, dikalo, Yesus sumoo inolo ewolo.
Ge mande nga gumi ma ewa? Nga mandega
nga mande wilikoyingo oni doongeyemo, ge

bungomo etenggo. Ge mande moole, ngundi kini
bine? Elo ewolo.
63 Yesusndo enengo mande ngundilo ingolo
ngu, nenetelo, mande gumi ma ewolo. Ngulo
kundingiyi onilo tabangokundo, Yesus ko sumoo
inolo ewonggori. Anut keda oolooteku, ngu
oowooyimonggo mande hamoo awuno oolengo
solumimonggo, nooleno etooga ingowato. Ge
Kristus, Anutndo noole yoyoweloyimbolo sunggi
yewo oni, ko, Anut Nangoni hamoo, bine? Elo
ewonggori.

64 Asa, Yesusndo enengo mandeni ngu ingolo,
enebana gumi ewolo. Gedo kuli ewoku, ngulo no
yeno eteno. Ataga ko kootusina nguya, ye no Anut
Nangoni Oni Kilalongo neyootoyi, no Anut yang-
gangonidodo ngu kandeyi koondosina bingami-
dodo bibitewano. Eme no Sambono goboole
ngu sanganimo ombulo oodoowe, neyowanggolo
ewolo.
65-66 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa,
kundingiyi onilo tabangonggakundo enengo
nenggulo dowoolo, oomboongelo, sanggili
oolengo telo ewolo. Ene Anut kootuyisina
yumooyinolo mande eteku nga! Noole oni
gidalegano meno etooye ombulo, ngundo mande
gula ma ewanggo. Kini, enengombo mande eteku
nga, noolengombo nenengo enengo mandeni
ingooteto. Ene Anut kootuyisina yumooyinolo
mande ete. Ngulo ngu, ye enengo mande
ingootenggoku ngu, ye ndatelo ingootenggo?
Ngundilo sumoo etoni, enendo gumi ewolo.
Yesusndo Anut yumooyinolo mande biyomi
kootuyisina eteku, ngulo ene komo uleyiga

kumoonilo ewolo.
67-68 Ariya, oni gidalegado Yesus ene doongeyi doobengolo, omukumundoongomo mukendongolo, nguno utolo ewonggori. Ge Kristus, gengo ingondudunonggo ngu yootunoya e. Onendo gulete? Elo yumooyinolo ewonggori.

Pitando Ewolo. No Yesus Watayi Kinilo Ewolo (Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

69 Pita ngu endesina ya kosingeyimo nguno bibitelo oodoni, kundingiyi onilo tabango ulungga, ngulo sulena bale gula tanggeyimo ombulo ewolo. Ge nguya Yesus Galili mela oningga, ge nguya oluwolilo ewolo.
70 Sulena balegakundo ngundilo etoni, asa, Pitando oni oowooyingga doongeyemo, no ngu oningga ngu, no watayi kini. No gedo mandega eteku ngu, no watayi kinilo ewolo.
71 Ngundilo elo yokolo, Pita endesina sisipawa ngulo yamako dabemimo ooletoni, bale gulado kenolo, oni namoko dikayingokuno ewolo. Nga oningga nga nguya, Yesus Nasaret oningga nguya oluwolilo ewolo.
72 Ene ngundilo etoni, asa, Pita Yesus oowooyi ko imangoolo ewolo. Hamoo oolengo, solumimonggo, no nga oningga nga no watayi kini! Elo ewolo.
73 Asa, ene bodaga oode, oni namokono oluwonggokundo Pitaya ko ewolo. Hamoo oolengo, ge Yesuslo oni gula. Gengo mande eteku, ngu Yesuslo mande bungeyi ngundilolo ewolo.
74 Ene ngundilo etoyi, ariya, Pita manggalu telo ewolo. No yeno etenoku, no nenengo ma

ewanoku ngu, asa, Anutndo ngulo ogingoyingo gumi nunowa. Ariya, no hamoo oolengo, solumimonggo awuno etenoku ngu! Ngu oningga yendo etenggoku ngu, no ma ingooteno! Elo ewolo. Ngundilo etoni, sodedonangge, kooduli ewolo.
75 Pitando kooduli etoni, ingolo, ariya, kuli Yesusndo mandega enedodo eyingo, ngu ingondudu ulungga tewolo. Kooduli ma eyingonggakuno ngu, ge no oowoone tambu kabusa oongoonelowa, ewolo. Pita ngu ingolo, ngulo ene oluwoku musiyo ngu yokolo, sendolo biyobiyomi oolengo tewolo.

27

Yesus Yolo, Payilat Oni Ulungga Nguno Oolouwonggori
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon 18:28-32)

1 Sengetoni ootookoolo, Anutlo woolo yewo oni ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango oniku, ngundo goobooyingomo mande gulanangge gosiyolo, eweloyimbolo gooboongoowonggori. Ngulo ene Yesus uleyi kumooweloyimbolo mande gosiyowonggori.
2 Mande ngundilo gosiyolo ngu, asa, Yesus utombo (sen) gosiyolo, yolo, oololo, Rom Gabman oni, Yuda mela ngulo oo sobosobo oni ulungga, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo yewolo.

Yudas Ngu Damoningga Ngu Tewokulo, Ngulo Nowoondoyi Telo, Enengombo Bungebolo Tewolo
(Aposel 1:18-19)

3 Ngu naluno, Yudas oningga, ngundo Yesus
damoni telo, me oni kandeyemo yunoyingo on-
ingga, ngundo Yesus uleyi kumoowelo mande
gosiyootoyi, ngu kenolo, ingolo, ngulo ene da-
moni biyomi tewoku, ngulo nowoondoyi telo,
Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo so-
bosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango onikuno
oololo, bobeye doobe kabusa (30 Kina) ko yunow-
elo tewolo.
4 Yudasndo mande ngandilo onikuno ewolo.
Nondo mbumbuwa telo, Yesus ye kandeyemo
yewono. Ene oo biyomi gula ma teyingomu, ngu
nondo damoni tewonoku, ngulo ene kumoowa.
No mbumbuwa ulungga oolengo tewonolo
ewolo. Enengo mandeni ngundilo ingolo ngu,
enebana mande gumi ewonggori. Ngu gengombo
tewokulo, ngu gengomu nangge! Elo ewonggori.
5 Yudas ngulo mande ingolo, ngulo ene
newende kowuli ulungga oolengo ingolo,
bobeyeku yolo, Tempello yawasa sanganimo
oolongooni uwolo. Ngundilo telo, ene oololo,
utono bungebolo telo kumoowolo.

6 Asa, ngu naluno nguno, Anutlo woolo yeyingo
oni ngulo sobosobo oniku, ngundo ngu, bobeyeku
yolo ewonggori. Nga bobeyega ngando, ngu oni
uleyi kumooweloyi ngulo uliyi. Ngundilo ngulo,
nga bobeye biyomingga nga, Tempello digi beye
nguno ma gooboongoolo yewatolo ewonggori.
7 Ngulo ene mela gumisina nguno, nogo kumbe
gome nguno ooloote. Nguno ngu, Anutlo woolo
yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ngundo
mande gosiyolo, nogo kumbe teweloyi sembuli-
gaku bobeye inolo, ngu mela kumbe musiyong-

gaku uliyowolo. Ngu mela gumi uliyowonggoku, ngu oni sowe gidalega Yuda oni kini yowokonggo mayeyingo, ngu kumootoyi, nguno meleyelow-eloyimbolo, ngulo musiyo.

8 Ngundilo telo, ngu mela guminggaku ngu oowooyi, dalolo mela, ewolo. Ngu oowooying-gaku, ataga ngundilo ooloote.

9 Ngundilo tetoyi ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, oowooyi Yeremayiyando mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene ngandilo ewolo.

Ene ngu bobeye onibiga kande elaya ngu yolo, Iserel onindo ngu uliyowelo, ngundilo sunggi yewolo.

10 Ngundilo tetoni, ngu bobeyekundo nogo kumbe teweloyi sembuligaku inolo, enengo mela uliyowolo. Oo Sembuli Ulunggado nono mande eyingomu ngundilolo ewolo. *Sekarayiya 11:12-13*

Payilatndo Yesus Sumoo Inowolo (Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon 18:33-38)

11 Ngu naluno nguno, oni ngu Yesus yolo, om-bulo, Gabman oni koleteyingo ulungga doongey-imo yeyi dikawolo. Payilat ngundo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge Yuda mela oni simoo bale ngalo oni sobosobo koleteyingo ulungga, bine? Elo ewolo. Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Yo, gedo eteku ngundilolo ewolo.

12 Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango oniku, ngundo kingo mande ebe ganagana Yesus goweyi sang-gawelo etoyi, ene mande gumi gula ma ewolo.

13 Ngu naluno nguno, Payilatndo ko Yesus
sumoo inowolo. Ge gowegemo mande oowooy-
ingga geno sanggawelo etenggoku nga, ge ma
ingoote? Ewolo.
14 Ene ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo
mande ngu Payilatno gumi gula ma ewolo.
Ngundilo ngulo, Gabman oni mela sobosobo oni
ulungga, ngundo ingondudu ulungga tewolo.

Payilatndo Yesus De Mombimo Sanggaweyi Ewolo
(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39; 19:16)

15 Mooma bidodomo, nalu kundingiyi oowooyi
Pasowa, ngu naluno, mela sobosobo oni ulungga
ngulo damoniye ngu ngandilo. Ya biyomimo
oni gulanangge andangetoyi toongewa. Ngundilo
ngulo, oni simoo bale enengombo oni gulalo etoyi
ngu, ariya, Payilatndo ngu oningga ngu nangge
andangetoni toongewa. Payilatndo ngu damon-
ingga ngu telo, nguno Yuda oni simoo bale oni oni
yunoweloyimbolo tewolo.
16 Ngu naluno, ene oni biyomi gula moole,
ngu ya biyomimo oluwoku, ngu oowooyi Yesus
Barabas.
17 Ariya, oni simoo bale mayelo, gooboon-
gootoyi, Payilatndo sumoo yunolo ewolo. Yendo
ngu, nondo ndawu oningga yokootoowega, toon-
genilo ingootenggo? Yesus Barabas andange-
toowega toongeni; ngundi, Yesus Kristus eteng-
gokungga, ngu Anutndo ye yoyowelo sunggi
yewo oningga, ngu andangewe, bine? Elo ewolo.
18 Ene ngundilo sumoo elo, ndatelo ngulo,
ene kuli ingowoku, ngu Yuda goobooyingo yalo
sobosobo oni ululuku, Yesusndo oo tewoku,

ngulo nowoondoyemo boguwoolo, ingolo, ngulo
ene me oni kandeyemo yelo, uleyi kumoowelo
tewolo.
19 Payilatndo ngundilo ingolo, ngulo ene bib-
itelo, Yesusno mande sanggawelo etoyi, ngu wi-
likolo oodoni ngu, ngu naluno, enengo baley-
ibo mande yanggango soweyolo ewolo. Ge ngu
oni nenengonggano, nguno oo gula ma tewelo.
Ndatelo ngulo, suwoono, no gabono ene kenolo,
ngulo nowoondone kowuli ulungga oolengo in-
gowonolo ewolo.
20 Ene Anutlo woolo yeyingo oni ngulo so-
bosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango oniku,
ngundo oni simoo bale suleyelolo, Payilatno
etoyiga, Barabas andangeya, yunoya, Yesus
uleyiga kumoonilo ewolo.
21 Ariya, Payilat ngundo ko sumoo yunolo
ewolo. Nga oni elayaga nga, yendo ngu ndawu
oningga andangeya yokowelo ingootenggo? Ene
ngundilo etoni ngu, asa, Barabas andangeya
yoko, elo mande gumi ewolo.
22 Payilatndo enengo mandeye ngu ingolo,
enebana gumi ngandilo ewolo. Ngundilo ngulo,
nondo Yesus Kristus etenggokungga, ngu ndatelo
teyinowano? Elo ewolo. Ngundilo etoni, oni
simoo bale bidodo manggalu ulungga telo ewong-
gori. De mombimo boolowooyi! Ewonggori.
23 Ene ngundilo meno etoyi ngu, asa, Payilatndo
mande gumi ewolo. Ndawugalo? Ene ndawu
oo biyomingga tewo? Etoni, ene oni simoo bale
bidodo ko manggalu ulungga telo ewolo. De
mombimo boolowooyi! Elo ewonggori.
24 Ngundilo meno etoyi ngu, asa, ngu naluno

nguno, Payilat ngu enengo ingonduduye ngu ene ingooteku, ene damoni yelo, ebe ulungga yeyi, tunooteweloyi tetoyi, ngulo enengo mandeni nguya ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene ngandilo ewolo. Nga oningga nga, ene oo biyomi gula ma teyingo, ngulo no ene uleyiga kumooni, elo, ma sunggi yeteno. Ngulo ngu, no ngu ooga ngulo kandene sonowoolo, andangelo, yengo kandeyemo yetenoku ngu! Ataga ngu yengomu nangge. Elo ewolo. Ngundilo elo, ene sono yolo, oni simoo bale doongeyemo kandeyi sonowoowolo.

25 Ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo mande gumi ewonggori. Nga kowulingga mete ombutoni, noolengombo simoonayidodo koolowoowato. Elo ewonggori.

26 Ngundilo ngulo, Payilatndo ngu nangge ingolo, ngulo ene Barabas andangelo yunowolo. Ene Yesus tulimbo gisasaluwolo, me oni kandeyemo yunootoni ngu, ngundo de mombi sanganimo sanggaweyilo yunowolo.

Me Onindo Yesus Yumooyinolo Mande Ewonggori
(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)

27 Ariya, Payilatlo me oni bidodo Yesus yolo, Rom gabmanlo yano ulo, nguno Yesus yumooyinolo, utolo, yombuliyowelo mayelo gooboongoowonggori.

28 Me onindo Yesuslo nengguloni ngu andangelo yokolo, enendo nenggulo seleyingongga yolo

teyinowolo.*
29 Ene uto sanggilidodomu ngu yolo, ngundo
Yesuslo tomuku teyinoyingomu, ngu yolo, enengo
tabangomo kuduwooyinowolo. Ngundilo telo,
kumuku wembuyiga yolo, kandeyi koondosina
yewolo. Ngu kumuku wembuyiga ngu mela
oo sobosobo koleteyingo yanggangoni, ngulo
sunggiyi, elo, ngulo ene kandeyimo yetoyi
dowoowolo. Ene ngundilo telo, Yesus tanggeyimo
boodooye oondookelo, yumooyinolo mande
ulunggalo ewonggori. Ge mayeteku nga! Ge Yuda
onilo oo bidodo sobowooyingo oni koleteyingo
ulunggaku ge! Elo ewonggori.
30 Ngundilo elo, mukendongolo, ngu kumuku
wembuyigaku kandeyimonggo woosoolo yolo,
ngundo tabangomo oolongoolo ulewolo.
31 Me onindo Yesus yumooyinolo yokolo ngu,
ariya, enengo nenggulo seleyingonggaku an-
dangelo yokolo, Yesus enengo nenggulogaku
yolo, ko teyinowonggori. Ngundilo telo, Yesus
yolo, de mombimo yuleweloyi musiyomo, nguno
oolouwonggori.

Me Oniku Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawe-wonggori
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

32 Ngu naluno nguno, me oniku oolekanare
ooloutoyi, oni gula oowooyi Sayimon ngu en-
deni oowooyi Sayirin, ngu ombutoni kenowong-
gori. Kenolo, ngu me onikundo nguno dowoolo,

* **27:28:** Ngu tomoku, kumba seleyingongga ngu oni tabango ululumbolo sunggi ngundilo teyinoyingo.

woosoolo, suleyootoyi, oololo, Yesusndo de mombigaku ngu inootoyi koolowoowolo.
33 Ene ngundilo koolowootoni, yade oololo, mela musiyo gula, oowooyi Golgata, nguno tunootewonggori. Golgata oowooyingga ngulo damoni ngu ngandilo: tabaye wembuyi musiyo.
34 Nguno ngu, ene sono kowoododo Wayindodo goobooyingomu Yesus inootoyi, ene ngu sono kowoonggaku nelo tewoongootoni, ngu yokowolo.
35 Ngundilo telo ngu, ene Yesus de mombimo dowoolo, sanggawelo, enengo nengguloni yolo, ebe dagadaga telo, yoweloyimbolo koondoongetelo, oni gulado dagayelolo ngu, asa, ngundo yowolo.
36 Ene ngundilo telo, ngu mela musiyonggakuno bibitelo sobowoowonggori.
37 Yesus tabango sanganimo de mombi sosowoomo wilikoyeloyingo oni, ngundo mande ewoku, ngu so uyi gulano ngandilo nakangowolo. Nga Oningga Nga Ngu, Yesus. Ene Yuda Onilo Sobosobo Oni Koleteyingo Ulungga Oolengo. Ngundilo nakangowolo.
38 Ngu musiyomo nguno, oni biyomi elaya Yesus tanggeyi gide gide booloyelowoli. Gula kandeyi koondosina, gula kandeyi biyomisina booloyelowoli.
39-40 Oni simoo bale mayelo, kenolo, yumooyinolo mande elo, tabadoli telo, kandedisi telo, kenolo ewonggori. Ehe! Ge nga oningga ngando goobooyingo ya tootoongolo yokolo, nalu kabusagomo ko yewelo ewonggori. Ge ngu tewelo ngu, ariya, ge mete de mombi ngu yokowa.

Yo, ge Anut Nangoni tetoningga ngu, asa, ge de mombi yokoya, melako ombu! Elo ewolo.

41-42 Ene ngundilo etoyi, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, mamana mandelo ingondudu oni, ko, Iserel onilo tabango oniku, ngundo yumooyinolo mande elo, yumoolo ewonggori. Ene oni gidalega yomosiyelolo, ene enengombo enengo ma hooloowewolo. Ariya, ge Iserel onilo sobosobo koleteyingo ulungga tetoningga ngu, asa, ge komo de mombi yokoya, melako ombutooga, noole geyolo ngu, asa, noole nowoondonayimo hamoo tewa!

43 Yo, nga oningga nga, ene Anutno newende hamoo telo elo, No Anut Nangoni elolooteku ngu. Ariya, Anutndo gengo gome ingoya ngu, ene mete anangu hooloowenggelonilo ewolo.

44 Ene ngundilo nangge, yakaka oni elayaga Yesus tanggeyimo de mombimo booloyeloyingo elayagaku nguya, Yesus yumooyinolo mande ewoli.

Yesus Kumoowolo
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

45 Sa kewoolo sambolo oolengo nguno, mela bidodo suwoo ooleli telo, oololo, sa nemimo utoni 3:00 Klok, ngu kinitewolo.

46 Ngu naluno, Yesusndo meno yanggango ulunggalo ewolo. Eloyi, Eloyi Lama Sabakatani? Ewolo. Nga mandega nga, ngu damoni ngandilo. Nolo Anut, nolo Anut, ge ndatelo noyokowo? Ewolo. (Sam 22:1)

47 Ene ngundilo meno etoni, oni simoo bale gidalega nguno oluwonggokundo, ngu ingolo

ewonggori. Nga oningga ngando ngu, ene Ilayiya
negongoote. Elo ewonggori.
48 Ngundilo etoyi, sodedonangge kewooloyemo
gulado kendutelo, oololo, sono kowoo oowooyi
Winiga ngu towi sosowoo nguno yelo, de
sanggano gosiyolo, yeyi Yesus manggowoomo
nenilo inowolo.
49 Ene oni gidalegado ewonggori. Sobowoolo
oode, kenowato! Ilayiyando ombulo
hooloowewa, ngundi kini bine? Elo ewonggori.
50 Ngu naluno nguno, Yesus ki yanggango
ulungga ko elo, enengo gaboyi yokolo, ooloutoni
kumoowolo.
51 Ngu naluno nangge, Yuda onilo Tempel
goobooyingo yano towi ulunggaku awu wenga-
monggo kewoolokuli pitilo, oosowoolo, ombulo,
wenga melako nggolongelo elaya tunootewolo.
Ngu naluno nguya imimi yolo, digi ululu udooke-
wolo.
52 Ngundilo tetoni ngu, oni meleyeloyingo
musiyonggaku goosootoni, Anutlo oni simoo
bale oowooyingga kuli kumooyingoku, ko
ootookoowonggori.
53 Ene oni melengooweloyi musiyo yokolo
oodoyi, kootu Yesus ko ootookoolo, Yerusalem
ende kundingiyi nguno oolouwonggori.
Ooloutoyi, oni oowooyingga ngu yeyowonggori.
54 Me oni ko enengo tabango, ngu Yesus
sobowoolo oodoyi, mela imimi yootoni, oo bidodo
tunootetoni ngu kenolo, ngulo ene sosoleyingo
ulungga telo ewonggori. Hamoo oolengo, nga on-
ingga nga, ngu Anut Nangoni nga! Elo ewonggori.
55 Ngu bale gidalega nguya ngu yowokoyi

dikalo, ngunonggo Yesus kenondadangelo oluwonggo. Ngu bale ngu, ene kuli Yesus Galili melako oliyingo, ene ngu Yesus keyolo, oololo hooloowewonggori.

56 Ngu bale kabusaga ngu kewooloyemo, ngu Mariya Magadala; Mariya Yems Yosep elaga namoyali; ko, Sebedi simoongo elayaga ngu namoyali nguya oluwonggo.

Arimatiya Mela Oningga Yosep, Ngundo Yesus Bingo Yolo Melengoowolo
(Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)

57 Suwootetoni, Yosep Arimatiya melakonggo oningga ngu, ene bobeyenidodomu ngu mayewolo. Ene nguya Yesuslo sulena oni gula.

58 Ene yanggango telo, Payilatno oololo, Yesus bingonggaku yoweloyimbolo sumoo ewolo. Ariya, Payilatndo me onino etoni, Yesus bingonggaku Yosep yokoyinowolo.

59 Ariya, Yosepndo Yesus bingonggaku ngu yolo, kumba nomboyinggado doobengolo, mbimboongowolo.

60 Ene ngundilo telo, yolo oololo, oni melengooweloyi musiyo gula keda teyingomu, nguno yewolo. Ngu melengga ngu, digi kowu newendemo tewolo. Mele manggowo ngu digi ulungga gula wenggelemoolo, ngundo ukingowolo. Ene ngundilo telo ngu, asa, ene yokolo toongewolo.

61 Mariya Magadala, ko, Mariya gula, ngu bale elayagaku ene nguno mele tanggeyimo bibitelo, ootoolo, ngunonggo doongetelo, Yesus ndatelo telo melengootenggoku, ngu kenowelo oluwoli.

Me Onindo Yesus Melengooyingo Melenggaku Sobowooweloyimbolo, Ngulo Ewonggori

62-63 Nalu wengamo, oo yomosiyoweloyi Yudalo Kengeyingo nalu, oowooyi Sabat kinitetoni, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko Parisi oniku ngu Payilatno mayelo, gooboongoolo ewonggori. Oni ulungga, noolendo mande gula ngano ebe ganagana oni ngundo kuli keda oluwokuno, mande eyingoku, ngu ingooteto. Ene ngandilo ewonggori. Kootusina, sa kabusa yokolo, no ko ootookoowanolo ewolo.

64 Ngundilo ngulo, ge etooga, oni oolouya, ngu melengga ngu, sa kabusaga nguno gome sobowooyi. Yokootoyi ngu, enengo sulena onindo ombulo, yakakayi yolo, salo, oni simoo baleno ewanggo. Ene ko melenonggo ootookootoni, etoyi, kootu ebe ganaganangga tewanggoku, ngundo koletelo ebe ganaganangga ewonggoku, ngu dagawalo ewolo.†

65 Ngundilo etoyi ngu, Payilatndo enedodo mande gumi ewolo. Ariya, ye sobosobo oni gidalega yoyoya, ooloutoyiga, ngundo melengga ngu yanggango ukingoya sobowooyi. Yengombo ngundiya teyi, ewolo.

66 Ngundilo ngulo, ene oololo, digi kowu melenggaku, ngu sunggi gula loogu teweloyim ngu yetoni, me oni yoyetoni, ngundo ngu melenggaku sobowoowonggori.

---

† **27:64:** Kristen onindo Yesus ngu Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloyi suleyootoni ombuwololo etenggo. Ene Yuda onindo ngu mandega ngu ebe ganagana mande koleteyingo etenggolo ingootenggo.

28

Yesus Ko Ootookoowolo
(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Yon 20:1-18)

1 Yudalo Kengeyingo nalu, oowooyi Sabat kinitetoni, sengetoni suwoononggo, kowooyingo ngulo nalu koleteyingo, ngu Sande naluno, Mariya Magadala, ko, Mariya gula nguya yade oololo, Yesus melengooyingo melenggaku kenowelo oolouwoli.
2 Asa, imimi ulungga oolengo yootoni ngu, ngu naluno nangge, Anutlo Sambono Engel oninggado Sambononggo ombulo, Yesus melengooyingo musiyomo oololo, digi ulungga mele manggowo ukingoyingonggaku ngu andangetoyi, ukelo, utoni, ngu sanganimo bibitewolo.
3 Enengo omukumundoongo solu yowali ngundilo tunootelo, enengo nengguloni nguya namboyi oolengo tunootewolo.
4 Me oni, Yesus melengooyingo mele ngu sobowoolo oodoyi, oo ngundilo kenolo ngu, ene sosolelo, mboolomboolo telo, gaboye kumookumootewonggori.
5 Ene Anutlo Sambono Engel oningga, ngundo bale elayagakuya ewolo. Yali ma sosolewelo! No kuli ingooteno. Yali Yesus de mombimo boolowooyingo oningga, ngu erewelo ombuteli.
6 Ene ngano kini. Ene kuli enengombo ewo ngundilo, ataga ene keda ootookoote. Yali ombuya, meleno yewonggoku musiyongga ngu kenoli.
7 Yali enengo musiyongga kenoya, sodedonangge oolouya, enengo sulena onikuno ngandiya eli. Ene kuli mele yokolo ootookoolo,

ye koleteyunolo Galili melako ooloute, eya eli. Ye
ngu mela gumisina nguno kenowanggo. Ingoyi,
no ataga yeno etenoku ngu! Elo ewolo.
8 Ene mande ngundilo etoni, asa, bale elaya-
gaku mande ingolo ngu, ene sosolelo, oni oni
ulungga nguya telo, ngulo ene sodedonangge
mele yokolo, sulena onikuno woosoolo, ngu
mande ngu ewelo oolouwoli.
9 Ene woosoolo, yade ooloutoli ngu, Yesus
oolekono tunootelo, eneno ewolo. Yali mayete-
liku ngu. Etoni, bale elayakundo enengo mande
ingolo, oololo, Yesus keyi damonimo penggootelo,
nguno yambo mande tewoli.
10 Ngundilo tetoli ngu, Yesusndo enedodo
ewolo. Yali ma sosolewelo. Yali oolouya, nolo
sulena oni dobooguline oolengo nguno ngandiya
etoliga, ene Galili oolouya, nguno neyoyi. Yali
ngundiya eli. Ewolo.

Me Onilo Mande

11 Bale elayagaku oolekono ooloutoli, me oniku
Yesus melengooyingo musiyongga sobowooyin-
goku, ene endemo ulo, Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi ngulo sobosobo onikuno oololo, oo
tunootemukowoku, ngulo ewonggo.
12-13 Ngulo ngu, Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi ngulo sobosobo onikundo, ko Is-
erel onilo tabango onikuya gooboongoolo, ngu
oo tunootewonggoku, ngulo ndatelo tewatolo,
mande gosiyowolo. Ngulo ene me oniku digi
beye oowooyingga kingo yunolo ewolo. Ariya,
ye saya, oni simoo baleno nga mande ngandiya
eyi. Suwoono weteloootoole ngu, sulena onindo

ngu tolige ombulo, Yesuslo bingo yakakayi yolo
sawonggo. Ngundiya ewanggo.
14 Ngulo ngu, yengo Gabman sobosobo oni
tabangongga, ngundo nga mandega yendo etoyi,
ingootoni ngu, ariya, ye nowoondoye kowuli ma
ingowelo. Ndatelo ngulo, no yengo sobosobo
oninggano oololo, mande inowano. Inootoowe,
ene ye kowuli ma yunowalo ewolo.
15 Ngundilo etoni ngu, asa, me onindo digi beye
yolo, oo ngundilo ewonggoku, ngundilo tewong-
gori. Ngu mandegaku, ene Yuda oni simoo bale
bidodo etoyi, ingoyingomu, ataga nguya, ngu
mandegakulo ingololootenggo.

Yesusndo Sulena Oni Ko Yunowolo
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)

16 Ariya, enengo sulena oni kande elaya
kegidembolo gulanangge, Galili melako oololo,
pulingga Yesusndo kuli eyingomu, nguno oole-
wonggori.
17 Ene nguno, Yesus kenolo, sulena oni bidodo
penggootelo, eneno yemboongetoyi, ene gidalega
ingonduduye bulibali ingowonggori.
18 Ariya, Yesus tanggeyemo ombulo, mande
wesiyolo ewolo. Anutndo kuli Sambo mela ngalo
nguya, yanggango bidodo nunowolo.
19 Ngundilo ngulo, ye oolouya, oni simoo
bale bidodo, Anutlo Mande Keda Mesalango
yunoya, yoyeyiga, nolo sulena oni tunooteyi.
Ene nowoondoyemo hamoo tetoyiga ngu, ariya,
ye sono (kundingiyi) newendemo utoyiga, ngu
Awa, Nangoni, ko, Yuka Kundingiyi oowooyimo
sonoyeloyi.

20 Ngundiya teya, nolo mande bidodo
etuyelowonoku, ngu bidodo yeba nangge oo
ngundilo eneno etuyelowanggo. Ye ma kapengo
yewelo. Ingoyi, no suwoo suwoo yeya oode,
oololo, nalu wenga kinitetoni, nguno nguya, no
yeya oluwatolo ewolo. Ngu hamoo.

Anutlo Sumange Mande Keda
The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Karo long Niugini

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Karo (Rawa) (Rawa)

Dialect: Karo

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f046ea9-a034-5c64-a5df-39d92fed8ae7